

JPAL

**JOURNAL OF
POLITICAL
ADMINISTRATIVE
AND LOCAL STUDIES**

www.jpalljournal.org

ISSN 2636-803X

E-ISSN 2636-7823

Journal of Political Administrative and Local Studies

Owner of the Journal / İmtiyaz Sahibi
Aziz TUNCER

Editors / Editör
Prof. Dr. Selim COŞKUN
Dr. Abdulkadir AKSOY

Editorial Board / Yayın Kurulu
Prof. Mustafa AYKAÇ
Prof. Selim COŞKUN
Prof. Bayram Ali SONER
Prof. Aziz TUNCER
Assoc. Prof. Hatice Deniz GENÇ
Assoc. Prof. İskender GÜMÜŞ
Dr. İsmail ŞİMŞİR
Dr. Abdulkadir AKSOY
Dr. Onur TÜRKÖLMEZ

Referees of this Issue / Sayı Hakemleri
(İsimler alfabetik sırayla / Names in alphabetical order)
Prof. Dr. Bünyamin BEZCİ
Doç. Dr. Asena BOZTAŞ
Doç. Dr. Mesut ŞÖHRET
Dr. Arzu DİLAVEROĞLU
Dr. Dilşa TÜRKMENOĞLU KÖSE
Dr. Hale BİRİCİKOĞLU
Dr. Hüseyin AYDOĞAN
Dr. Osman NACAĞ

ISSN : 2636-803X
Volume / Cilt : 5
Issue / Sayı : 1
Year / Yıl : May 2022

Journal of Political Administrative and Local Studies
(JPAL) is indexed by:

Journal of Political Administrative and Local Studies
(JPAL) Dergisi'nin tarandığı indeksler:

- ASOS Indeks <https://asosindex.com.tr/index.jsp?modul=journal-page&journal-id=1286>
- ISI (International Scientific Indexing) <https://isindexing.com/isi/journaldetails.php?id=13213>
- Research Bib Academic Resource Index <http://journalseeker.researchbib.com/view/issn/2636-7823>
- I2OR <http://www.i2or.com/8.html> (No:6392)
- DRJI <http://olddrji.lbp.world/JournalProfile.aspx?jid=2636-7823>
- ESJI <http://esjindex.org/search.php?id=issn&ids=2636-803X&S1=submit>
- SIS (Scientific Indexing Services) <https://www.sindexs.org/JournalList.aspx?ID=6870>
- CiteFactor <https://www.citefactor.org/journal/index/25428>

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Araştırma Makaleleri

- 1** DEVLET İLKOKULLARINDA SOSYAL MEDYA POLİTİKASI VE YÖNETİMİNE İLİŞKİN NİTEL BİR ARAŞTIRMA
A QUALITATIVE RESEARCH ON SOCIAL MEDIA POLICY AND MANAGEMENT IN STATE PRIMARY SCHOOLS
Özer KÖSEOĞLU, İdris AYDIN
- 26** DANİMARKA 'NIN POLİTİK YAPISININ KAMERAL KÖKENLERİ
CAMERAL ORIGINS OF DENMARK'S POLITICAL STRUCTURE
İlknur Rabia TÜRKÖLMEZ
- 46** DİASPORA KAVRAMI VE TÜRKİYE'NİN DİASPORA POLİTİKASINA YÖNELİK ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ALGISI
PERCEPTION OF UNIVERSITY STUDENTS ON THE CONCEPT OF DIASPORA AND TURKEY'S DIASPORA POLICY
Soner TAUCHER, Zehra HOPYAR, Fikret TOPAL
- 66** DONALD TRUMP'IN KÜRESEL SİYASET VE DIŞ POLİTİKA ANLAYIŞININ COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNE YANSIMALARI
THE IMPACT OF DONALD TRUMP'S FOREIGN POLICY UNDERSTANDING ON COVID-19 PANDEMIC PROCESS
Selçuk ÖNDER

DEVLET İLKOKULLARINDA SOSYAL MEDYA POLİTİKASI VE YÖNETİMİNE İLİŞKİN NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Araştırma Makalesi

Özer KÖSEOĞLU¹

İdris AYDIN²

Özet

Sosyal medya araçları bireysel olarak günlük hayatımızın birçok alanına nüfuz etmiştir. Reklam, pazarlama, iletişim ve hizmet iyileştirme gibi avantajları nedeniyle özel sektör tarafından yoğun kullanılan sosyal medya araçlarına kamu kurum ve kuruluşları da kayıtsız kalmamıştır. Özellikle salgın sürecinde eğitim sektörü için sosyal medya platformları adeta “sanal okul” haline gelmiştir. Bununla birlikte, kurumsal sosyal medya kullanımına ilişkin politikalar, yasal düzenlemeler ve etik kodların geliştirilmesi sosyal medyanın yayılımı kadar hızlı olmamıştır. Türkiye’de Millî Eğitim Bakanlığı’na (MEB) bağlı okullarda kurumsal sosyal medya hesabının yönetimine ilişkin yasal ve idari düzenlemeler yapılmış, sosyal medya kullanımına ilişkin bir kılavuzlar yayımlanmıştır. Bu makalede, devlet ilkokullarında MEB sosyal medya kılavuzunun nasıl uygulandığının bir saha araştırması ile ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda, Sakarya il merkezinde yer alan 15 devlet ilkokulunun sosyal medya yöneticisi ile görüşülerek nitel veri toplanmıştır. Sonuç olarak, kılavuza yönelik okul sosyal medya yöneticilerinin bir farkındalığı bulunmakla birlikte, kılavuzun tüm boyutlarıyla birlikte uygulamaya aktarıldığını söylemek zordur.

Anahtar Sözcükler: Sosyal medya politikası, sosyal medya ve etik, sosyal medya araçları

¹Prof. Dr. , Sakarya Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ozerk@sakarya.edu.tr , ORCID: [0000-0003-1277-8410]

²Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi EABD Doktora Öğrencisi, idrisaydin58@gmail.com , ORCID: [0000-0002-0249-0344]

Makale Gönderim Tarihi: 15 Nisan 2022

Makale Kabul Tarihi: 7 Mayıs 2022

A QUALITATIVE RESEARCH ON SOCIAL MEDIA POLICY AND MANAGEMENT IN STATE PRIMARY SCHOOLS

Research Article

Özer Köseoğlu

İdris Aydın

Abstract

Social media tools have permeated many areas of our daily lives individually. Public institutions have not been oblivious to social media tools used extensively by the private sector due to their advantages, such as advertising, marketing, communication, and service improvement. Especially during the epidemic process, social media platforms for the education sector have become almost "virtual schools." However, the development of policies, legal regulations, and ethical codes regarding the use of corporate social media has not been as rapid as the spread of social media. In Turkey, legal and administrative regulations have recently been conducted regarding the management of corporate social media accounts in schools affiliated with the Ministry of National Education (MEB), and a guide on the use of social media has been published. This article aims to reveal how the MEB social media guide is applied in public primary schools through field research. In this context, qualitative data were collected by interviewing the social media managers of 15 state primary schools located in the city center of Sakarya. As a result, although school social media managers are aware of the guide, it is difficult to say that the guide has been put into practice with all its dimensions.

Key Word: Social media policy, social media and ethics, social media tools.

GİRİŞ

Bilişim teknolojilerindeki hızlı gelişmelere bağlı olarak kullanıcıların e-posta, SMS, sosyal ağ siteleri, sesli arama, görüntülü arama ve anlık mesajlaşma gibi uygulamalara ve araçlara yönelik ilgisi artmıştır. Dizüstü bilgisayarlar, tabletler ve cep telefonları gibi taşınabilir cihazların çeşitlenmesi ve akıllı teknolojilerdeki ilerlemeler sayesinde insanlar kendi aralarında ve sosyal gruplar içinde çok daha farklı yollarla iletişim kurabilmektedir (Cohen-Almagor, 2013). Yeni iletişim platformları kullanım kolaylığı, düşük maliyetli ve çok fonksiyonlu olması gibi avantajlarından dolayı iletişimin yanında alışveriş, eğitim, kültür, eğlence, kurumsal işlemler gibi geniş bir yelpazede insan hayatına nüfuz etmiş, sosyal ve ticari hayatın önemli bir aktörü haline gelmiştir. Özel sektör kuruluşları ve kamu kurumları için bir ya da birkaç sosyal medya aracını tercih etmek neredeyse zorunluluk haline gelmiştir (Uzun ve Uluçay, 2017: 217).

Mart 2022 tarihi itibarıyla dünya çapında aktif sosyal medya nüfusu 4,2 milyar; Kullanıcıların sosyal ağlarda geçirdikleri günlük süre ise 145 dakika olarak hesaplanmaktadır (statista.com, 03.03.2022). Son yıllardaki eğilimler, sosyal medyanın yapay zekâ, sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik gibi teknolojilerle birlikte gelişmeye devam edeceğini ve kurumsal bilgi yönetimini daha fazla etkileyeceğini göstermektedir (Kane, 2017). Sosyal medya uygulamalarından daha etkili, verimli ve profesyonelce yararlanmak isteyen kamu ve özel sektör örgütleri uzman personel istihdam etme veya dışarıdan hizmet satın alma yoluna gitmektedir. İhtiyaç duyulan uzmanların yetiştirilmesi için “sosyal medya yöneticiliği” ön lisans programları açılmakta, lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim programları düzenlenmektedir. Öte yandan şirketlere ve kamu kurumlarına sosyal medya yönetimi hizmeti veren özel ajansların sayıları da giderek artmaktadır (Mavnacıoğlu, 2018: 74).

Bireysel ve kurumsal kullanıcılar için sunduğu tüm avantajlarına rağmen; sosyal medya kullanımı etik ihlaller, mahremiyet ve özel hayata müdahale, yalan haberin yayılması, dolandırıcılık, izinsiz bilgi paylaşımı, bilgi sızdırma ve yetkisiz erişim gibi çok sayıda problemi de beraberinde getirmiştir. “Bilişim suçları” adı altında yeni bir suç kategorisi gelişmiş, profesyonel ve kurumsal sosyal medya kullanımında uyulması gereken etik ilke ve kodların belirlenmesi önemli hale gelmiştir (Özocak, 2013: 2). 2007 yılında “İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun”, 2016 yılında “Kişisel Verilerin Korunması Kanunu çıkarılırken başta Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu” ile “Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumunun Kuruluşuna İlişkin Kanun” olmak üzere birçok kanunda güncellemeler yapılmıştır. Ulusal E-Devlet Stratejisi ve Eylem Planı ile Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planı gibi belirli politika belgelerinde sosyal medyayla ilgili amaç ve hedefler, başarı göstergeleri ve eylemler belirlenmiştir.

Son yıllarda içinde bulunduğumuz Covid 19 salgını, dijital teknolojiler ve uzaktan eğitim araçlarının eğitim süreçlerinde kullanımını hızlandırmış ve

artırmıştır. Tüm dünyada öğretmenlerin, sosyal ağların da içinde yer aldığı Web 2.0 araçlarını yoğun bir şekilde eğitim-öğretim ve iletişim amaçlarıyla kullandıkları gözlenmiştir. Yüz yüze iletişimin ve sınıfta eğitimin kısıtlandığı bu dönemde her düzeydeki okullarda kurumsal sosyal medya hesaplarının yönetimi daha önemli hale gelmiştir.

Türkiye’de Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) yakın bir zamanda, okullarda kurumsal ve bireysel sosyal medya hesaplarının kullanımında uyulması gereken ilke ve normları belirlemiştir. Ortaya çıkabilecek sorunlara yönelik Bakanlık, okullarda uygulanmak üzere bir kurumsal sosyal medya politikası geliştirmiş ve belirli idari düzenlemeleri hayata geçirmiştir. Bu çalışmada, 14 Nisan 2021 tarihinde MEB tarafından yayımlanan “Kurumsal Sosyal Medya Kullanım Kılavuzunun” okullar tarafından nasıl uygulandığı sorusu, Sakarya il merkezindeki devlet ilkokulları kapsamında gerçekleştirilen bir saha araştırması ile incelenmektedir. Bu amaçla, Sakarya ilinde seçilen devlet ilkokullarında, sosyal medya yöneticilerinden yapılandırılmış mülakat yöntemi ile veri toplanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde genel olarak sosyal medyanın ortaya çıkışı, gelişimi ve başlıca sosyal medya araçları ele alınmaktadır. İkinci bölümde, teorik ve kavramsal olarak kurumsal sosyal medya politikası incelenmektedir. Üçüncü bölümde, Türkiye’de MEB bünyesinde geliştirilen sosyal medya politikası hukuki ve idari boyutlarıyla değerlendirilmektedir. Son bölümde, Sakarya il merkezindeki devlet ilkokullarında gerçekleştirilen nitel araştırma sonuçları analiz edilmektedir.

1. Sosyal Medya: Gelişimi ve Yaygın Olarak Kullanılan Araçlar

İnternet serüveni, 1969 yılında ABD Savunma Bakanlığı’nın askeri amaçlı olarak tasarladığı Arpanet adlı paket ağ ile başlamıştır. Bu ağ, araştırma amaçlı üniversiteler ile ABD’deki araştırma departmanlarının bilgisayarlarını içine alarak büyümüş ve zaman içinde tüm dünyayı sarmıştır (bidb.itu.edu.tr, 03.03.2022). 1989 yılında Tim Barners-Lee tarafından internet üzerinden bilgi akışını sağlamak için “World Wide Web” (Dünyayı Saran Ağ) veya kısaca web 1.0 olarak tanımlanan ağın geliştirilmesiyle dünya genelinde bilgisayarların birbirine bağlanması mümkün hale gelmiştir. Çok boyutlu bir altyapı ağı olan World Wide Web (WWW) herhangi bir masaüstü bilgisayardan dünyanın her yerine, bilgiye kolayca erişebilen bir hiper ortam sistemi sağlamak için geliştirilmiştir (Hiremath & Kenchakkanavar, 2016). Bu gelişmeler, insanların bilgiye erişme ve diğer insanlarla iletişim kurma alışkanlıklarını büyük ölçüde değiştirmiştir.

İnternetin ilk evresi olan web 1.0 araçlarında iletişim tek yönlüdür ve kullanıcının hizmet sağlayıcı üzerindeki etkisi sınırlıdır. 2005 yılından itibaren geliştirilen ikinci nesil internet teknolojisi yani Web 2.0 kullanıcıların içerik üretmesine, paylaşmasına ve üretilen içeriklere katkıda bulunmasına imkân vermiştir (Majid & Verma, 2018: 56-57). Web 2.0 teknolojisine dayalı çok sayıda

uygulama ve araçların tamamı “yeni medya” olarak adlandırılır³ (Manovich, 2002). Söz konusu yeni iletişim araçlarının merkezinde “sosyal medya” bulunmaktadır. Farklı yönlerini öne çıkaran çok sayıda tanımı bulunmakla birlikte, sosyal medya, kullanıcılar tarafından oluşturulan içeriklerin internet tabanlı kitlesel iletişim kanallarında paylaşılması şeklinde açıklanabilir (Carr & Hayes, 2015). Sosyal ağ siteleri, bireylerin sınırlı bir sistem içinde genel veya yarı herkese açık bir profil oluşturduğu, bağlantı paylaştığı diğer kullanıcıların bir listesini açıklamasına ve bağlantıların listesini ve sistem içinde başkaları tarafından yapılanları görüntülediği ve gezindiği sistemdir (Boyd & Ellison, 2007). Bu bağlantıların doğası, içeriği ve adlandırılması site, platform veya uygulamasına göre değişebilir.

Web 2.0 teknolojisi kullanılarak geliştirilen araçlar sınıflandırılarak yazılsa bile oldukça uzun bir liste ortaya çıkar. Her geçen gün listeye yenileri eklenmektedir. Sosyal medya platformlarının sayısı o kadar artmıştır ki birden fazla araçta eş zamanlı paylaşım yapılabilen sosyal medya yönetim uygulamaları geliştirilmiştir. Aynı sosyal medya aracı farklı özellikleri nedeniyle birden fazla kategori içinde yer alabildiği için sosyal medya araçlarının kesin bir sınıflandırması bulunmamaktadır (Erdoğan & Kesim, 2015: 10). Bununla birlikte yaygın olarak kullanılan sosyal medya araçları arasında Whatsapp ve Telegram gibi anlık mesajlaşma araçları, Youtube gibi video paylaşım araçları, Instagram gibi görsel paylaşım araçları, Facebook ve Twitter gibi sosyal ağ araçları sayılabilir. Sosyal medya araçları temelde Web 2.0 teknolojisine dayanmakla birlikte, her aracın öne çıkan, kendine has özellikleri vardır. Örneğin Flickr ve Pinterest gibi araçlar fotoğraf paylaşımında, Telegram ve Whatsapp anlık mesajlaşmada, Youtube ise video ve görüntü paylaşımında öne çıkmaktadır. Elbette uygulamaların çoğunda birden çok işi bir arada yapmak mümkündür.

Sosyal medya araçları eğitim kurumlarında ve özel olarak okullarda kurum içi ve kurum dışı paydaşlar ile iletişimde, okul yönetimi ve eğitim süreçlerinde yoğun kullanılmaktadır. Kullanım amaçları yüz yüze eğitimi desteklemek, salgın sürecinde uzaktan eğitimi sürdürmek, meslektaşlar arası bilgi paylaşımında bulunmak ve duyuruları paylaşmak gibi geniş bir yelpazede sıralanmaktadır.

2. Sosyal Medya Politikası ve Sosyal Medyanın Kurumsal Yönetimi

Sosyal medya çok sayıda insanın gündelik hayatının önemli bir bölümünü işgal etmektedir. Bireysel kullanıcılar başta olmak üzere şirketler, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar ve devlet kurumları gibi organizasyonlar için sağladığı avantajlar sosyal medyanın hızlı bir şekilde yayılmasını ve yaygın bir kullanım alanına kavuşmasını sağlamıştır. Bununla birlikte, her geçen gün mahremiyet ve özel hayatın gizliliğini ihlal etme, yalan haberin yayılması, trollük, zorbalık ve taciz, bilgi kirliliği gibi nedenlerle sosyal medyaya yönelik suçlamalar ve şikayetler

³ Yeni medyanın yanında “dijital medya, interaktif medya, çoklu ortam ve online medya” gibi adlandırmalar da kullanılmaktadır.

daha yüksek sesle dile getirilmektedir (Nzeaka ve Ehondor, 2020: 132). Artan şikayetler, birçok toplumda sosyal medya sektörüne yönelik düzenleme yapılması için bir kamusal talebi ortaya çıkarmaktadır.

İş hayatında yüz yüze ilişkilerde yaşanan etik sorunlar, sosyal medya araçları yoluyla sanal ortama taşınmakta, yeni çatışmalar ve belirsizlikler ortaya çıkmaktadır. Kurumsal ve kişisel sosyal medya hesaplarının yönetiminde kişilik haklarının ihlali, ticari sır veya kamu sırrı niteliğindeki bilgilerin paylaşımı, özel hayatın gizliliğine müdahale, sosyal medyanın manipülatif kullanımı, yalan haberlerin paylaşımı gibi çok sayıda etik sorun ortaya çıkabilmektedir. Bu gibi problemlerden kaçınmak ve muhtemel çatışmaları önlemek için kurum ve kuruluşlar, sosyal medya paylaşımlarına rehberlik etmek ve kriz dönemlerinde sosyal medyanın nasıl kullanılmasını gerektiğini planlayacak şekilde sosyal medya politikası geliştirmektedir (Hrdinová vd., 2010: 2).

Sosyal medya politikası, çalışanların sosyal medyayı ne zaman, nasıl ve hangi amaçlarla kullanabileceği; sosyal medyanın kişisel ve kurumsal kullanımında nelere dikkat edilmesi gerektiği hususlarına açıklık getirir (Hudson & Roberts, 2012:768). Sosyal medya politikası, kurumun sosyal medya hesabından veya çalışanların bireysel hesaplarından yaptıkları paylaşımlar nedeniyle doğabilecek sorunlar öngörülerek, paydaşların çevrimiçi ortamlarda nasıl davranması gerektiğine dair bir dizi kurallar ve standartlardan oluşur.

Her kurumun faaliyet gösterdiği sektör, paydaşları, misyonu ve amaçları farklılık gösterdiği için sosyal medya politikaları da kurumlara göre farklılaşır. Sosyal medya politikası tasarımında; politikanın temel felsefesinin, amaç ve hedeflerinin belirlenmesi, uyulması beklenen ilke ve kuralların yazılı hale getirilmesi, bunların kurum paydaşları ile açık bir şekilde paylaşılması, yasal zorunlulukların duyurulması, ihtiyaç oldukça politika dokümanlarında güncellemelerin yapılması, kurum çalışanlarının sosyal medya politikasıyla ilgili bilgilendirilmesi, sosyal medya politikasının başarısının düzenli olarak izlenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir (Köseoğlu ve Tuncer, 2016: 28-31).

Kurumsal sosyal medya politikaları genellikle strateji belgeleri, davranış kodları, kılavuzlar, protokoller veya standartlar yoluyla ortaya koyulmaktadır. Başarılı bir sosyal medya politikasının amacı ve hedef kitlesinin açıkça belirlenmiş olması, kurumun sosyal medya stratejisini içermesi, kurumun kullandığı ve kullanımını onayladığı sosyal medya araçlarını listelemesi, sosyal medya hesap yönetiminin kurallarını belirlemesi, sorumlu personelin hangi sosyal medya hesabına ne düzeyde erişim yetkisinin bulunduğunu açıklaması, paylaşılacak içeriklere ilişkin örnekleri kapsaması, şifrelerin korunması, virüs taramaları, hesap hırsızlığına karşı korunma yolları gibi güvenlik kaygılarını gidermesi ve kriz dönemlerinde sosyal medya hesaplarının nasıl ve kim tarafından yönetileceğini planlaması beklenir (Hansen-Flaschen ve Parker, 2012).

3. Türkiye’de Mili Eğitimde Sosyal Medya Politikası ve Yönetimi

Türkiye’de sosyal medyaya ilişkin müstakil bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte, 5809 sayılı “Elektronik Haberleşme Kanunu”, 6698 sayılı “Kişisel Verilerin Korunması Hakkında Kanun” ve 5651 sayılı “İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun” gibi farklı yasal düzenlemelerde sosyal medya ile ilişkilendirilebilecek hükümler söz konusudur. Örneğin, 5651 sayılı kanun, internet ortamında içerik, yer ve erişim sağlayıcıların yükümlülüklerini, internet ortamında yapılan belirli suçların önlenmesine ilişkin içeriğin yayından çıkarılması ve erişimin engellenmesi gibi tedbirleri ve yaptırımları, bu kapsamda Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu’na verilen görevleri düzenlemektedir.

İdari düzenlemeler açısından bakıldığında 2019 yılında yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Genelgesinde dijital ortamda paylaşılan milli güvenlik ve kamu düzeni açısından kritik verilerin güvenliğinin sağlanması için alınması gereken tedbirler belirlenmiştir. Buna göre sosyal medya üzerinden gizlilik dereceli veri paylaşımı ve haberleşmenin yapılmaması, sosyal medya ve haberleşmede yerli uygulamaların tercih edilmesi ve kişisel sosyal medya hesaplarının kurumsal e-posta adresleri ile ilişkilendirilmemesi gibi önlemler açıklanmıştır (Cumhurbaşkanlığı Genelgesi, 2019). Söz konusu genelgeye dayalı olarak Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2020 yılında Bilgi ve İletişim Güvenliği Rehberi’ni yayımlamıştır. Rehberin “Genel Güvenlik Tedbirleri” başlığı altında sosyal medya kullanım politikasının oluşturulması ve bu kapsamda personel tarafından gizli veri paylaşımı ve haberleşme yapılmasının önlenmesi amaçlanmıştır. Bu hedefin gerçekleşme durumunun ise şu soruları içeren görüşme tekniğiyle kontrol edilmesi öngörülmüştür:

1. Sosyal medya kullanım politikası oluşturulmuş mudur?
2. Sosyal medya kullanım politikası içeriğinde hangi konular ele alınmıştır?
3. Gizlilik dereceli verinin personel tarafından sosyal medya üzerinden paylaşılmaması hususu nasıl garanti altına alınmaktadır?

2020-2023 yıllarını kapsayan Ulusal Siber Güvenlik ve Eylem Planı’nda ulusal siber güvenlik hedefleri arasında “internet ve sosyal medyada doğru ve güncel bilgi paylaşımının sağlanmasına yönelik mekanizmaların geliştirilmesi” yer almaktadır. 2020 yılında Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından yayımlanan ve oldukça kapsamlı olan “Sosyal Medya Kullanım Kılavuzu” da ulusal sosyal medya politika belgeleri arasında yer almaktadır. Kılavuzda sosyal medyanın tarihçesi, avantaj ve dezavantajları, sosyal medya kullanımında dikkat edilmesi gereken hususlar; kullanıcı hesapları, sosyal medya hesabının güvenliği, sosyal medyada veri güvenliği, sosyal medya bağımlılığına ilişkin bilgiler ile çocuklar, gençler ve ebeveynler için kullanım önerilerine yer verilmiştir. Tüm kamu kurum ve kuruluşları ile bireysel kullanıcıların sosyal medya kullanımında dikkate alması beklenen etik ilke ve normlar kılavuza dahil edilmiştir.

Sosyal medyanın öğrenciler ve gençler arasında bireysel kullanımındaki artışa koşut olarak hemen her düzeydeki eğitim kurumları farklı sosyal mecralarda kurumsal hesap oluşturmaktadır. Sosyal medya kullanımının devlet okullarında yaygınlaşması nedeniyle ulusal mevzuata ve politikalara bağlı olarak MEB de bu alanda düzenleme yapma ihtiyacı duymuştur. Bu çerçevede 2017 yılında çıkarılan bir genelgede okul yöneticileri, öğretmenler de dahil olmak üzere tüm okul personeli ve öğrencilerin, kişilerle ilgili her türlü ses, yazı, görüntü ve video kayıtlarının internette veya farklı dijital yada basılı ortamda hukuka aykırı şekilde paylaşılmasının 1982 Anayasasına, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununa ve BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme hükümlerine aykırı olduğu; 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda ise suç olarak düzenlendiği ve bu kapsamda paylaşım yapan sorumlular hakkında yasal işlemlerin başlatılacağı belirtilmiştir (MEB Genelgesi, 2017/12). Görüldüğü gibi MEB, sosyal medya paylaşımlarını kişisel verinin hukuksuz paylaşımı olarak değerlendirmekte ve tedbir olarak bu tür paylaşımların yasaklanmasını, paylaşım yapanların ise yasal soruşturma usulleri ile engellenmesini sağlamaya çalışmaktadır.

Bununla birlikte, özellikle Covid 19 salgını sürecinde okulların kapatılması, çevrimiçi eğitim, hibrid ve dönüşümlü eğitim gibi tedbirlerin uygulandığı dönemde diğer Web 2.0 araçlarıyla birlikte sosyal medya da eğitim süreçlerinde yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Buna bağlı olarak MEB, veri paylaşımı ve kullanımının yasal sınırlar içinde yapılmasını sağlamanın yanında, yeni bir sosyal medya politikası geliştirme stratejisi izlemiştir. Bu kapsamda, 2021 yılında okullar da dahil olmak üzere tüm MEB merkez, taşra ve yurt dışı birimleri ile kurumlarına ait sosyal medya hesaplarının yönetiminde uyulması gereken hususları içeren “Kurumsal Sosyal Medya Kılavuzu” yayımlanmıştır. Kılavuzda sosyal medya hesaplarının oluşturulması ve yönetimi, bu hesaplarda içerik paylaşımı, hesabın korunması ve güvenliğinin sağlanması, kriz yönetimi planlarının yapılması gibi hususlarda dikkat edilecek ilke ve kurallar açıklanmıştır. Böylece kılavuzun MEB’e bağlı idari birimler ile okulların sosyal medya iletişimde kendilerine yol göstermesi hedeflenmiştir.

MEB sosyal medya kılavuzu okul paydaşları arasındaki iletişimi güçlendirmeyi, kurum kültürünü geliştirmeyi, duyuru ve bilgilendirmelerin zamanında yapılmasını, kamuoyundan geribildirim alınmasını, iyi uygulama örneklerinin paylaşılması, kurum içi ve kurumlar arası etkileşimin artırılması gibi amaçlarla oluşturulmuştur. Yazılı bir sosyal medya kılavuzunun bulunması kıymetli olmakla birlikte; kılavuzdaki önerilerin ne düzeyde hayata geçirildiği, ilke ve kurallara ne ölçüde uyulduğu ve bunun nasıl kontrol edildiği ciddi bir araştırma sorusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

4. Devlet İlkokullarında Kurumsal Sosyal Medya Politikasının Uygulanmasına İlişkin Nitel Bir Araştırma

Türkiye’de tüm düzeydeki okullar için MEB tarafından idari düzenlemeler ve sosyal medya kullanım kılavuzu gibi araçlarla bir sosyal medya politikası

geliştirilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde söz konusu politikanın genel özellikleri dikkate alınarak devlet ilkokullarında ne düzeyde uygulandığına ilişkin bir nitel veriye dayanan bir araştırma gerçekleştirilmiştir.

4.1. Literatür İncelemesi

Sosyal medyaya ilişkin ampirik araştırmalar incelendiğinde genellikle sosyal ağların hangi amaçlarla kullanıldığı, sosyal medya ölçümleri ve sosyal ağ analizleri gibi çalışmalar dikkati çekmektedir. Turizmden pazarlamaya siyaset biliminden iletişime kadar çok sayıda farklı disiplinden araştırmacının ilgi alanına girmesi nedeniyle sosyal medya çalışmalarında sayı ve nitelik olarak ciddi bir zenginlik söz konusudur.

Sosyal medya politikası ise nispeten daha yakın bir dönemde araştırmacılar ve uygulamacıların ilgisini çekmektedir. Sosyal medya politikasına yönelik çalışmalar yaygın olarak üniversiteler (Eaton vd., 2012; O'connor vd, 2016; Pasquini ve Evangelopoulos, 2017), kütüphaneler (Biçen Aras, 2014; Akbaş ve Fenerci, 2016), bakanlıklar (Gülaslan 2018) ve yerel yönetimler (Köseoğlu ve Tuncer, 2016; Sobacı vd., 2015; Karkın vd., 2015) üzerinde yoğunlaşmaktadır. Milli eğitim kurumlarında sosyal medya kullanımına yönelik araştırmalar sayıca çok olmakla birlikte (bkz. Konuk & Güntaş, 2019; Ekici, 2012; Öztürk ve Talas, 2015; Özmen vd., 2012; Gülbahar vd., 2010), özel olarak sosyal medya politikasının hem yurt dışında hem de Türkiye'de fazla çalışılmadığı anlaşılmaktadır.

MEB'in kurumsal sosyal medya politikası geliştirmeden önce gerçekleştirilen bir çalışmada ise farklı düzeylerdeki 15 devlet okulunun sosyal medya hesaplarındaki paylaşımları içerik analizi yöntemi ile incelenerek paylaşımlarda hangi kavramlara vurgu yapıldığı, paylaşımların yönetmeliklere uygun olup olmadığı ve paylaşımlar ile okulların örgütsel amaçları arasında bir uyum olup olmadığını araştırmıştı (Çelik & Tosun, 2019). Bu çalışmanın, oldukça yakın bir zamanda sosyal medya politikası geliştirmiş olan MEB bünyesindeki ilkokullarda sosyal medya politikasının uygulanmasına odaklanması bakımından ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

4.2. Araştırmanın Problemi

Günümüzde avantaj ve dezavantajlarına yönelik tartışmalar halen devam etse de hemen hemen her düzeydeki okullarda bilgilendirme, iletişim, eğitim, öğrenme ve yönetim süreçleri gibi farklı amaçlarla sosyal medya araçları yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Okul paydaşlarının aktif sosyal medya kullanıcı olması çeşitli etik sorunları da gündeme getirmektedir. Okul yönetimleri özel hayatın gizliliği, resmi bilgi ve belgelerin paylaşımına yönelik sınırlar, öğretmenlik mesleği ve okulun itibarına ilişkin sorunlar, bilgi ve veri güvenliği gibi çok sayıda problemle karşı karşıya kalmaktadır.

Söz konusu sorunların çözümünde idari ve hukuki denetim yolları bulunmaktadır. Bununla birlikte, bu tür sorunların henüz ortaya çıkmadan

önlenmesi amacıyla çeşitli kurum ve kuruluşlar sosyal medya politikası geliştirmektedir. Sosyal medya politikası kapsamında, kurum paydaşlarının sosyal medya kullanımında uyulması gereken etik ilke ve kodlar ile temel kurallar ve normlar kılavuz, broşür, el kitabı gibi formatlarda yazılı olarak duyurulmaktadır.

Türkiye’de bakanlıklar açısından bakıldığında, yakın zamanda gerçekleştirilen bir araştırmaya göre Gençlik ve Spor Bakanlığı ile Millî Eğitim Bakanlığı dışında hiçbir bakanlığın yazılı sosyal medya politikası geliştirmediği tespit edilmiştir (Dilaveroğlu, 2021: 351). Marmara Bölgesindeki 93 belediyeyi kapsayan başka bir araştırmada ise araştırmaya katılan belediyelerin sadece %35,3’i yazılı sosyal medya politikasına sahip olduklarını ifade etmiştir (Karkin vd., 2015: 103). Bu çerçevede dikkate değer bir gelişme olarak, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından bir sosyal medya kullanım kılavuzunun yayımlandığını belirtmek gerekir. Söz konusu kılavuzun kamu kurum ve kuruluşlarının kurumsal sosyal medya politikası geliştirmesinde kendilerine yol gösterme potansiyeli bulunmaktadır. Ancak yine de ampirik veriler, genel olarak kurumsal sosyal medya politikası geliştirme bakımından kamu kurum ve kuruluşlarının henüz yolun başında olduğunu göstermektedir.

Özellikle salgın döneminde sosyal medyanın da dahil olduğu Web 2.0 araçlarının öğretmenler ve veliler tarafından daha yoğun bir şekilde kullanıldığı gözlenmektedir. Artan yoğunluğun ortaya çıkardığı sorunları azaltmak amacıyla MEB Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği tarafından 2021 yılında kurumsal sosyal medya kullanım kılavuzu yayımlanmıştır. Belirli bir sosyal medya politikasının tüm unsurlarıyla hayata geçmesi, hizmet paydaşlarının tutum ve davranışlarını değiştirmesi zaman alacaktır. Yine de aradan geçen zaman içinde söz konusu kılavuza yönelik okul yönetimlerinin ve öğretmenlerin farkındalığı ile kılavuzda belirlenen ilke ve önerilerin hayata geçirilme düzeyinin araştırılması ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

4.3.Araştırmanın Yöntemi ve Sınırlılıkları

Araştırma Sakarya il merkezindeki devlet ilkokullarını kapsamaktadır. Araştırmada anket yerine daha detaylı bilgiye ulaşabilmek ve uygulamanın nasıl yürüdüğünü anlayabilmek amacıyla yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak veri toplanması tercih edilmiştir. Bu amaçla sosyal medya politikası literatürü ile MEB sosyal medya kılavuzu dikkate alınarak açık uçlu 12 sorudan oluşan bir soru formu hazırlanmıştır.

Kasti örnekleme tekniğiyle şehir merkezindeki farklı özelliklere sahip devlet ilkokullarının sosyal medya hesabını yöneten kişilerle birebir görüşme yapılarak cevapları forma işlenmiştir. Örnekleme dahil edilen ilkokulların öğrenci ve öğretmen sayısı bakımından belirli büyüklükte ve merkezi okullar olmasına dikkat edilmiştir. Araştırmanın diğer bir sınırlılığı olarak özel okulların çalışmaya dahil edilmediğini belirtmek gerekir.

Pandemi koşulları nedeniyle yüz yüze görüşülemeyen az sayıdaki sosyal medya yöneticisinin formları şahsi olarak doldurması sağlanmıştır. Görüşmeler neticesinde verilen cevaplarda tekrarlar gözlemlendiği ve ek bilgiye ulaşılamayacağına kanaat getirildiği noktada görüşmeler sonlandırılmıştır. Bu yöntemle 15 ilkokulda görev yapan sosyal medya yöneticisinden cevap alınmıştır.

Görüşme yapılan her bir ilkokul ve sosyal medya yöneticisi için ayrı ayrı kodlar verilerek katılımcıların kimliklerinin anonim olması sağlanmıştır. Elde edilen veriler betimsel içerik analizi tekniği ile iki yazar tarafından ayrı ayrı değerlendirilmiş, kodlamalar ve temalar belirlenmiştir. Farklı kodlar ve temalar için yazarlar karşılıklı görüşme yöntemiyle uzlaşmaya varmış ve ek hakem belirlemeden analizleri tamamlamıştır.

4.4. Araştırma Bulguları

MEB, sosyal medya kılavuzuna göre merkez, taşra ve yurt dışı birimlerince Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği'nin bakanlık adına yer aldığı sosyal medya mecralarından en az birine ait kurumsal sosyal medya hesabı oluşturulmalıdır. Araştırma için görüşme yapılan ilkokulların en az bir sosyal medya hesabının olduğu görülmüştür. Tablo 1'de görüşme yapılan ilkokulların sosyal medya hesaplarına yönelik bilgiler yer almaktadır.

Tablo 1. Araştırma örnekleminde yer alan devlet ilkokullarının sosyal medya hesapları

Okul Adı/Sosyal Medya	Instagram	Facebook	Twitter	Youtube
İlkokul 1	X	X	X	X
İlkokul 2	X	X	X	
İlkokul 3	X	X	X	
İlkokul 4	X			
İlkokul 5	X	X		
İlkokul 6		X		
İlkokul 7	X		X	
İlkokul 8		X		
İlkokul 9	X	X	X	
İlkokul 10	X			
İlkokul 11	X		X	
İlkokul 12	X	X		
İlkokul 13			X	X
İlkokul 14	X			
İlkokul 15	X	X		

Tablo 1 incelendiğinde okulların tercih sırasına göre Instagram, Facebook, Twitter ve Youtube olmak üzere dört farklı sosyal mecrada hesap açtığı görülmektedir. Okullar kurumsal olarak en fazla Instagram’da yer alırken, Youtube’un sadece iki okul tarafından tercih edilmesi dikkati çekmektedir.

MEB Sosyal Medya Kılavuzuna göre takipçiler nezdinde güvenilirliğin sağlanması ve muhtemel sahte hesaplardan ayırt edilmesi bakımından “onaylı hesap rozeti” alınması önerilmektedir. Ancak incelenen sosyal medya hesaplarında onaylı hesap rozetine rastlanmamıştır.

4.4.1. Okullarda Sosyal Medya Yönetimi

MEB Sosyal medya kılavuzuna göre sosyal medya yöneticisi, basın ve halkla ilişkiler şubesi personeli bu kişilerin bulunmadığı birimlerde ise belirtilen nitelikleri taşıyan personel arasından görevlendirilir. İhtiyaç halinde yardımcı personel görevlendirilmesi de yapılır. Araştırma bulgularına göre devlet ilkokullarının sosyal medya hesaplarının tamamını ve okul web sitesini aynı kişi/kişiler yönetmektedir. Hesabı yönetenler üç gruba ayrılabilir:

1. **Okul Müdürleri:** Saha ziyaretlerinde diğerlerine göre daha az sayıda olmakla birlikte, doğrudan okul müdürünün kurumsal sosyal medya hesabını yönettiği durumlara rastlanmıştır.
2. **Müdür Yardımcıları:** İncelenen ilkokullarda kurumsal sosyal medya hesabının yaygın olarak müdür yardımcıları tarafından yönetildiği gözlenmiştir.
3. **Öğretmenler:** Bazı ilkokullarda, sosyal medya hesabı, bilgisayar ve internet kullanma becerisi iyi olan bir öğretmene bırakılmıştır.

Sosyal medya yönetiminin önemli unsurlarından birisi olan bu alanda eğitim alma durumuna bakıldığında ise hesapların yönetiminin genellikle amatörce yürütüldüğü söylenebilir. Sadece iki kişi bu alanda eğitim aldığını ifade etmiştir.

Bu çalışmanın problemi ve araştırma amacına uygun olarak MEB sosyal medya kılavuzu hakkında katılımcıların farkındalığına ve kılavuzun uygulanmasına ilişkin sorular sorulmuştur. Araştırma kapsamındaki ilkokulların sosyal medya yöneticilerinin neredeyse tamamı MEB tarafından 2021 yılında yayınlanan sosyal medya kılavuzu hakkında bilgi sahibi olduğunu ifade etmiştir. 7 kişi kılavuzu tam olarak uyguladığını, 4 kişi uygulamadığını ve 2 kişi ise kısmen uyguladığını belirtmiştir.

4.4.2. Sosyal Medya Kullanımına İlişkin İlkelerin Belirlenme Durumu

Görüşme formlarından elde edilen bilgiye göre devlet ilkokullarının büyük çoğunluğunda sosyal medya kullanımına ilişkin ilke ve kurallar genellikle sözlü olarak belirlenmiştir. Sosyal medya ilke ve kodlarını yazılı hale getiren ve paylaşan

okulların sayısı nispeten azdır. Ayrıca dört ilkokulda sosyal medya kuralları ne sözlü ne de yazılı olarak belirlenmiştir.

İki ilkokulda görüşme yapılan sosyal medya yöneticileri Erasmus+ kapsamında e-Twinning okulu statüsü kazanabilmek için sosyal medya kullanım ilkelerinin e-Twinning kurallarına uygun ve yazılı olarak belirlenmesinin şart olduğunu ifade etmiştir. E-Twinning üyelerinin paylaşımında bulunurken dikkat etmesi gereken kurallar⁴ ve etik kodlar oldukça detaylı ve açık bir şekilde yayınlamıştır. Söz konusu ilkelere aykırı davranışların tespit edilmesi halinde kullanılmak üzere “raporla” butonu oluşturulmuştur. Davranış kurallarına uyulmaması durumunda paylaşılan içerik veya materyal önceden bildirmeden kaldırılabilmekte ve hatta kullanıcı, duruma göre, e-Twinning’den geçici veya kalıcı olarak menedilebilmektedir.

4.4.3. Sosyal Medya Hesaplarının Güncellenme Sıklığı ve Hesap Güvenliği

Sosyal medya hesaplarının güncellenmesine göre iki tür ilkokul karşımıza çıkmaktadır: Birincisi hesapları günlük olarak güncelleyen ilkokullar, ikincisi ve sayıca daha fazla olanı ise etkinliklere göre güncelleyen ilkokullar. Bir sosyal medya yöneticisi, pandemi öncesi her gün en az birkaç tane etkinlik paylaştığını ancak pandemiden dolayı sınıfların gezi gibi toplu etkinliklerinin azaldığını ve haftada ancak birkaç içerik paylaştığını ifade etmiştir. Pandemi sürecinde sosyal medya hesaplarının daha çok duyuru amaçlı olarak kullanıldığı belirlenmiştir.

MEB sosyal medya kılavuzunda hesabın korunması ve güvenliğinin sağlanması ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. Buna göre hesapların güvenliği için kullanıcı adı ve şifre bilgilerinin kurum amiri ve hesabı yönetmekle yetkilendirilen personel dışında kimseyle paylaşılması gerekir (s. 35). Bu noktada sosyal medya hesaplarının genellikle okul müdürü ile bir müdür yardımcısı veya okul müdürü ile bir öğretmenin yetki sahibi olduğu görülmektedir. Az da olsa bazı ilkokullarda okul müdürü tek başına kurumsal sosyal medya hesabını yönetmektedir.

⁴ Söz konusu ilkeler arasında kapsayıcı, saygılı ve hoşgörülü olmak yer almaktadır. Tüm e-Twinning kullanıcılarının uyması gereken genel kurallardan bazıları şunlardır: Platformun ticari amaçlarla kullanılmaması; tehdit, taciz veya siber zorbalığa müsamaha gösterilmemesi; paylaşımlarda fikri mülkiyet haklarının ihlal edilmemesi; kimlik hırsızlığı yapılmaması; veli izni olmadan öğrencilerin resimlerinin yayınlanmaması; kişisel bilgiler, özel fotoğraflar veya videoların paylaşılması. Ayrıca internet etiği kapsamında tüm e-Twinning kullanıcılarının çevrimiçi etkileşimlerini profesyonelce, kibar bir şekilde ve saygıyla yürütmesi, iç mesajlaşma sistemini dikkatli ve sorumlu kullanması, forumlarda spam gönderilmemesi, kullanıcıların mesajlarına uygun yorumlar gönderilmesi, çok fazla kullanıcıya aynı yorumun yazılmaması, rastgele iletişim isteği ve proje daveti yapmaktan kaçınılması, etkinlik davetlerinin gelişigüzel değil; hedef kitleye yönelik yapılması beklenmektedir (e-Twinning, 18.03.2022).

Kılavuzda, hesap oluşturulurken iki aşamalı doğrulama sistemlerinin kullanılması ve mümkünse kurumsal telefon numaralarının verilmesi önerilmektedir (s. 35). Ancak görüşme yapılan öğretmenlerin ve yöneticilerin verdiği bilgiye göre devlet ilkokullarında resmi GSM numarası bulunmadığından, Instagram gibi telefon numarası gerektiren sosyal medya platformlarında hesap açmak için şahsi numaralar kullanılmaktadır.

Kılavuzda yer alan diğer güvenlik önlemleri özetle şunlardır (MEB Kılavuz, 2021: 36-37):

- Sosyal medya hesap şifrelerinin kuvvetli seçilmesi,
- E-posta şifreleri ile hesap şifrelerinin farklı olması,
- Her sosyal medya hesabı için ayrı şifre belirlenmesi,
- Kamuya açık yerlerdeki internet ağından kurumsal hesaplara bağlanılmaması,
- Hesaba yönelik saldırıda bulunulması, hesabın askıya alınması gibi durumlarda üst birimin kurumsal sosyal medya sorumlusu ile irtibata geçilmesi,
- Kurum adına açılmış sahte hesap tespit edilmesi durumunda gerekli girişimlerde bulunulması,
- Paylaşımlara yapılan hakaret veya argo yorumların engellenmesi.

Yukarıdaki güvenlik önlemleri dikkate alınarak, katılımcılara hesabın korunması ve güvenlik için ne tür tedbirleri aldıkları sorulmuştur. Cevaplayanların büyük kısmı rutin güvenlik önlemleri aldıklarını ifade etmiştir. Bir katılımcı anti virüs programı ve güvenlik duvarı kullandığını belirtirken, başka bir katılımcı iki aşamalı güvenlik önlemi aldıklarını ve hesapları içerik paylaşımına kapalı tuttuklarını açıklamıştır.

4.4.4. Sosyal Medya Hesaplarından İçerik Paylaşımı ve Karşılaşılan Sorunlar

Kurumsal sosyal medya hesaplarında içerik paylaşımında dikkat edilecek hususlara kılavuzda detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Bu kapsamda kurumun resmi internet sitesinde yayımlanan haber, duyuru, bilgilendirme gibi içeriklerin aynı anda kurumsal sosyal medya hesaplarından da paylaşılması önerilmiştir.

Ayrıca kılavuzda resmi hesaplardan üst makamlar, diğer okullar, kurumsal paydaşlar ve proje ortağı paylaşımları dışında başka hesaplarla etkileşime girilmemesi; paylaşım metni ve görseller hazırlanırken Türkçe yazım/noktalama kurallarına özen gösterilmesi; paylaşımlarda mesajın kısa ve net olması, ölçülü, samimi ve dikkat çekici bir dil kullanılması tavsiye edilmektedir (s. 29). Bu minvalde, görüşme yapılan sosyal medya yöneticilerinin içerikle ilgili ilkelere dikkat ettikleri söylenebilir. Birçok görüşmeci, paylaşılan metinlerin kısa ve öz olmasına, yanlış anlaşılmalara sebebiyet vermemesine çalıştıklarını belirtmektedir. İki katılımcı, paylaşımlarında Türkçe yazım kurallarına uygunluğa özen gösterdiklerinin altını çizmiştir.

Kılavuza göre (s. 29), metin, fotoğraf ve infografik gibi içeriklerin hedef kitlenin niteliği ve beklentilerine uygun olmalı; temayı özetler nitelikte ve yeter sayıda görsel seçilmeli; belirli durumlar dışında reklam unsuru olabilecek görsel ve metinler kullanılmamalı ve paylaşımlar kurumsal politikalarla uyumlu olmalıdır. Görüşmeciler fotoğraf seçiminde hassas olduklarını, kaliteli ve etkinliğin amacına uygun görseller kullandıklarını söylemiştir. Bir görüşmeci içeriğin paylaşılmadan önce ilgili sınıf öğretmeni, sosyal medya yöneticisi ve okul müdürü tarafından gözden geçirildiğini yani üçlü bir kontrol sistemi oluşturduklarını ifade etmiştir. Diğer iki görüşmeci, öğrencilerden açık rıza onay formu alınmış olsa bile kimliğini belli etmeyecek şekilde paylaşım yapmaya özen gösterdiklerini ifade etmiştir. Okulun sosyal medya hesaplarını yöneten bir okul müdürü yazılı kurallar ne olursa olsun kişileri hedef gösteren, karalayan, rencide eden ve yanlış anlaşılmaya neden olacak paylaşımlardan kaçındığını söylemiştir. Bunun için de hesabı yönetmekle görevlendirdiği kişi ile sürekli irtibat halinde olduğunu ifade etmiştir.

Katılımcıların, paylaşımlarının reklam içermemesine de dikkat ettiği söylenebilir. Görüşmelerden, bazı ilkokullarda velilerin paylaşımlardan Whatsapp yolu ile haberdar edildiği anlaşılmaktadır.

Kılavuzda hangi konularda paylaşımların yapılacağı da sayılmıştır. Buna göre rutin toplantılar, belirli gün ve haftalarla ilgili törenler, etkinlikler ve kabuller paylaşılmalıdır. Bunun yanında, hedef kitleye uygun, katılımı ve etkileşimi teşvik edici yarışmalarla eğitici, bilgilendirici, eğlenceli ve dikkat çekici içeriklere de yer verilmelidir (MEB Kılavuz, 2021: 30). Söz konusu ilkelere yönelik bir görüşmeci "okulun gelişimi ile ilgili, önemli ziyaretler, etkinlik ve projeler ile ilgili paylaşımlar" yaptıklarını ifade ederken, başka bir görüşmeci, "üst makamlardan gelen bilgilendirici yazıların" paylaşıldığını belirtmiştir.

Paylaşımların okul ve eğitimle ilgili, bilgilendirici, velileri aydınlatıcı nitelikte ve güncel olması, kişisel hakları ihlal etmemesi, yanlış anlaşılmalara neden olmaması da görüşmecilerin zikrettiği hususlar arasındadır. Bir görüşmeci, paylaşımların özgün ve kuruma ait olmasına, alıntı olmamasına dikkat ettiklerine işaret etmiştir. Paylaşımlarda sosyal medya kullanım kılavuzundaki ilke ve kurallara, etik ilkelere ve bu kapsamda üst yazılarda belirtilen şartlara uygun hareket ettiğini söyleyenler de bulunmaktadır.

Görüşme yapılan sosyal medya yöneticileri paylaşımlar nedeniyle ciddi bir sorun yaşamadıklarını, ancak öğretmen ve velilerin kendi sınıflarının etkinliklerinin sosyal medyada daha az yer aldığını ifade eden serzenişlerde bulduklarını söylemiştir. Sosyal medya yöneticisi olan bir okul müdürü, Whatsapp gruplarında en çok şikâyetin velilerin kendi aralarında oluşturdukları gruptaki tartışmalar olduğunu, bu durumun diğer platformlarda yaşanmaması, yanlış anlaşılmalara neden olmaması ve üçüncü kişilerin kendi aralarında tartışmalara girmemesi için sosyal medya hesaplarını yorumlara kapattığını belirtmiştir.

Bir müdür yardımcısı sosyal medya hesaplarının yönetiminin oldukça zaman aldığından yakınırken, olumsuz yorumların uygun bir dille yanıtlandığını söylemiştir. Öğretmenler ve velilerin kendi sınıfı veya öğrencileriyle ilgili daha fazla paylaşım yapılması taleplerini sıklıkla iletmiş ifade edilmiştir. Bu sorunlar ve talepler dışında, görüşme yapılan müdür, müdür yardımcısı ve öğretmenler herhangi bir problemle karşılaşmadıklarını belirtmiştir.

Görüşülen devlet ilkokulların tamamında öğrencilerin velilerinden açık rıza onayı alınmaktadır. Onay alınmada üç yol izlenmektedir. İlk olarak, öğrencinin ilkokula kaydı esnasında, ikincisi sene başında okulun tüm öğrencilerinin velilerinden ve üçüncü olarak paylaşımında görseline yer verilecek öğrencilerin velisinden sınıf öğretmeni aracılığı ile açık rıza onayı alınmaktadır. E-twinning projesi yürüten okullarda ise bu konuda daha titiz davranıldığı gözlenmiştir. Açık rıza onayı alınsa bile öğrencinin yüzü belli olacak şekilde görseli kullanılmamaktadır.

4.4.5. Kriz Yönetiminde Sosyal Medya

Sosyal medya genel olarak kriz dönemlerinde kullanılan önemli iletişim araçlarından birisi haline gelmiştir. Farklı kriz dönemlerinde sosyal medya iletişim stratejileri birçok araştırmaya konu edilmiştir (bkz. Şahinsoy, 2017; Gök Demir vd., 2018; Çetin & Toprak, 2016). Son yıllarda Covid 19 krizinin yönetimine sosyal medyanın kurumsal kullanımına ilişkin çalışmaların da sayısı artmaktadır (bkz. Arabacı Koç, 2020; Çerçi vd., 2020). Günümüzde sosyal medya kriz yönetimi yetersiz olan kurumların krizler karşısında direnci zayıf kalmakta ve kurum imajı büyük zarar görebilmektedir. Bu tür kurumlar kriz dönemlerinde ihtiyaç duyulan hızlı ve etkili iletişim gibi sosyal medyanın sağladığı avantajlardan da yeterince yararlanamamaktadır (Kayış, 2017: 158).

MEB sosyal medya kullanım kılavuzu kriz dönemlerinde sosyal medyanın kullanımı ve sosyal medya krizinin yaşanması durumunda yapılması gerekenlere yer vermiştir. Buna göre, kriz anında sadece kriz yönetimine ilişkin paylaşım yapılmalı, kriz yönetimi iletişiminde paylaşımından önce üst makamın onayı alınmalı, afet ve acil durumlarda hızlı hareket edilmeli ve gerekli bilgilendirme yapılmalı, yetkili mercilerin açıklamaları sosyal medya hesaplarından paylaşılmalıdır. Ayrıca sosyal medya iletişiminden kaynaklanan krizlerin de üst makama nedenleriyle birlikte raporlanması gerekmektedir (MEB Kılavuzu, 2021: 41-42).

Yukarıda yer verilen tedbirleri de kapsayacak şekilde katılımcılara kriz dönemleriyle ilgili sosyal medya planlaması yapma durumları sorulmuştur. Katılımcılardan sadece 4'ü kriz dönemi sosyal medya planlarının bulunduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte katılımcıların büyük kısmı Covid 19 pandemi döneminde sosyal medyayı aktif bir şekilde kullandıklarını söylemiştir. Planlama yapmayan bir görüşmeci ise Whatsapp gruplarından velilerle hızlı şekilde iletişime geçebildiklerini ifade etmiştir.

4.4.6. Sosyal Medya Başarı Analizi ve Kullanıcı Geri Dönütleri

MEB sosyal medya kılavuzunda, yürütülen sosyal medya faaliyetlerinin başarısı ve etkinliğinin düzenli şekilde ölçülmesi ve gerekli planlamaların yapılması, paylaşımlarla ilgili beğeni, yorum ve paylaşım sayılarının analiz edilerek hedef kitleye erişimin artırılması önerilmektedir. Bu bağlamda, katılımcılara yöneltilen soruya verilen cevaplara göre, bir ilkokul dışında kalan tüm ilkokullarda paylaşımlarla ilgili beğeniler, yorumlar ve takipçi sayıları üzerinden sosyal medya hesaplarının başarısı değerlendirilmekte ve veri takibi yapılmaktadır.

Katılımcılara okul paydaşları olan veli, öğretmen ve öğrenci dönütleri de sorulmuştur. Katılımcıların büyük kısmı velilerin öğrencileri, okul etkinlikleri ve sınıflarıyla ilgili düzenli haber almasından memnun olduğunu ve oldukça olumlu dönütler aldıklarını vurgulamıştır. Velilerin öğrencisini sosyal medya hesabından görmesi genellikle memnuniyet verici olarak tanımlanmıştır. Görüşme yapılan bir okul müdürü, sosyal medya hesaplarının yoruma kapalı olduğunu, farklı iki görüşmeci ise aktif kullanmadıkları için olumlu ya da olumsuz herhangi bir dönüş almadıklarını ifade etmiştir.

4.5. Tartışma

Sosyal medya giderek daha fazla eğitim ve okul yönetimi süreçlerinde kullanılmaktadır. Özellikle son birkaç yıldır hemen her alanda etkisini hissettiren Covid 19 pandemisi döneminde sosyal medya hem okul yönetimi ve öğretmenler için bir iletişim aracı hem de uzaktan eğitimi destekleyen bir uygulamalar seti haline gelmiştir (bkz. Ergan ve Ergan, 2021; Dinçer ve Balaman, 2019). Okulların pandemi öncesindeki ve pandemi sonrasındaki paylaşımları sıklık ve konu bakımından farklılaşmaktadır. Örneğin, pandemi öncesi dönemde yapılan ve farklı düzeylerdeki 15 devlet okulunun sosyal medya paylaşımlarına yönelik bir içerik analizinde sırasıyla sınıflar ve okulla ilgili etkinlikler, velilere ve öğrencilere yönelik bilgilendirmeler, özel gün ve haftalara ilişkin kutlama mesajları, yürütülen projeler ile az da olsa gündemle ilgili paylaşımlar yapıldığı tespit edilmiştir (Çelik ve Tosun, 2019). Okulların pandemi dönemindeki Instagram paylaşımları baz alınarak yapılan başka bir araştırmaya göre incelenen üç özel okulda ağırlıklı olarak pandemiyle ilgili duyuru, hizmet ve tedbirler, sosyal-kültürel alan başarıları ve etkinlikler, akademik başarı ve etkinlikler ile rehberlik hizmetlerine yönelik paylaşımlar öne çıkmıştır (Gürsoy Pakkan & Topuz Savaş, 2021). Farklı

Sosyal medyanın okullarda yaygın kullanımı öğrenciler, öğretmenler ve veliler üzerinde çeşitli kaygılar ve sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Öğretmenler içerik hazırlama, zaman kaybı, rehberlik etme gibi konularda sorunlarla karşılaşırken, veliler gizlilik ve güvenlik, kontrolsüz sosyalleşme, bağımlılık oluşturma ve değerlerin aşınması gibi endişelerle sosyal medyaya mesafeli durmaktadır (Aydın ve Çelik, 2019, Şahin, 2017). Okul yöneticileri de sosyal medyayı bir sosyalleşme aracı olarak faydalı bulmakla birlikte zaman kaybı, bozuk

ve küfürlü dil, sorumsuzluk, iletişim bozukluğu ve derslerden uzaklaşma gibi olumsuz davranışları pekiştirdiğini dile getirmektedir. Yine bilgiye erişimi ve kaynaklara ulaşmayı kolaylaştırmanın yanında, bağımlılık yapma, istenmeyen içerik paylaşımı, kontrol edilememe ve derslerden uzaklaştırma gibi akademik başarıyı düşüren yönlerine dikkat çekmektedir (Şahin ve Üstüner, 2018).

Bu noktada aileler ve öğretmenlere olduğu kadar etik kurallara uygun, etkili ve güvenli bir şekilde sosyal medyanın kullanımı açısından okul yönetimlerine de önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. Bu bağlamda, literatürde ve uygulamada çözüm olarak çoğunlukla kurumsal sosyal medya politikasının geliştirilmesi tavsiye edilmektedir. Sosyal medya politikası, kurumsal paydaşlar arasında sosyal ağların kullanımında uyulması gereken ilke ve normlar ile dikkat edilmesi beklenen etik davranış kodlarından oluşmaktadır. Sosyal medya kullanımına ilişkin temel hususların yazılı olarak paydaşlara duyurulması, kullanıcılar üzerinde farkındalık oluşturulması ve paylaşımların içerik denetimlerinin yapılması sosyal medya politikasının kritik unsurlarını oluşturmaktadır.

Gerçekten de yükseköğretimden kütüphaneciliğe, belediyelerden sivil toplum kuruluşlarına kadar hemen her sektörde faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar giderek daha fazla sosyal medya politikası geliştirmeye yönelmektedir. Bu kapsamda gerçekleştirilen bir dizi çalışmanın ardından geliştirilen "Kütüphaneler İçin sosyal Medya Politikası Rehberi" örnek verilebilir (Türk Kütüphaneciler Derneği, 2018).

Seçilen devlet ilkokullarında kurumsal sosyal medya yöneticilerinden elde edilen bulgulara göre okul sosyal medya hesapları müdürler, müdür yardımcıları veya öğretmenler tarafından yönetilmektedir. Bu noktada birden fazla kişinin hesapları yönetmeden sorumlu olduğu durumlara rastlanmıştır. Söz konusu durumun paylaşımların kontrolü ve hesapların güvenliği açısından zafiyet oluşturduğu söylenebilir.

Ağırlıklı olarak sözlü olmakla birlikte ilkokullarda sosyal medya kullanımına yönelik temel ilke ve kuralların belirlenmiş olması önemli bir gelişmedir. Bununla birlikte, henüz yazılı veya sözlü olarak ilke ve kural belirlememiş olan ilkokulların varlığı sosyal medya politikasının hayata geçirilmesi bakımından düşündürücüdür.

Araştırma kapsamındaki ilkokullarda MEB kılavuzunda belirtilen sosyal medya hesaplarının kullanıcı adı ve şifre bilgilerine ilişkin kurallara genel itibarıyla uyulduğu söylenebilir. Bu bağlamda, devlet ilkokullarının kendi GSM hatlarının bulunmaması nedeniyle okul yöneticileri veya öğretmenlerin kendi telefon numaraları ile kurumsal sosyal medya hesabını oluşturmaları gibi bazı güvenlik zafiyetleri dikkati çekmektedir.

Kurumsal sosyal medya hesaplarından içerik paylaşımında ilgili kılavuzda vurgulanan ilke ve kurallara büyük oranda uyulduğu anlaşılmaktadır. Nitekim,

görüşme yapılan sosyal medya yöneticileri genel olarak içerikler ve paylaşımlarla ilgili velilerden olumsuz bir geri dönüt almadıklarını ifade etmektedir. Ayrıca pandemi boyunca ilkokullarda sosyal medya aktif bir şekilde kullanılmış, buna rağmen kriz dönemlerine yönelik kapsamlı planlamalar yapılmamıştır. Kriz dönemi sosyal medya planlarının tamamlanması önem arz etmektedir.

Belirtmek gerekir ki, pandemi öncesi dönemde yapılan bir araştırmada az sayıda olmakla birlikte, futbol da dahil olmak üzere ülke gündemiyle ilgili konularda devlet okullarının resmi hesaplarından paylaşımlar yapıldığı belirlenmiş ve okul sosyal medya yöneticilerine örgütsel amaçlara uygun paylaşımlar yapılması için eğitim verilmesi önerilmiştir (Çelik ve Tosun, 2019: 121). Pandemi sonrası dönemde yayımlanan MEB Kılavuzu, bu noktada, paylaşılan haber ve içeriklerin doğruluğunun teyit edilmesinin ve içeriklerin kurumsal sorumluluğa ve kurumsal itibara zarar getirmemesinin altını çizmiştir (s.31).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyal medya hemen hemen her yaşta insanların gündelik hayatının vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir. Son yıllarda, farklı düzeylerde eğitim kurumlarının paydaşları da iletişim ve eğitim süreçlerinde sosyal medyayı daha aktif ve yoğun bir şekilde kullanmaktadır. Hızlı ve etkili iletişim, bilgiye erişme kolaylığı ve sosyalleşme aracı olarak önemli avantajlara sahip olan sosyal medya araçlarının kullanımında uyulması gereken etik ilkeler, kurallar ve davranış kodlarının belirlenmesine dayanan sosyal medya politikasının geliştirilmesi hem özel hem de kamu kurum ve kuruluşlarının önemli gündem maddelerinden birisi haline gelmiştir.

Bu bağlamda, MEB de 2021 yılında kurumsal sosyal medya kılavuzunu yayımlamıştır. Bu çalışmanın amacı, MEB kılavuzunun sahada yani okullarda nasıl uygulandığını araştırmaktır. Bu amaçla geliştirilen bir soru formu ile Sakarya il merkezinde yer alan 15 devlet ilkokulunun sosyal medya yöneticisinden nitel veri toplanmıştır. Sonuç olarak, devlet ilkokullarındaki sosyal medya yöneticilerinin kılavuza yönelik bir farkındalığı bulunmakla birlikte, kılavuzun tüm boyutlarıyla uygulamaya aktarıldığını söylemek zordur.

Araştırma kapsamındaki ilkokullarda sosyal medya kullanımına yönelik ilke ve kuralların ağırlıklı olarak sözlü yöntemle belirlendiği tespit edilmiştir. Bazı ilkokullarda ise yazılı veya sözlü bir belirleme söz konusu değildir. Okullarda kurumsal sosyal medya politikasının etkili bir şekilde uygulanabilmesi için sosyal medya kullanımına ilişkin ilke ve kuralların yazılı olarak belirlenmesi ve internet sayfaları başta olmak üzere uygun araçlarla öğrenciler, öğretmenler ve veliler ile paylaşılması gerekmektedir. Bu noktada, e-Twinning okullarının avantajlı oldukları tespit edilmiştir.

2022 yılı verilerine göre Türkiye’de en fazla kullanılan sosyal medya araçları sırasıyla Youtube, Instagram, Facebook, TikTok ve Twitter şeklinde sıralanırken

(Digital 2022 Report, 15.03.2022) araştırma kapsamında incelenen ilkokulların sadece ikisinde Youtube hesabına rastlanmıştır. Okulların Instagram ve Facebook gibi yaygın kullanılan platformlarda yer alması önemli olmakla birlikte, Youtube'ü daha aktif kullanması ihtiyacı öne çıkmaktadır. Eğitim-öğretim ile ilgili bilgilendirme, okul faaliyetlerine yönelik paylaşımlar, özel gün ve haftalarla ilgili videolar bu tarz platformlarda daha geniş kullanıcıya ulaşma imkanına sahiptir.

Araştırmanın önemli bulgularından birisi de devlet ilkokullarının sosyal medya hesaplarını yönetenlerin uzmanlığı bulunmadığı gibi bu minvalde eğitim alanların sayısının da az olmasıdır. Okulların kurumsal sosyal medya hesaplarını yönetenler için MEB kılavuzu ekseninde gerekli eğitimlerin verilmesi bir ihtiyaçtır. Söz konusu eğitimlerin verilmesinde farklı stratejiler izlenebilir. İlk olarak, bakanlık uzman personeli tarafından okullardaki sorumlu sosyal medya yöneticileri için uzaktan eğitim yöntemi ile ders videoları ve materyali hazırlanabilir. Hatta canlı dersler yoluyla uygulamalı olarak katılımcıların sosyal medya yönetim becerileri geliştirilebilir. Bu yöntem ile çok sayıda yöneticiye hızlıca eğitim verme imkânı bulunmaktadır. İkinci yöntem olarak, il ve ilçe milli eğitim müdürlüklerinde en az bir personele sosyal medya eğitici uzmanlığı kazandırılması durumunda okullarda gerekli eğitimler yüz yüze de verilebilir. Ayrıca, ilk eğitimlerin yüz yüze verilmesi, daha sonra yapılacak olan güncelleme eğitimlerinin çevrimiçi olması gibi karma stratejiler de izlenebilir. Eğitimler neticesinde başarılı olanlara sertifikalandırma yapılması da faydalı olacaktır.

İl ve ilçe milli eğitim müdürlükleri bünyesinde sosyal medya uzmanlarının bulunması durumunda, görev alanı içindeki ilkokulların sosyal medya hesaplarına ilişkin veriler düzenli olarak izlenebilir, paylaşımların sosyal medya kılavuzuna uygunluğu daha yakından takip edilebilir, güvenlik sorunları daha hızlı giderilebilir ve kriz dönemlerinde sosyal medya daha etkili bir şekilde kullanılabilir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, Murat & Fenerci, Tülay (2016). "Üniversite Kütüphanelerinde Sosyal Medya Politikaları." *Bilgi Dünyası*, 17(2), 201-231.
- Arabacı Koç, Maria (2020). "Covid 19 Salgınının Yarattığı Küresel Kriz Bağlamında Sosyal Medyada Kriz Yönetimi: Türk Hava Yolları Örneği." *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(7), 190-200.
- Aydın, Mithat & Çelik, Türkan (2019). "Velilerin Gözünden Sosyal Medyanın Ortaokul Öğrencileri Açısından Yarar ve Riskleri." *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 50, 110-135.
- Bıçen Aras, Bahar (2014). *University Libraries and Social Media Policies. Journal of Balkan Libraries Union*, 2(1), 21-27.

- Boyd, Danah. M., & Ellison, Nikola. B. (2007). Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship. *Journal of Computer Mediated Communication*, 13(1), 210-230.
- Carr, Caleb. T., & Hayes, Rebecca. A. (2015). Social Media: Defining, Developing, and Divining. *Atlantic Journal of Communication*, 23(1), 46-65.
- Cohen-Almagor, R. (2013). Internet History. in *Moral, Ethical, and Social Dilemmas in the Age of Technology: Theories and Practice* (pp. 19-39). IGI Global.
- Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi (2020). Bilgi Ve İletişim Güvenliği Rehberi. https://cbddo.gov.tr/sharedfolderserver/genel/file/bg_rehber.pdf (Erişim Tarihi: 13.03.2022).
- Cumhurbaşkanlığı Genelgesi (2019). 2019/12 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Bilgi ve İletişim Güvenliği Tedbirleri Genelgesi, 05.07.2019, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/cumhurbaskanligigenelgeri/20190706-12.pdf> (Erişim Tarihi: 13.03.2022).
- Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (2020). Sosyal Medya Kullanım Kılavuzu. <https://www.iletisim.gov.tr/uploads/docs/sosyalmedyakullanimkilavuzu.pdf> (Erişim Tarihi: 20.03.2022).
- Çelik, Kazım. & Tosun, Ali. (2019). Okulların Kurumsal Sosyal Medya Hesaplarının İncelenmesi. III. Uluslararası Öğretmen Eğitim ve Akreditasyon Kongresi, 30 Kasım-1 Aralık, 117-122.
- Çerçi, Ümmü Özlem, Canöz, Nilüfer & Canöz, Kadir (2020). Covid 19 Krizi Döneminde Bilgilenme Aracı Olarak Sosyal Medya Kullanımı. *Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi*, 44, 184-198.
- Çetin, Muharrem & Toprak, Yunus Emre (2016). Kriz İletişimi ve Sosyal Medya: Emisyon Krizinde Volkswagen'in Facebook Kullanımı. *Selçuk İletişim Dergisi*, 9(3), 54-68.
- Digital 2022 Report, <https://datareportal.com/reports/digital-2022-turkey?rq=turkey>, (Erişim Tarihi: 15.03.2022).
- Dilaveroğlu, Arzu (2021). Kamu Yönetimi İçin Sosyal Medya Önerisi. Şen, M. L. (Ed). *Sessiz Gemi İçinde* (347-360). İstanbul: Marmara Belediye Birliği Kültür Yayınları.
- Dinçer, Serkan & Balaman, Fatih (2019). Sosyal Medyanın Öğretim Faaliyetlerinde Kullanılmasının Öğrenci, Öğretmen ve Veliler Açısından Değerlendirilmesi: Edmodo Örneği. *Trakya Üniversitesi SBEDergisi*, 21(2), 887-907.
- Eaton, Virginia J., Luse, Donna. W.& Hodge, Thomas. G. (2012). An Examination of Social Media Policy Usage of South Central United States' Universities. *Journal of Academic Administration in Higher Education*, 8(1), 33-41.

- Ekici, Murat. (2012). Sosyal Ağların Eğitim Bağlamında Kullanımı. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(2), 156-167.
- Erdoğan, Erdem & Kesim, Mehmet (2015). Ağ Günlüklerinin Kurumsal Düzeyde Kullanılması. Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 1(2), 8-23.
- Ergan, Saniye Nur & Ergan, Çağatay (2021). Sosyal Medyanın Eğitsel Kullanımı Üzerine Bir Örnek Olay Araştırması. Nitel Sosyal Bilimler, 3(1), 72-106.
- Gök Demir, Zuhale., Karakaya, Çiğdem & Erendağ Sümer, Fulya (2018). Sosyal Medya Üzerinden Kriz Yönetimi: Krize Yanıt Verme Stratejileri Üzerine Bir İnceleme. Akdeniz İletişim Dergisi, 30, 410-428.
- Gülaslan, Taylan (2018). Türkiye’de Sosyal Medya Politikaları ve Uygulama Durumunun Değerlendirilmesi. Baboğlu, C. & Akman, E. (Ed.), Kamu Politikası Analizi İçinde, Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları, 193-226.
- Gülbahar, Yasemin, Kalelioğlu, Filiz., & Madran, Orçun. (2010). Sosyal Ağların Eğitim Amaçlı Kullanımı. XV. Türkiye’de İnternet Konferansı, 2(4), 128-137.
- Gürsoy Pakkan, B. & Topuz Savaş, A. (2021). Covid 19 Pandemisi Döneminde Kurumsal İletişim Aracı Olarak Sosyal Medya: Özel Okulların Instagram Hesaplarına Yönelik İçerik Analizi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 9(2), 877-910.
- Hansen-Flaschen, L.&Parker, K. P. (2012). The Rise Of Social Government: An Advanced Guide and Review of Social Media’s Role in Local Government Operations. Fels Institute Of Government, <https://www.fels.upenn.edu/news/rise-social-media-local-government> (Erişim Tarihi, 30.08.2017).
- Hiremath, B. K., & Kenchakkanavar, A. Y. (2016). An Alteration of the Web 1.0, Web 2.0 And Web 3.0: A Comparative Study. Imperial Journal of Interdisciplinary Research, 2(4), 705-710.
- Hrdinová, J., Helbig, N. & Peters, C. S. (2010). Designing Social Media Policy for Government: Eight Essential Elements. Centre for Technology in Government, https://www.ctg.albany.edu/media/pubs/pdfs/social_media_policy.pdf (Erişim tarihi: 12.04.2022).
- <https://www.etwinning.net/tr/pub/code-of-conduct.htm> (erişim tarihi: 18.03.2022).
- <https://bidb.itu.edu.tr/seyir-defteri/blog/2013/09/07/internetin-tarihcesi>, (erişim tarihi: 03/03/2022).
- <https://www.statista.com/> (erişim tarihi: 03/03/2022).
- Hudson, S. C., & Roberts, K. K. (2012). Drafting and Implementing an Effective Social Media Policy. Texas Wesleyan Law Review, 18(4), 767-796.

- Kane, G. C. (2017). The Evolutionary Implications of Social Media for Organizational Knowledge Management. *Information and Organization*, 27(1), 37-46.
- Karkın, Naci, Köseoğlu, Özer & Sobacı, Mehmet Zahid (2015). Social Media Policy in Turkish Municipalities: Disparity Between Awareness and Implementation. Nepal, S., Paris, C.&Georgakopoulos, D. (Ed.), *Social Media for Government Services*, Springer, 97-114.
- Kayış, Caner (2017). Sosyal Medya Kriz Yönetimi ve Karşılaştırmalı Örnek Olay İncelemesi. *İletişim Çalışmaları Dergisi*, 3(4), 131-160.
- Konuk, Nebiye, & Güntaş, Selime (2019). Sosyal Medya Kullanımı Eğitimi ve Bir Eğitim Aracı Olarak Sosyal Medya Kullanımı. *International Journal of Entrepreneurship And Management Inquiries*, 3(4), 1-25.
- Köseoğlu, Özer, & Tuncer, Aziz (2016). Designing Social Media Policy For Local Governments: Opportunities and Challenges. *Social Media And Local Governments*, 23-36.
- Majid, I., & Verma, S. (2018). Web 2.0 Technological Tools in Teaching and Learning. *International Journal of Education*, 10, 55-60.
- Mavnacıoğlu, Korhan. Kurumsal İletişimde Sosyal Medya Yönetimi (Kurumsal Blog Odaklı Bir Yaklaşım), (2018). Beta Yayınları, İstanbul.
- Manovich, L. (2002). *The Language of New Media*. MIT Press.
- Meb Genelgesi (2017/12). 14168703-10.06.02-E.2975829 Sayı ve 07.03.2017 Tarihli Genelge, MEB Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1833.pdf> (Erişim Tarihi: 05.03.2022).
- Meb Kılavuz (2021). MEB Kurumsal Sosyal Medya Kullanım Kılavuzu. https://basinmus.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_04/12123508_sosyal_medya_kylavuzu.pdf, (Erişim Tarihi: 12.03.2022).
- Nzeaka, E. E. Ve Ehondor, B. A. (2020), The Imperative for a Separate Social Media Policy, *Journal of Management Policy and Practice*, 21(4), 128-135.
- O'connor, K. W., Schmidt, G. B.&Drouin, M. (2016). Suspended Because of Social Media? Students' Knowledge and Opinions of University Social Media Policies and Practices. *Computers in Human Behavior*, 65, 619-626.
- Özmen, Fatma, Aküzüm, Cemal., & Sünkür, Meltem (2012). Sosyal Ağ Sitelerinin Eğitsel Ortamlardaki İşlevselliği. *Education Sciences*, 7(2), 496-506.
- Özocak, Gürkan (2013). Sosyal Medyada İşlenen Suç Tipleri ve Suçluların Tespiti. <http://ozocak.com/dosyalar/a104b3.Pdf> (Erişim Tarihi: 12.04.2022).
- Öztürk, Mehmet Fatih, & Talas, Mustafa (2015). Sosyal Medya ve Eğitim Etkileşimi. *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken/Journal of World of Turks*, 7(1), 101-120.

- Pasquini, L. A. & Evangelopoulos, N. (2017). Sociotechnical Stewardship in Higher Education: A Field Study of Social Media Policy Documents. *Journal of Computing in Higher Education*, 29, 218-239.
- Sobacı, Mehmet Zahid, Köseoğlu, Özer, & Karkın, Naci. (2015). Belediyelerde Sosyal Medya: Değişim İçin Yenilikçi Fırsatlar. *Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları*, İstanbul.
- Şahin, Münir (2017). Okulun Çevre Unsuru Olarak Sosyal Medyaya İlişkin Yönetici, Öğretmen ve Veli Görüşleri. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Şahin, Münir & Üstüner, Mehmet (2018). Sosyal Medyaya İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 19(1), 335-355.
- Şahinsoy, Kübra (2017). Kriz Yönetimi Açısından Geleneksel ve Sosyal Medya. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 9(4), 1-19.
- Türk Kütüphaneciler Derneği (2018). Kütüphaneler İçin Sosyal Medya Politikası. Sosyal Medya Politikaları Çalışma Grubu, İstanbul, <https://kutuphaneci.org.tr/wp-content/uploads/2018/03/...Ma-grubu.pdf>, (Erişim Tarihi: 18.03.2022).
- Uzun, Kadriye & Uluçay, Dilek Melike (2017). İş Ortamında Whatsapp Kullanımı ve Kesintiye Uğrama. *Selçuk İletişim*, 10(1), 216-231.

DANİMARKA'NIN POLİTİK YAPISININ KAMERAL KÖKENLERİ

Araştırma Makalesi

İlknur Rabia TÜRKÖLMEZ⁵

Özet

Günümüzde pek çok uluslararası standarda göre dünyanın en yaşanabilir ve gelişmiş ülkeleri arasında yer alan Danimarka'yı diğer ülkelerden ayıran nokta olarak ülkenin siyasal sistemine vurgu yapılmaktadır. Uluslararası sistemde incelendiğinde özgün bir kültürel ve ekonomik sisteme de sahip olan Danimarka'da bu özelliklerden ziyade politika hayatının ve siyasal sistemin asıl belirleyici olduğu sıklıkla belirtilmektedir. Ancak Danimarka'nın özgün politik sistemini oluşturan temel dinamikler ve sistemin yüzyıllar içinde geçirdiği evrim genelde bu değerlendirmelerde dikkate alınmamaktadır. Bu çalışmada Danimarka'nın politik sistemi incelenerek Avrupa ve Dünya'da söz konusu ülkenin ayrıcalıklı konumunda politik sistemin geçirdiği evrimin etkisi tartışılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda bürokratik yönetime geçişin bir aşaması olarak kameralizmin Danimarka deneyiminin başarısına etkisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Betimleyici metot ve literatür taramasıyla hazırlanan çalışmada sonuç olarak Danimarka'nın önce mutlak monarşiye ve ardından meşruti monarşiye geçiş sürecinde Protestanlığın temel değerlerini bürokrasi ve siyasete başarılı biçimde uyarlaması sonucu rasyonel, özgün ve başarılı bir politik sistem inşa ettiği sonucuna varılmıştır. Bugün laik bir düzenle yönetilen Danimarka'nın toplumsal inanç sistemini politik sistemin açıklarını kapatacak şekilde kurgulamış ve uygulamış olması, onu özgün kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Danimarka, Protestan Ahlakı, Kameralizm, Mutlak Monarşi, Bürokrasi.

⁵Arş. Gör. , Sakarya Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, isirakaya@sakarya.edu.tr, ORCID: [0000-0002-7546-5094]

Makale Gönderim Tarihi: 7 Nisan 2022

Makale Kabul Tarihi: 4 Mayıs 2022

CAMERAL ORIGINS OF DENMARK'S POLITICAL STRUCTURE

Research Article

İlknur Rabia TÜRKÖLMEZ

Abstract

Denmark, which is among the most livable and developed countries in the world according to many international standards today, the political system of the country is emphasized as the point that distinguishes from other countries. When examined in the international system, it is often stated that the political life and the political system are the main determinants in Denmark, which also has a unique cultural and economic system. However, the basic dynamics that make up the unique political system of Denmark and the evolution of the system over the centuries are generally not taken into account in these evaluations. In this study, the political system of Denmark was examined and the effect of the evolution over the political system in the privileged position of the country in Europe and the World was tried to be discussed. In this context, the effect of cameralism on the success of the Danish experience as a stage of transition to bureaucratic administration has been tried to be revealed. In the study, which was prepared with descriptive method and literature review, it was concluded that Denmark built a rational, original and successful political system as a result of successfully adapting the basic values of Protestantism to bureaucracy and politics during the transition period to absolute monarchy and then to constitutional monarchy. The fact that Denmark, which is governed by a secular order today, has designed and implemented its social belief system in a way that closes the political system's deficits, makes it unique.

Keywords: Denmark, Protestant Ethic, Cameralism, Absolute Monarchy, Bureaucracy.

GİRİŞ

Danimarka Grönland ve Faroe adaları dahil 43,094 m² büyüklükte bir İskandinav ülkesidir. 1,2 milyon nüfuslu Kopenhag kenti ülkenin başkentidir ve ülkenin toplam nüfusu 2019 yılı verilerine göre 5,6 milyon kişidir (ab.gov.tr, 2022). Parlamenter monarşiyle yönetilen ülkede yetkiler, krallık ve meclis arasında dağıtılmış durumdadır ve yumuşak kuvvetler ayrılığı uygulanmaktadır. Danimarka'nın Avrupa tarihindeki özel yeri literatürde sıklıkla vurgulanmakta ve bu özel durum ülkenin siyasal sistemiyle ilişkilendirilmektedir (Runciman, 2016: 4). Bu tespit bir ölçüde haklı olmakla birlikte siyasal sistemin evrimi ve tarihsel dönüşümü bakımından değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Zira Danimarka'nın güncel sisteminin başarılı imajı meşruti monarşiye geçiş süreci ile Protestan ahlakına uygun bir bürokratik örgütlenmenin sağlanmasının üst üste binmesiyle mümkün olmuştur.

Danimarka'nın Avrupa'daki ayrık konumunu iyi değerlendirmek için ülkeyi belli kriterler bağlamında karşılaştırmalı ele almak yararlı olabilir. Nüfus bakımından Avrupa'nın 15. ülkesi olan Danimarka'nın gayrisafi yurtiçi hasıla bakımından Avrupa'nın 11. büyük ekonomisi olduğu görülmektedir (worldometers.info, 2021). Nüfus bakımından en yakın takipçileri olan Bulgaristan'ın 20., Slovakya'nın ise 18. sırada yer alabilmesi, Danimarka'nın nitelikli insan yapısı ve gelişmiş ekonomisi bakımından ipuçları vermektedir (data.worldbank.org, 2021). Yine The Economist dergisinin araştırmasına göre Danimarka, 2021 yılını OECD ülkeleri arasında ekonomi performansı bakımından birincilikle tamamlamayı başarmıştır (cphpost.dk, 2022). Freedom House'un demokrasi endeksi araştırmalarına göre 100 üzerinden 97 puan alan ülke, tam özgür ülkeler arasında yer almaktadır (freedomhouse.org, 2022). Siyasi ve ekonomik göstergeler bakımından Avrupa'nın önde gelen ülkelerinden biri olan Danimarka'nın bu başarısında yürürlükteki politik sistem kadar, uzun ve köklü bir geçmişe sahip olması da rol oynamış olabilir. Zira, Danimarka'nın iç siyasetinin çatışmalarla örülü karmaşık yapısı bugün popüler kültüre dahi mal olmuş, meşhur Borgen dizisi ile bu çatışma ve çelişkiler dramatik ve kurgusal biçimde gözler önüne serilmektedir (Runciman, 2016: 37-38). Danimarka, kökleri Vikinglere kadar uzanan ve onüçüncü ve onbeşinci yüzyıllarda kendi bölgesinde bir süper güç haline gelmiş bir krallıktır. Ülkede onaltıncı ve onyedinci yüzyılda protestanlığın yayılması ve modern bürokrasinin örgütlenmesi süreci de bugünkü siyasal yapının şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Danimarka'nın özgün konumu ve niteliği ele alınırken hem bugünkü politik yapısı hem de güncel politik tartışmaların ötesindeki rasyonel sistemi hazırlayan geçmiş gelişmelerin dikkate alınması yararlı olacaktır. Zira Danimarka'da bürokratik örgütün rasyonelleşmesi, Protestanlığın etkisiyle mutlak monarşi döneminde başlamış, devletin modernleşmesi ülkenin dağılma tehlikesiyle karşılaştığı bir dönemde gerçekleşmiştir. Temsili demokrasi kurumları ise kapitalizmin gelişmesinin ardından ortaya çıkan temel sınıf çelişkilerinin bir sonucu olmuştur. Bu bakımdan aşağıda Danimarka'nın siyasi tarihine kısa bir göz atış yapılarak bu tarihin önemli dönüm noktalarından biri olan patrimonyal mutlak monarşiye geçiş ve bu geçişte Protestanlığın etkisi soruşturulacaktır. Bu kapsamda öncelikle patrimonyal

mutlak monarşi rejiminin temel nitelikleri, kameralizm kavramı ve protestanlık ile ilişkisi değerlendirilecek, ardından Danimarka tarihine ve güncel siyasetine bu kavramlar ışığında göz atılarak protestanlık etkisi altında gelişen mutlakiyetçilik ve kameralizmin, Danimarka siyasetine etkisi değerlendirilecektir.

Weber'in Protestanları ve Kameralizm

Bilindiği gibi Max Weber, kapitalizmin doğuşunu Protestan Ahlakı ile ilişkilendirmiş, bu bakımdan Marx'ın materyalizmine bir cevap vermiştir. Bu açıdan modern devletin doğuşunda da Protestanlığın tetiklediği kapitalizmin etkisi bulunmaktadır ve Weber'e göre bütün bir modernite bir anlamda Protestan ahlakının içinden türemiştir demek çok yanlış olmayacaktır. Bu başlık altında Weber'in özgün kavramlarından olan Protestan Ahlakı'nın kapitalizmin doğuşunda etkili olan yönleri ve kameralizmin bazı temel nitelikleri ile Danimarka'nın onbeşinci ve onaltıncı yüzyıllarda yaşadığı dönüşüm bu bağlamlarda ele alınarak özetlenmeye çalışılacaktır.

Protestan Ahlakı

Protestanlık, Hristiyanlığın yerleşik mezhep yorumlarına kökten bir itirazı içermesi ve bu itirazın geniş bir coğrafyada hem siyasi hem de ekonomik sonuçlar doğurması bakımından dünya siyasi tarihinin önemli olgularından biri olmuştur. Weber de bilindiği üzere Protestanlığın kapitalizme ve modern topluma geçişin anahtar konsepti olduğunu savunmuştur. Ancak Weber, Protestanlığın kapitalizmin doğuşundan ziyade, Avrupa toplumları içinde yayılması ve meşruiyet kazanması noktasında önemine dikkat çeker. Kapitalizmin ruhu dediği konseptin içinde yer alan başlıca kavramlar (kâr arama ve kârı artırma güdüsü, çalışma ve meslek etiği, girişimcilik vb.), Protestanlığın ilahiyatı içinden süzülerek insanların zihninde uygulanabilir ve meşru kavramlar haline gelmiştir (Akalin, 2010:8). Protestanlık, Katolik mezhebinin yasakladığı kazanç odaklı ekonomik faaliyeti dinsel kavramlarla buluşturarak bu faaliyeti bireyler nezdinde arzu edilebilir hale getirmeye hizmet etmiştir. Buna göre çalışmak, faziletli bir ibadettir, insanlar cenneti kazanmak için dünyada üzerlerine düşen vazifeyi yerine getirmeli ve çok çalışmalıdır. Her insan, ölümden sonraki hayata ilişkin belirsizliğin yarattığı korkuyu ancak çok çalışarak üzerinden atabilir (Torun, 2002:93).

Protestanlığın kapitalizmin temel düşünsel dayanaklarından biri halini alması, mezhebin ilk ortaya çıktığı dönemde ve yerlerde azınlık konumunda olmasıyla da ilişkili olarak açıklanabilir. Katolik yönetici grupların, Protestanları siyasi görevlerden uzaklaştıran tutum ve davranışları, protestanları içten içe piyasada ekonomik faaliyete sevk etmiştir (Bodur, 1990:91). Bir yandan da Weber, konuyu tartıştığı "Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu" eserinde Protestanlarda adeta kapitalizme ontolojik bir temayül gördüğünü sezdirenen ifadeler kullanmıştır. Weber'e göre Katolikler, insan ve toplum bilimleri alanına yönelik soyut bir eğitim alırken, Protestanlar, yüksek teknik ve ticari eğitim görmeye yatkın, uzman ve yönetici kadrolarına uygun bir yetişme tarzıyla gelmiştir (Weber, 1999:29-32). Katolikler halet-i ruhiyeleri itibarıyla daha sakin ve

risk almaktan çekinen bir karaktere sahipken, Protestanlar, zenginliği getirecek tehlikeli bir yaşam biçimini tercih etmekten kaçınmaz. Dini inancın kişilerin bedenlerini bile koşullayacak biçimde etkili olduğunu göstermek için meşhur bir özdeyişi uyarlayarak “Katolikler iyi uyur, Protestanlar iyi yemek yer” demiştir (Weber, 1999:35). Böylesi bedensel pratiklere sirayet eden bir mezhep yorumunda Katolikliğin asketizmine (çilecilik) dair bir eleştiri de büyük yer tutmaktadır. Weber, Katolik asketizmi, kişinin uhrevi kurtuluşunu Kilise ayinlerine, manastırlara kapanmaya ve ruhbanların aracılığına bağlayarak dini bireyin emeği ve çabasının sonuçlarından bağımsız bir Tanrı iradesine bağlamakla eleştirir. Katoliklikte çile çekmenin sonucu, kişiyi kurtuluşa değil daha derin bir pişmanlık ve buhrana sürüklemektedir. (Akalin, 2010:9 ve Weber,1999:101-102). Buna karşılık Protestan asketizmi, dünya hayatında görünür olmak, Tanrı’nın sevgisine mazhar olmak için hakkıyla çalışıp üretmek ve dini kuşkudan kurtulmak için ruhbanların aracılığından önce kendi emeğine güvenmeyi salık verir (Torun, 2002:93). Dini bir takım pişmanlık seremonileri karşısında Tanrı’nın takdirlerine terk edilmek yerine, kulların çabalarının etkisini de formüle dahil etmesi bakımından dindarlığa daha büyük bir hizmet yapmış olur. Bir yandan da çalışmayı ibadetin bir formu haline getirmesiyle kapitalizmin kökleşmesine de dayanak oluşturur.

Protestanlığın, devlet katında görev alamayan azınlık mezhebinin mensuplarını piyasa ekonomisine doğru yönelten bir ahlak sistematığı geliştirdiği anlaşılmaktadır. Öyleyse, protestanlık bir devletin resmi dini haline geldiğinde bu devletin tebaası nasıl bir temayül içine girebilir? Danimarka’da protestanlığın resmi din haline gelmesi ve mutlak monarşinin inşa edilmesi arasında böyle bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Bu durumun devletin yapılandırılmasına etkisini değerlendirmeden önce aynı dönemde gelişen önemli bir konsept olan Kameralizm’e ve temel argümanlarına odaklanmak yararlı olacaktır. Kameralizm tartışılırken bir entelektüel ekol olma vasfından önce bir yönetim tekniği olarak gelişimi incelenecek, bu süreç değerlendirilirken Protestan ahlakı ile rastlaşmaları ve olası alışverişleri de tartışmaya dahil edilecektir.

Kameralizm

Kameralizm, Avrupa’nın derin bir siyasi bunalıma sürüklendiği onyedinci yüzyıl’dan çıkış arayışlarının sonunda ortaya çıkmış bir kavramdır. Esas itibarıyla Prusya’da “kameral okul” ve “kameralistler” adlı bilim adamlarının geliştirdiği bir yönetim tekniği olarak anlaşılan kameralizm, bu çalışma kapsamında, bütünlüklü biçimde ortaya çıktığı onsekizinci yüzyıldaki halinden çok, önceki yüzyılda devletlerin içinde kendiliğinden türeyen bir yönetim temayülü olarak ele alınacaktır. Sonuç olarak Kameral okul da Otuz Yıl Savaşlarının yarattığı dağıtık siyasi gücün toparlanması ve merkantilist ekonomi politikalarının başarılı şekilde uygulanması için yüzyıl sonunda kameralizmi ortaya atmıştır (Aktel vd., 2015:84).

Kameralizm, merkezi yönetimi güçlendirerek, bölünmüş siyasi yapılardaki gücü toparlamayı amaçlamıştır. Bunu yaparken temel kaygı, iktidarın devamlılığının sağlanması, refahın yükseltilmesi ve devletin yönetsel aygıtları

arasında uyum ve koordinasyonun güçlendirilmesi olmuştur. Usta ve Akıncı, kameralizmin iki ana düşünsel kaynaktan beslenen bir yönetim tekniği olduğunu düşünmektedir. Bunlardan ilki, antik düşünür Platon'un bilge hükümdar imgesi ve ideal devlet nosyonu ikincisi ise, kameralizmin ortaya çıktığı dönemin anahtar kavramı olan aydınlanma düşüncesidir (Usta ve Akıncı, 2018:71).

Bir yandan devlet düzenini koordineli hale getirmeye çalışırken bir yandan da ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesi ve merkantilist politikalar, akla refah devleti uygulamalarını getirmektedir. Kameralizm, vatandaşlara iyi bir eğitim ve sağlık hizmeti sunmayı devletin görevleri arasında saymıştır (Aktel vd., 2015:86). Öte yandan ekonomik kalkınmayı teşvik etmek için, zenginlerden daha düşük vergi almayı salık veren mali politikalar önermiştir (Aktel vd., 2015:87). Yine tebaanın üretici potansiyelini geliştirmek için krala tebaanın can ve mal güvenliği görevini yüklemektedir (Erdem, 2010:181). Devletin üretimi ve ticareti canlandırmak maksadıyla ekonomiye müdahale etmesini gerekli görmek de kameralizmin ekonomi görüşleri arasında sayılabilir (Usta ve Akıncı, 2018:83). Burada kameralizmin protestan ahlakıyla çakışan iki vurguyu bir arada yaptığını görmekteyiz. Zenginleşmeyi teşvik etme düşüncesinin açıkça Protestan ahlakı ile ilişkili olduğu düşünülebilir. Yine eğitim ve sağlık alanında devlete görevler yükleyen kameralistler, çalışma hayatına sağlıklı ve iyi yetişmiş eleman sağlama misyonunu da geri planda dile getirmiş olmaktadır. Bu yönleriyle emeğin yeniden üretimini ve ticari hayatın devamlılığını devletin görevleri arasında saymaları ve bu yolla elde edilecek nitelikli yetişmiş elemanı ve kamusal refahı yaratma politikası, Protestanlığın meslek seçimi ve ibadet eder gibi çalışma felsefeleriyle uyum içindedir. Devlet ibadet eder gibi çalışacak işçi ve patron yurttaş öznelerin kurulumundan sorumlu tutulmakta, yurttaşlar üzerinde sınırsız otoriteye sahip olan kral, can ve mal güvenliğini adeta bir temel hak gibi görmeye zorlanmaktadır.

Kameralizm, kralın mutlak iradesini tescil etmek bakımından patrimonial mutlak monarşiyi desteklemektedir. Kral, dünyevi alanlarda düzenleme yapabilmeye kadir tek özne olarak tarif edilir. Bununla birlikte, yönetimin belli alanlardan sorumlu bürolar aracılığıyla örgütlenmesi gerektiğini savunurken, bu bürolar içinde "ruhani büro"dan da bahsedilmektedir. Ruhani büro (Collegium spirituale), dini kurumların Kral tarafından yönetimi ve yönlendirilmesiyle tebaanın ruhlarına rehberlik etmek ve onları ruhsal kurtuluşa götürmekten sorumludur (Tuncer, 2018:9). Bu bakımdan erken kameralizmde dini hayat kendi akışına terk edilmişken, ilerleyen süreçte dinin de kralın otoritesi altına alınmak istendiği anlaşılmaktadır.

Dini ve dünyevi alanda mutlak iradeye sahip olan kralın ve dolayısıyla devletin devamlılığını sağlayabilmenin ön koşulu, iyi örgütlenmiş bir askeri güce sahip olmaktır. Askerler, nitelikli bir eğitim ve iyi bir gelir seviyesiyle donatıldıkları takdirde, krala olan bağlılıkları artacaktır (Demir, 2020:131). Askerler dışındaki memurlar ise esasen kralın iradesini gerçekleştiren araçlardır. Kralın iradesi, kısmi bir denetim mekanizmasına tabi kılınmıştır. Kralın denetimi, esas itibarıyla bu araçların denetimi olarak anlaşılmaktadır. Zira krallar her ne

kadar halkından uzak ya da zevk ve sefa içindelerse de tebaalarına yönelik icraatları kamu yararına uygun iyi niyetlere dayanır. Sorunlar, ancak memurların hataları ya da kötü niyetleriyle izah edilebilir (Tuncer, 2018:6). Memurların böyle bir sistem içinde krala sadakatten ne kazandıkları sorusu da gündeme gelebilir. Patrimonyal mutlak monarşi içinde devletin kralın şahsında simgeleştiğine daha önce vurgu yapılmıştı. Böyle bir devletin çalışanlarının işlerini yaparken, devlete karşı mesuliyetleri ile krala karşı sadakatlerinin içiçe geçtiği görülür. Zira devlet işini doğru yapmak bir yandan kralın tebaa üzerindeki meşruiyetine de hizmet etmektedir. Kralın (ve düzenin) devamlılığı memurların çalışmaları karşılığında yükselmelerinin de anahtarı haline gelir. İşte memurların böylesi bir sentezci yaklaşımı, onları devlet sistemi içerisinde üst makamlara gelmelerini sağlayan bir sadakat kalkanyla da kuşatılmıştır. Kralın mutlak otoritesi fiilen onların da etkinlik alanını genişlettiği gibi, bu otoriteye sadakat yönetim sistemi içindeki diğer rakiplerine karşı öne çıkmalarını sağlamıştır(Tuncer, 2018:7).

Kameralizmin geç dönemlerinde yönetimde gayrişahsilik ilkesini çağrıştıran bazı gelişmeler ve öneriler gözlenmektedir. On sekizinci yüzyıl başlarında kralın devletin sahibi olmaktan çıkıp devletin baş yöneticisi, en üst personeli olarak tanımlandığı bir anlatı göze çarpar (Tuncer, 2018:8). Oysa erken kameralistler için kral büyük bir aile olan devletin reisi olma sıfatıyla pederşahi bir konumda resmedilmiştir. Nasıl ki bir babanın çıkarları ailesininkiyle ters düşmez ise tebaanın refah ve mutluluğu da kralın refah ve mutluluğudur. Tebaa ile kral birbirine mistik bağlarla bağlanmıştır (Aktel vd, 2015:92). Ancak gerek geç, gerekse de erken dönem kameralizmde ortak bir yön, kralın sınırsız iradesinin tescil edilmesidir. Bu bakımdan Kameralizm'in resmettiği kralın, iyi niyetlerle donatılmış ve bir aydınlanmış despot olduğunu söylemek pek de yanlış olmayacaktır.

Toparlamak gerekirse, Kameralizm, Avrupa imparatorluklarının Otuz Yıl Savaşları sonrası içine düştüğü otorite boşluğu sorununu çözmek için merkezi yönetimi güçlendirmeyi amaç edinen yönetim pratiklerinin bütünüdür. Gücü merkezde toplayabilmek için öncelikle Kralın mutlak ve sınırsız otoritesini tesis etmesini şart koşmuş, bunun için kralın tebaasına karşı sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Tebaanın eğitim, sağlık ihtiyaçlarını karşılarken memurların keyfi davranışlarına karşı önlem alması ve denetimleri sıkı tutması gerektiğini vurgulamış, memurların ve askerlerin krala sadakatinin artırılmasını, bunun için de refah seviyelerinin yükseltilmesi gerektiğini belirtmiş bir görüş olarak özetlenebilir.

Danimarka'nın Siyasi Tarihi ve Önemli Dönüm Noktaları

Danimarka günümüzde küçük bir yüzölçümüne sahip olmasına karşın hem Avrupa'da hem de uluslararası alanlarda söz sahibi olan bir ülke olarak kabul edilmektedir. Günümüzde 42.000 metrekarelik yüzölçümüne sahip coğrafya, 400 yıla yakın süren yeniden yapılanma, işgal ve savaşların bir sonucudur. Yüzölçümünde, yıllar içinde gerçekleşen küçülmeye ve güç kaybına rağmen Danimarka'nın günümüzde tasarım, mimari, çiftçilik, yeşil teknoloji ve tıbbi

ürünler gibi alanlarda gelişmiş durumda olduğu görülmektedir (denmark.dk, 2021).

Danimarka ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunda, Danimarka halkının kendilerini Vikinglerin mirasçısı olarak gördüğü yer almaktadır. Bu fikri de, Vikinglerin özgür ruhunun adım adım modern dünyaya aktarılması olarak kabul ettikleri söylenebilir. Ancak bu güçlü tarihsel arka plana rağmen, ülkenin küçülmesinin nedeni olarak aşırı koruyucu hükümet olarak gösterilmektedir (Jespersen, 2003: 1). Bir anlamda ülkenin tarihteki etkin pozisyonundan geri adım atmasının sebebi olarak hükümet sistemi ve siyasi aktörler sorumlu tutulmaktadır.

Danimarka'nın tek bir güç etrafında siyasi birliğini tesis etmesi M.Ö. 700'lü yıllara rastlamaktadır. Bu birlik tüm Dan coğrafyasını kapsamasa da güneyden gelen düşman saldırılarına karşı oluşturulmuştu ve bunu hakkıyla başardığı da söylenebilir. Tam birliktelik ise kısa bir süre sonra Harold I egemenliği altında Jelling kayalıklarında kurulmuştur. Jelling harabeleri o günden beri de Danimarka'nın doğum yeri olarak kabul edilmektedir. M.S. 800-1100 yılları arasında Danimarka'da Vikinglerin hakimiyeti vardır. Bu dönemde İngiltere başta olmak üzere Avrupa içlerinde çok önemli fetihler yapılmış ve ülke sınırları Fransa'nın kuzeyi, Rusya ve İzlanda'yı da kapsayacak şekilde genişlemiştir. Ancak bu fetihler hiçbir zaman kalıcı bir Viking krallığı kurulmasını sağlayamamış Viking kralı IV. Canutte'nin öldürülmesi ile de güçlü krallık iktidarı sona ermiştir (Jespersen, 2003: 1). Kısa süreli de olsa Avrupa geneline yayılan bu Viking hakimiyetinin Danimarkalıların Vikinglerle kendilerini özdeşleştirmelerinde etkili olduğu söylenebilir.

Hristiyanlığın ülkede yayılmaya başladığı 965 yılı sonrasında Katolik Kilisesi'nin etkisi ülkenin birçok alanında kendisini göstermiş, kiliseler kurulmuş ve sosyal yaşam onun kurallarına göre şekillenmeye başlamıştır. Aynı dönemde değişen sosyal yapının etkisiyle de toprak sahipleri güçlenerek, toprak sahipleri ve büyük bir işçi sınıfı (peasantry) olmak üzere iki ana sınıf oluşmuştur. Belirli bir düzene giren sosyal ve ekonomik yapı 1350 yılındaki büyük veba salgınıyla (The Black Death) bozulmuştur. Danimarka nüfusunun çok büyük bir çoğunluğu bu salgında hayatını kaybetmiştir. Dönemin belki de en önemli gelişmesi 1397 yılında Danimarka, Norveç ve İsveç'in bir araya gelerek "Kalmar Birliği"ni kurmalarıdır. Birlik, İsveç'in 1523 yılında birlikten ayrılmasına kadar üç ülke ile 1814 yılında da Norveç'in ayrılmasına kadar iki ülke ile varlığını sürdürmüştür. Kalmar Birliği, üç ülkeyi ortak bir anayasa etrafında birleştiren, içişlerinde özerk, dışişlerinde ise üç krallığın ileri gelenleri tarafından seçilecek kral tarafından temsil ve idare edilen bir siyasi birliktir (Yavaş, 2020:360). Bu nitelikleri bakımından dünya siyasi tarihindeki ilk federal sistem örneklerinden biri olma vasfına da sahiptir. Yapılan paylaşıma göre Kuzey Atlantik toprakları Norveç'in, Grönland, İzlanda ve Faroe Adaları ise Danimarka'nın egemenliğinde kalmıştır. Bu topraklar daha sonra Danimarka hakimiyetine geçmiştir. Birlik toprakları içinde sadece İzlanda 1944 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir (Jespersen, 2003: 1).

İsveç'in Kalmar Birliği'nden 1523 yılında ayrılması sadece ülkeler arası ilişkileri değil dini yapıyı da etkilemiştir. Bu ayrılık sonrasında Danimarka'da yaklaşık 300 yıl süren güçlü Katolik Kilisesi egemenliği yıkılmış ve yerini Protestan kiliseler (Lutheran Princely Church) almıştır. Katolik kiliselerine ait tüm mal ve mülkler Protestan Kilisesine aktarılmıştır. Esasen Katolik Kilisesi, halk içinde itibarlı bir konumdaydı. İsteyen yurttaşlar için okul ve hastane hizmeti vererek gündelik yaşamın bir parçası da olmuşlardı. Ancak çifte kılıç kuramının da gereği olarak kraldan bağımsızdılar ve bu iktidar dağınıklığı, Avrupa'da reformasyon sürecinin ortaya çıkmasından sonra Katolik manastır geleneği, toplumdaki tüm sorunların temel kaynağı olarak görülmeye başlandı. Bu bir yandan da krallığın otoritesine alternatif olmasına yönelik politik bir tepkinin de sonucuydu (Jakobsen, 2021:20). 1648 yılında yaşanan din savaşlarında da Danimarka Krallığı Protestan kanatta yer almıştır. Protestan Kilisesi ülkedeki ideolojik araçların şekillenmesi ve merkezi otoritenin kurularak güçlenmesinde önemli rol oynamıştır (Jespersen, 2003: 2). Protestan Kilisesi, merkezi otoritenin güçlendirilmesi için kalıtsal monarşinin uygulanmasını da talep etmişse de bu durum resmen uygulamaya geçmemiştir. 1560-1720 yılları arasında da özellikle İsveç ve Danimarka arasında büyük savaşlar yaşanmış ve savaşların son dönemi zayıflayan Danimarka hayatta kalma mücadelesi verecek duruma gelmiştir. Danimarka, Büyük İsveç Baltık İmparatorluğunun hakimiyetine girmekten İngiltere ve Hollanda'nın müdahalesi sonucunda güçlkle kurtulmuştur. Bu süreçte ülke ciddi nüfus ve toprak kayıplarıyla yüzyüze gelmiştir (Jespersen, 2003: 2).

Reform sonrası 1660-1661 döneminde yaşanan siyasi kriz sonucu yeni bir hükümet sistemi oluşturulmuştur. 1660 siyasi krizi öncesinde ülke, Devlet Konseyi ve bu konsey içinden seçimle iş başına gelen krallar tarafından yönetilmekteydi. Klasik bir feodal rejim biçimi ile uyumlu olduğu ifade edilebilecek bu yönetim biçiminde, kralın keyfi yetkileri kısıtlanmış ve Devlet Konseyinin onayı olmadan verdiği kararlar hükümsüz kılınmıştı. Devlet Konseyi, başında kralın olduğu ülkeye bağlı Dükalık ve Prensliklerin temsil edildiği ve kararların ortaklaşa alındığı bir yapı idi. Ülkenin 1500'lerin başında Protestanlığı benimsemesiyle fiilen kalıtsal hale gelen krallığın yetkilerinin kısıtlı olması bu makam açısından önemli sorunlar doğurmaktaydı (Lockhart, 2001:8). Bu nedenle 1660 yılında gerçekleşen kraliyet darbesi, Devlet Konseyinin dağıtılması ve kralın yetkilerinin artırılmasıyla sonuçlandı. Mutlakiyet rejimine geçiş, Danimarka'nın İsveç ile savaşında aldığı ağır yenilginin bir sonucudur. Savaş sırasında başkenti kralın ve halkın savunmasına karşılık, konsey üyeleri ve soyluların katkı vermemesi, soyluların bu yenilgiden sorumlu tutulmasına sebep olmuştur (Koefoed, 2019:435). Yenilgi sonrasında bir araya gelen din adamları, soylular ve yurttaş temsilcilerinin görüşmeleri sonucunda bir anlaşmaya varamamaları üzerine Kral'ın askerleriyle toplantıya müdahale etmesi durumu bir darbeye dönüştürmüştür. Bu müdahaleden sonra tüm yetkilerin ve egemenliğin Kral'a devredildiği mutlakiyet rejimine geçiş zoraki de olsa kabul edilmiştir (Reeh, 2016:84). Kralın Devlet Konseyinin boyunduruğundan kurtardığı yeni yetkileri 1665 yılında düzenlenen Krallık Yasası ile koruma altına alınmış ve 1849 yılında mutlak monarşinin son

bulmasına kadar yürürlükte kalmıştır. 1683 yılında çıkarılan başka bir yasa ile (Kral V. Cristian'ın Danimarka Yasası) devletin bürokratik örgütlenmesi reforme edilmiş ve mutlak monarşi yönetimi altında tam bir bürokratik devlet yapısına kavuşmuştur (Jespersen, 2003: 2).

Danimarka'da bu dönemde mutlak monarşinin güç kazanmasındaki en önemli etkenlerden biri, tarımın yayılması ve gelişmesidir. Özellikle 1700'lerin başında, dış ilişkilerde görece bir barış ve düzen sağlandıktan sonra ülke içinde ekonomik reformlara girişildiği görülür. 1700'lerin başında gerçekleştirilen toprak reformu ile ülkedeki küçük çiftliklerin büyük parsellerde birleştirilmesi ve birleşmeyi kabul etmeyen küçük çiftliklerin üretimi artırmayı taahhüt etmesi prensipleri kabul edilmiştir. Tarımdaki bu gelişmeler kapitalistleşme ve merkantilizmle bir arada yaşanmıştır. Artık tarımsal faaliyetin amacı sadece ihtiyaca yönelik üretim yapmak değil, üretimi artırmak ve bu üretimden dış satışlar yoluyla daha fazla kar etmek olmuştur. Bunun gerçekleşmesi için üretim rasyonelleştirilmiş, açık tarım sistemi terkedilerek yerini sınırları belli çiftliklere bırakmıştır. Çiftliklerin çoğu tarım alanlarına taşınmış ve eski köy yaşantısı da büyük ölçüde tasfiye edilmiştir. Bu reformların meyvesi, yüzyılın son çeyreğinde Danimarka'nın İngiltere ve Kıta Avrupa'sıyla ticaretini artırması ve zenginleşmesiyle toplanmıştır (Reeh, 2016:100). Bu değişimlerin kaçınılmaz sonucu sermaye birikimiyle zenginleşen aristokrat nitelikleri de olan bir tarım burjuvazisinin doğmasıdır. Ancak bu tarım burjuvazisi, siyasal alana etki edebilmek için ondokuzuncu yüzyıl sonunda ülkenin meşruti monarşiye geçmesini bekleyecek ve 1901 yılında iktidara gelecek olan Liberal Partinin (venstre) temellerini oluşturacaklardır.

Danimarka mutlak monarşisi, otokratik özellikleri ağır basan, ancak sistemi dengeleyecek mekanizmalara da sahip olan özgün bir örnektir. Mutlakiyet rejimi içinde kral, Thomas Hobbes'un Leviathan'ını andırır biçimde görevler ve sorumluluklarla teçhiz edilmişti. Kral, halk arasında adaleti yaygınlaştıracak, uyruklarının iyi yetişmiş yurttaşlar olmasını sağlayacak ve bu görevlerini tanrıdan aldığı buyruklar doğrultusunda yerine getirecekti. Rejim Protestan Kilisesiyle bir biçimde ilişkilendirilen burada kralın egemen konumu korunmaktadır. 1665 Yasası ile kralın kilise üzerinde tam yetkili olduğu tescil edilmiştir. Kralın bu düzenlemelerdeki temel amacı, dış tehditlere karşı kendini ve ülkesini korurken, içeride de düzen ve disiplin yoluyla iyi işleyen bir devlet sistemini yerleştirmektir. Bu nedenle 1660 darbesi sonrası devlet örgütlenmesi daha verimli, rasyonel ve bürokratik bir yeniden yapılanmaya tabi tutulmuştur (Reeh,2016:84).

Tipik bir kameral devlet gibi Danimarka monarşisi de orduda önemli reformlara girişti. 1600'lerin sonundan itibaren kraliyet ordusu, mali, taktiksel ve personel yapısı bakımından ele alındı. Öncelikle askerlerde belli bir ücret artışı hedeflendi. Ancak bu durum özellikle bütçede diğer refah devleti politikalarına (eğitim, sağlık ve dul ve yetimlere yönelik harcamalar) ağırlık verilmesi nedeniyle başarısız oldu. Bunun yerine kral askerlere aileleriyle birlikte soyluluk unvanları dağıtmaya başladı. Bu sayede ailelerinin aristokrat ayrıcalıklarından yararlanmaları sağlanan askerlerin devlete bağlılığı güçlendirilmek istenmişti. On

yedinci yüzyıl boyunca askerlerin yarısından fazlası yabancı lejyonerlerden oluşmaktaydı. 1710 yılından itibaren uygulanan yeni askere alım prosedürü ile yabancı askerler azınlığa düşürüldü ve askerlerde ulusal çoğunluk artırıldı (Lind, 1987:226). Esasen yabancı asker alımı, yerli askerlerin eğitim seviyesinin düşüklüğünden kaynaklanmaktaydı. Bu sorunun önüne geçebilmek için ordu içinde kapsamlı bir eğitim reformu da yapıldı. Lind, ordu personelinin büyük bir çoğunluğunun siyasi bir görüş sahibi olmayan muhafazakarlar olarak krala sadakatte birleştiğini, 1848 yılında gerçekleşen parlamenter monarşiye geçiş hareketinde çok az askerin özgürlükçü hareketin içinde yer aldığını belirtmektedir (1987:239-240). Bu durum kameralizmin iyi ordu kurma vizyonunun onyedinci ve onsekizinci yüzyıl Danimarka'sında başarılı biçimde uygulandığını ve askerin siyaset dışı pozisyonunun o dönemde inşa edildiğini göstermektedir.

Devlet örgütlenmesinin iyi işlemlerini kontrol etmek için kullanılan bir denetim mekanizması dilekçeler (petitions) idi. Dilekçeler yoluyla halk doğrudan krala yazılı ve sözlü olarak ulaşabiliyor, bu uygulama kralın halk üzerindeki imajına olumlu katkı sağlıyordu. Başlangıçta doğrudan krala ulaştırılan dilekçelerin, sayısının artmasından dolayı dilekçeleri konularına göre dağıtacak ve ilgili kurumlara sevkedecek bir idari birim (chancellery) kuruldu. Yazılan her dilekçeye, içinde şikayetçinin bilgileri geçmesi halinde cevap verilmesi zorunlu tutuldu. Dilekçeler zaman zaman sözlü olarak da alınabiliyordu. Kralların başkent içinde gerçekleştirdiği gezintiler sırasında önceden duyurulan yerlerde verecekleri molalarda halkı dinleyecekleri toplantılar düzenlenmekteydi. Bu halk buluşmalarında, halk açık dille yerel uygulamalardaki aksaklıkları kralla yüzyüze paylaşabiliyor, kral da yanındaki danışmanları ve memurlarına sorunların çözümü için anında talimat verebiliyordu (Munck, 2018:381-382). Mutlakiyetçi bir rejimde monark ile sıradan halkın böylesine dolaysız bir iletişim hattını kurabilmiş olması, rejimin meşruiyet dayanaklarının gücü bakımından önem taşımaktadır. Öte yandan gönderilen şikayetler için, ilgili idari birime cevap verme zorunluluğunun getirilmesi, Danimarka'da birey devlet ilişkilerinde devletin sorumluluk bilincinin yaklaşık 400 yıllık bir tarihi olduğunu da göstermektedir. Araştırmalar, dilekçe yönteminin (postalama, başkentteki şikayet kutularına mektup atma ya da kralla şahsen görüşme yoluyla) Danimarkalıların yoğun ilgisine mazhar olduğunu göstermektedir. Munck'ün tespitlerine göre ilk yıllarda yılda iki bin şikayet mektubu alınan sistemde, 1970'lerin sonunda yıllık mektup sayısı on bini bulmuştur (2018:383). Bu durum yerel şikayetlerin yükseldiğini göstermesi bakımından da önemlidir. Bu artan şikayetler, 1800'lerin ortalarına gelindiğinde Avrupa'daki devrimler rüzgarının da etkisiyle mutlak monarşinin sonunu getirecek bir sürecin de işaret fişeği olmuştur.

1660 darbesi ve sonrasında gelen mutlak monarşi döneminde Avrupa içinde yaşanan savaşlarda Danimarka taraf olmamış ve onsekizinci yüzyıl boyunca uzun bir süre kendi iç bütünlüğünü sağlayacak reformları gerçekleştirmekle meşgul olmuştur. Diplomasideki bu içe dönük tutum üzerine müttefikini kaybederek yalnızlaşan İngiltere 1801 yılında Kopenhag'a saldırarak Danimarka'ya savaş ilan etmiştir. Yaşanan savaş ve otorite zayıflaması sonucu Norveç Kalmar Birliği'nden ayrılmış ve birliğin hakimiyeti altındaki özerk Alman dükalıklarının kaybedilmesi

ihtimali doğmuştur. Danimarka nüfusunun üçte birine tekabül eden Alman dükalıklarının kaybedilmesi, ülke için önemli bir toprak ve insan kaybı anlamına gelebilirdi (Jespersen, 2003: 2). Dükalıkların savaştan kaçmak için ülkeden ayrılmalarını önlemek için taleplerini karşılamak gerekiyordu. Öncelikli taleplerden olan krallığın anayasa yoluyla sınırlandırılması hususunda liberal anayasa çalışmaları başlatıldı ve dükalıklardan ayrılmamaları güvencesi alındıktan sonra V. Frederick tarafından Danimarka Kraliyet Anayasası yayımlanarak anayasal monarşiye (meşruti monarşi) geçilmiş oldu. Kral Frederick bu anayasa ile kendi yetkilerinin sınırlarını kayıt altına alıyor ve kendini anayasal kral ilan ediyordu (Jespersen, 2003: 2). Bu yasa 1849 yılında Danimarka Krallığı Anayasası olarak kabul edilmiş ve bir takım değişikliklerle daha demokratik bir hale getirilmiştir.

Dükalıkların ülke içinde kalmak için şart koştuğu sınırlandırılmış kral ilkesi, Danimarka'da büyük bir sistem değişikliğiyle sonuçlanmıştır. Özellikle tarıma bağlı bir krallık olması bakımından toprak ve insan kaynağının kaybedilmesi Danimarka için kritik bir olaydı. Bu nedenle dükalıkların talepleri sistemin dönüşümüne hizmet etse dahi, şartların da zorlamaları nedeniyle kabul ediliyordu. Ancak sadece 10 yıl sonra, 1860'larda dükalıklar bir oldu bitti ile Danimarka'dan bağımsızlıklarını ilan etmiş ve Almanya ve Prusya arasında paylaşılmışlardı. Bu ayrılıklar Danimarka'yı bir başka tarihsel zorunlulukla yüzleştirdi. Büyük toprak kayıpları sonrası Danimarka'da "dış kayıplara karşı iç kazançların artırılması" felsefesi benimsenmiş ve özellikle ekonomik alanda tarım odaklı kalkınma çabaları hız kazanmıştır. Otarşik kalkınmacılığın güç kazandığı bu dönemde sanayi devriminin etkileri de ülkede hissedilmeye başlamış, modern şehirler ve fabrikalarla birlikte işçi sınıfı da görünür hale gelmiştir. Daha önce tarım burjuvazisinin Liberal Parti içinde güç kazanacağından bahsedilmişti. Danimarka işçi sınıfı da önce Liberal Parti içinde örgütlenerek 1905 yılında Sosyal Parti adıyla Liberallerden ayrılmış bağımsız bir siyasi güç haline gelmiştir. Sosyal Parti 1973 yılına kadar Danimarka siyasetinde ciddi söz sahibi olmuştur. Liberal Parti ve Sosyal Parti arasındaki rekabetle geçen yirminci yüzyılın ilk yarısında başlayan koalisyonlar daha sonra bir gelenek haline almış ve günümüze kadar da Danimarka da hiçbir parti çoğunluk olarak iktidara gelememiştir. Sonuç olarak da uzlaşma davranışı Danimarka siyasal kültürünün temelini oluşturmuştur (Jespersen, 2003: 3).

Burada Danimarka'nın güncel politik sistemine geçmeden evvel bir değerlendirme yapmak gerekirse; Danimarka'nın karşılaştığı iki büyük tarihsel meydan okumanın ülkenin sosyopolitik ve sosyoekonomik gelişiminde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki, ülkenin 1600'lerin başında Protestan Kilisesini resmi kilise ilan etmesi ve 1660 kraliyet darbesiyle mutlak monarşiye geçilmesidir. Bu süreçte kralın yetkileri sınırsız hale getirilmiştir. Öte yandan Protestanlığa geçişle birlikte kraliyet kalıtsal bir nitelik kazanmış, ancak bürokrasi krala sadakat ilkesi çerçevesinde daha sistemli bir hale getirilmiştir. Devlet Konseyinin seçeceği kralın yerine kalıtsal olarak geçecek kralın önceden belli olmasının bürokrasideki yönetime bağlılık ve benimseme dürtülerini güçlendirdiği söylenebilir. Yine protestanlık ahlakının temel mekanizmaları

yoluyla ülkenin kazancını artırmak ve ibadet eder gibi çalışma düşüncesinin krala sadakatle birleşmesinin bu dönemdeki reform çabalarını başarıya taşıdığı söylenebilir.

Danimarka'nın karşı karşıya kaldığı ikinci büyük tarihsel meydan okuma özerk Alman dükalıklarının ayrılıkçı talepleri sorunudur. Bütün tarımsal monarşiler gibi Danimarka Krallığı için de geniş topraklar ve bol insan kaynağı önem taşımaktadır. Alman dükalıklarının bağımsızlık ve komşu krallıklara bağlanma talepleri, Danimarka'da yönetim biçiminin dönüşümünü tetikleyecek bir değişim dalgası yaratmıştır. Dükalıkların liberal talepleri karşısında, anayasa ilan ederek kendi yetkilerini dahi sınırlayan Kral Frederick, dükalıkların taleplerini kısa bir süreliğine karşılamış olsa da Danimarka'yı demokratik kurumlarla tanıştırmış oluyordu. Onun başlattığı süreç, ülkenin meşruti monarşi rejimine geçmesi, gelişen sosyoekonomik koşullar aracılığıyla yeni doğan ve güçlenen toplumsal sınıfların siyasi partilerde temayüz etmesi ve Danimarka'nın tam demokratik bir rejime doğru ilerlemesiyle sonuçlanmıştır.

Danimarka'da sanayi devrimi sonrası gelişen işçi sınıfı Sosyal Parti'de temsil edilirken, çok daha erken dönemlerde rasyonel tarım faaliyetleri nedeniyle güç kazanan tarımsal burjuvazi ve sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan sanayi burjuvazisi Liberal Parti'de örgütlenmişti. Yirminci yüzyıl boyunca ortaya çıkan farklı partilerle birlikte zenginleşen Danimarka demokrasisinde hiçbir partinin sisteme tam egemen olamadığı görece bir denge durumu hakimdir. Sosyal sınıflar arası güç dengesinin doğal bir sonucu olan bu durum, siyasal sistemin koalisyonlar üretirken dahi toplumsal oydaşma niteliğini kaybetmemesini sağlamıştır. Bir yandan da bu güçlü yanlarına rağmen, koalisyonları zorunlu kılan sosyopolitik yapı, gündelik siyasette rekabetin kızışmasına neden olmuştur.

Esasen Danimarka'nın dünya siyasetindeki etkin konumunu yitirmesi, gündelik siyasetin çekişmelerinden çok, 400 yıllık tarihinde yaşanan gelişmelerin doğal bir sonucudur. Danimarka'da mutlak monarşinin terk edilmesinden başlayarak rasyonel bir devlet aygıtının kurulması, sınırlı iktidar anlayışının yerleşmesi ve anayasacılık faaliyetleri, kapitalizmin güçlenmesi ve temsili demokrasiye geçiş süreci içinde ülkenin Avrupa içlerindeki fetihçi karakterini törpülemiştir. Bu fetihçi karakterin yerini içe dönük kalkınmacı ve korumacı ekonomi politikaları ve refah devleti ile sınıflar arası denge siyaseti almıştır.

Ancak tarihsel süreçten anlaşılmaktadır ki, Danimarka'da iyi işleyen bürokrasi, rasyonalite ve gayrişahsilikle değil, mutlak monarşi ve krala sadakatle başlamıştır. Daha ziyade krala sadakat, memurları kendi içinde tutarlı bir rasyonaliteye sevk etmiştir. Mutlak ve kalıtsal monarşinin yerleşmesinde Protestanlığın etkileri olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle hem rasyonel bürokrasi, hem de Protestan ahlakı anlayışının anayasal devletten çok önce yerleşerek Danimarka'nın modernleşmesinde etkili olduğu görülmektedir. Bu bakımdan Danimarka deneyiminin belli ölçülerde Weber'in anlatisının dışında kalan bir deneyim olduğunu söylemek mümkündür.

Danimarka'nın Güncel Politik Sistemine İlişkin Kısa Bir Değini

Günümüzde Danimarka, siyasi açıdan istikrarlı ülkeler içinde yer almaktadır. Bunun belirgin nedenleri arasında ülkenin coğrafi konumu itibariyle Avrupa'nın kuzeyinde dünyanın yaygın savaş bölgelerinin uzağında olması gösterilebilir⁶. Danimarka savaştan uzak bir ülke olmanın yanı sıra müreffeh ve huzurlu bir ülke olarak da değerlendirilmektedir (Runciman, 2016, 4-5). Coğrafyanın yanı sıra tarihinde Avrupa içi savaşların etkisi altında olması ve özellikle Otuz Yıl Savaşları sonrası Avrupa'da kurulan siyasi dengenin bozulmaması da değerlendirmeye dahil edilebilir. Öte yandan Danimarka refah devleti politikalarıyla da kıtada öncü konumda sayılabilecek bir ülkedir. İlginç olan Danimarka'da devletin modernleştiği, parlamenter monarşiye geçildiği ondokuzuncu yüzyıldan önce mutlakiyet döneminde bu refah devleti uygulamalarının başlamış olmasıdır. Mutlakiyetçiliğin pederşahi nitelikleriyle birleşen protestan dindarlığına bağlı nosyonlar, 1700'lü yıllarda yoksullar, yetimler ve dullar üzerine koruyucu politikalar geliştirilmesine öncülük etmiş, eğitimin kitleleşmesi ve devlet eliyle ücretsiz sunumunun temin edilmesine katkı sağlamıştır (Sorensen, 1998:364).

Danimarka'da 1848 yılından bu yana parlamenter monarşiye dayalı çok partili demokratik siyasi sistem uygulanmaktadır. Mecliste birden fazla partinin temsilcisi bulunmaktadır. Danimarka hükümetleri çoğunlukla koalisyonlardan oluşmaktadır. Genellikle azınlık partiye destek olan bir ya da iki parti eşliğinde hükümet oluşturulmaktadır. 1990 yılından bugüne hiç tek parti hükümeti kurulamamıştır. Halen iktidarda bulunan Sosyal Demokrat Parti, hükümet görevini Mette Frederiksen'in başkanlığında 27 Haziran 2019 tarihinden beri yürütmektedir. Hükümet Sosyal Demokratlar ile Liberallerin koalisyonuyla kurulmuştur.

Danimarka'nın ilk anayasası 1849'da hazırlanmıştır. Yürürlükte olan anayasa ise 1953'den bu yana geçerlidir. Anayasa kuvvetler ayrılığı ilkesine dayanmaktadır ve yasama- yürütme- yargı kuvvetleri ayrı ayrı düzenlenmektedir (Danimarka Kraliyet Anayasası md.3) Yasama görevi Kral ve Meclis'in elindedir, Yürütme görevi kralda, yargı ise mahkemelerin elindedir. Danimarka'da var olan kuvvetler ayrılığı, güçler arasındaki dengelerin güvenliğini sağlama ve bir kurumun diğerinden daha güçlü olmasını engellemektedir. Anayasa da kuvvetler ayrılığının yanısıra Dan halkının temel hak ve özgürlüklerine dair önemli düzenlemelere yer verilmiştir ve söz konusu hakların sağlıklı ve açık bir demokratik sistem sunduğu kabul edilmektedir (Lykketoft,2012: 3). Anayasanın 2. maddesinde ülkenin yönetim biçimi sınırlı monarşi olarak ifade edilmiştir. Anayasanın 4. maddesine göre, Danimarka kilisesi Evanjel-Luter kilisesidir ve

⁶ Bu durum Danimarka'nın Ortadoğu, Afrika, Türkiye gibi savaş ya da çatışmalar yaşanan ülkelerden gelişmiş durumda olmasının da en önemli nedenleri arasında kabul edilebilir.

devlet tarafından desteklenmektedir. 6. maddeye göre ise de kral bu kiliseye mensup olmalıdır⁷.

Danimarka'nın politik sistemi incelendiğinde kraliyet sonrasında karşımıza çıkan kurum Folketing (Millet Meclisidir). Danimarka'da yasama kuvveti hükümetle birlikte parlamentodadır ve yasa yapma yetkisiyle görevlendirilen tek birimdir⁸. Danimarka'daki sistem temsili demokrasidir. Danimarka bu sistemi halkın temsilciler seçmesi ve bu temsilcilerinde toplumla ilgili günlük siyasi kararları alması şeklinde kullanmaktadır. Danimarka parlamentosu toplam 179 milletvekilinden oluşmaktadır. Bu milletvekilllerinden ikisi Faroe adalarından ikisi de Grönland'dan seçilmektedir. Seçimler dört yılda bir yapılmaktadır ancak gerekli görüldüğü durumlarda başbakan erken seçime de gitme kararını verebilmektedir (Lykkeitof, 2012:5). Yasal olarak kısıtlanmamış ve 18 yaşını doldurmuş her Danimarka vatandaşı genel seçimlerde oy kullanma hakkına sahiptir. Ayrıca yüz kızartıcı bir suç işlemediği sürece her vatandaşın milletvekili adaylığına başvuru hakkı bulunmaktadır. Seçimler gizli oylama ile tek dereceli olarak yapılmaktadır (Danimarka Kraliyet Anayasası md. 32). Parlamentoda 6 partinin milletvekili mevcuttur. Bu partiler, Muhafazakar Parti, Liberal Parti, Danimarka Halk Partisi, Sosyal Liberal Parti, Sosyalist Halk Partisi ve Sosyal Demokrat Partidir (Lykkeitof, 2012: 4).

Danimarka'nın hükümet sistemi meclis başkanı tarafından negatif parlamentarizm olarak adlandırılmıştır. Buna göre mecliste hiçbir parti çoğunlukta olamayabilir. Danimarka'da bu sistemden dolayı mecliste her dönemde azınlık hükümetleri kurulmuştur (Lykkeitof, 2012: 6). Hükümetin bir bakanı güvenoyu alamadığında bütün hükümet düşmektedir. Anayasada da hükümetin kuruluşu ile ilgili doğrudan bir düzenleme bulunmamaktadır ancak başbakanı kralın atayacağı anayasada açıkça belirtilmiştir. Buna karşın pratikte seçim sonrasında her partinin 2 temsilcisi kraliçeye giderek kimi başbakan ataması gerektiği konusunda bilgilendirilmede bulunmaktadırlar. Görüşmeler sonucu uzlaşmaya varılarak belirlenen kişi kraliçe tarafından atanır ve hükümet kurulmuş olur (Schmidt, 2012: 6).

Hükümetlerin atanması ve güven oylaması dışında da birtakım denetim mekanizmaları bulunmaktadır. Ombudsmanlık kurumu bu mekanizmaların başında gelmektedir. Meclisin atadığı ombudsman halkın devlet kurumları hakkındaki şikayetlerini alarak otoriteyi eleştirir ve onlara önerilerde bulunabilir. Ombudsmanın karar verme yetkisi bulunmamakla beraber karar organlarını harekete geçirme yetkisi bulunmaktadır (hakkı saklıdır). Ayrıca anayasada da

⁷ Danimarka'nın laik ülke olduğu kabulü anayasadaki kilise ile ilgili düzenlemelerle sorgulanabilir bir hal aldığı söylenebilir. Ancak bu çalışma da ülkenin laik olup olmadığı tartışması yapılmayacak sadece literatürdeki ve ülkenin kendi kabulleri hakkında bilgi verilecektir.

⁸ Anayasa'da yasama gücünün kraliyet ve mecliste olduğu söylenmiş ancak Lykkeitof'un meclisin çalışma sistemini anlattığı bu raporunda yasama yetkisinin sadece meclise verildiğinden belirtildiğinden metinde de rapordaki hali kullanılmıştır (Lykkeitof, 2014).

belirtildiği üzere mecliste gerekli durumlarda komisyonlar kurarak incelemeler de yapılabilmektedir (Shmidt 2012: 6). Ombudsmanlık kurumunun kökenlerini mutlak monarşinin dilekçe kurumunun işleyişinde bulmak mümkündür.

Meclis normal şartlarda ekim ve haziran ayları arasında çalışmalarını yürütmektedir. Ancak gerekli görülen durumlarda tatil döneminde de toplanabilmektedir. Karar alabilmesi için üye sayısının salt çoğunluğuna ihtiyaç duyulmaktadır ve kararların büyük bir kısmı basit çoğunlukla verilmektedir. Normal oturumların yanı sıra meclis belli konularda komisyonlar hazırlar ve bu komisyonlar raporlar hazırlayarak genel kurula sunarlar. (Lykettoff, 2016: 9)

Meclis kendi raporlarında yasa yapım sürecini resmi ve gayriresmi olmak üzere iki süreçte açıklamaktadır. Bu farka yer verilmesi yasal düzenlemelerle asıl işleyiş arasındaki farkı ortaya koymak için de önemlidir.

Monarşik yapının da etkisiyle son döneme kadar ciddi bir merkezi yapıya sahip olan Danimarka, son dönem reformlarla yerelleşmeye başlamıştır. Birçok ülkede küresel anlamda benzerlik gösteren bu süreci Danimarka'da farklı kılan ülkedeki yolsuzluk ve rüşvet gibi sorunların çözülerek sistemli ve kurumsal idari yapılanma içinde ciddi çalışan bir bürokrasi oluşturmuş olmasıdır. Danimarka'nın yaşadığı tarihsel olaylarla geldiği nokta bürokratik anlamda 'Danimarka gibi olmak'ya da 'Danimarka'ya dönüşmek' kavramlarını ortaya çıkarmıştır ve geliştirmekte olan ülkelere örnek teşkil etmiştir (Jensen, 2014). Danimarka'yı bu denli ileri düzeye getiren olayları inceleyerek ülkedeki idari yapılanma ve bürokrasiyi anlamak daha kolay olacaktır. 1660 yılında başlayan yozlaşmayı önleyici çalışmalar günümüze kadar kurumsallaşarak gelmiştir. Hukukun üstünlüğü kavramının ülkede yerleşmeye başlaması da o yıllara dayandığından köklü bir sistem ortaya çıkmıştır. İlk olarak, mutlak monarşi ile kralın sadık ve ciddi devlet memurlarına ihtiyaç duyması ve kiliseyle kralın bağlantısı, işini düzgün yapan ve inançlı Protestanların göreve getirilmesiyle bürokrat sınıfı oluşmaya başlamıştır. Onsekizinci yüzyıla gelindiğinde ise dönüşen bürokrasi Weberci anlamda ideal bürokrasiye yakın bir hal almıştır. Ondokuzuncu yüzyılda ise bürokratların çalışma koşulları iyileştirilmiş, Weberyen anlayışa eklenen yasal reformlarla bürokraside yolsuzluk sorunları en aza indirilmiştir (Jensen, 2014) Söz konusu idari yapılanma monarşi ile kurulmuş hiyerarşiye dayalı ciddi bir merkezi yapılanmadır. Bu yapılanmayı kalıcı ve sorunsuz kılan bir diğer özellik ise sosyal eşitliğe dayalı çalışan bürokratların gücünü halktan aldığı bilincinde olmasıdır. Ofisleri kendilerinin değil, halkın olarak görmeleri de yolsuzluğun önündeki ciddi engellerdendir. Yolsuzluk ve rüşvetin en ağır suçlardan olması ve ciddi cezalar verilmesi de dürüst bürokrat kültürünün oluşmasında etkili olmuştur. 1736' da kurulan Kopenhag Üniversitesi Hukuk bölümü ile de hukuk eğitimi almayanların yargı ve bürokrasi alanında görev yapamaması kuralı getirilmiş ve idari sisteme daha teknik bir boyut kazandırılmıştır (Jensen, 2014).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Birçok alanda gelişmişlik ve yaşanabilirlik açısından başı çeken Danimarka'ya daha yakından baktığımızda sistemin aslında kusursuz olmadığı ve bugünkü görece "kusursuz" halinin de bir günde doğmadığı ortadadır. Yine de Danimarka'yı yüzeysel bir gelişmiş ülke olarak değerlendirmek de eksik bir tutum olacaktır. Nitekim Danimarka tarihi çok eskiye dayanan ve üzerinde durulmadığı için bilinmese de dünyada sayılı büyük imparatorluklar arasına girmeyi başarmış devletlerdendir. Tarihi milattan önceye kadar giden bu ülke kıta içinde ve ülke içinde gerçekleşen pek çok çatışmanın odak noktası olmuş, kiminde ateş hattından uzak kalmayı başarmış kiminde ise çarpaz ateş arasında kalarak hem nüfus hem toprak hem de siyasal gelişme yönünde kayıplar vermiştir. Öte yandan Danimarka'yı bu güne getirenin ise tarihinin akışı olduğu su götürmez bir gerçektir.

Danimarka da bugün geçerli olan sınırlı parlamenter sistemin temelleri ülkede ilk olarak Hristiyanlığın kabulü ve sonrasında da protestanlığa geçiş ile şekillenmeye başlamış bir yapının sonucu olduğu anlaşılmaktadır. Ancak özellikle parlamenter sistemin ana hatlarının İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurgulandığı anlaşılmaktadır. Yürürlükte olan 1953 anayasası bunun kuvvetli delillerindendir. Danimarka'nın güçlü refah devleti yapısı ve iyi işleyen bürokrasisinin ise 1660-1848 yılları arasında uygulanan mutlak monarşi ve kameral devlet politikalarının mirası olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde krala sadakatle hizmet eden bürokratlar ve askerlerin, parlamenter düzende bu sadakati giderek gayrişahsi bir nitelik kazanan devlete yönelmeleri mümkün olmuştur. Burada kesintiye uğramayan idari geleneğin etkisi büyüktür. Yine ülkenin resmi kilise ve din olarak Protestanlığa geçişi ve protestanlığın kraliyet tarafından düzen ve bütünlüğü sağlamak amacıyla stratejik olarak kullanılmasının ülkede gelişkin bir ticaret burjuvazisinin kurulmasında katkısı olduğu, bürokrasinin ise sadakatinde ve verimli çalışma düzeyinde etkili olduğu incelenen literatürden çıkarılabilecek bir başka sonuçtur.

Bugün de ciddi bir uluslararası güce sahip olan bu İskandinav ülkesinin zamanında İngiltere de dahil olarak Avrupa'nın bir çok toprağına hükmettiğini bilmeyenler için Danimarka'nın politik konumunu ve gücünü anlamak son derece zor olacaktır. Avrupa Birliğine İngiltere ile katılan ve dış politikasını birçok alanda İngiltere'yle paralel olarak yürüten Danimarka'nın özellikle Brexit sürecinden sonra bilhassa dış politikada nasıl bir tutum sergileyeceği de farklı çalışmalarda incelenmeyi bekleyen bir konu olarak karşımızda durmaktadır.

KAYNAKÇA

"BİR BAKIŞTA AB: Danimarka" https://www.ab.gov.tr/danimarka_238.html
Erişim Tarihi 14.01.2022.

- “Countries in the EU by population (2022)”
<https://www.worldometers.info/population/countries-in-the-eu-by-population/> Erişim Tarihi: 20.12.2021
- “Denmark’s economy has outperformed everyone”
<https://cphpost.dk/?p=130315> Erişim tarihi: 02.01.2022
- “Freedom in the World 2020: Denmark”
<https://freedomhouse.org/country/denmark/freedom-world/2020>
Erişim tarihi: 03.01.2022
- “GDP (current US\$) - European Union”
https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=EU&most_recent_value_desc=true Erişim tarihi: 20.12.2021
- “The Danish approach to innovation and design”
<https://denmark.dk/innovation-and-design> Erişim tarihi: 21.12.2021
- Akalın, K. H. (2010). Rasyonel Ekonomik Etkinliğin Gelişimi Sürecinde Protestan Ahlakı . Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi , 2010 (2) , 1-13 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kmusekad/issue/10217/125585>
- Aktel, M. , Kerman, U. , Altan, Y. & Güven, F. (2015). Kameralizmi Anlama Çabası- An Effort To Understand Cameralism . Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 7 (12) , 83-98 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/makusobed/issue/19444/206850>
- Bodur, H. E. (1990). Modern Kapitalizmin doğmasında dinin rolü (Kapitalizmin ruhu ile Protestan ahlâkı arasındaki ilişki) . Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , 0 (9) , 0-0 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniilah/issue/2739/36478>
- Borre, Ole, Critical Issues and Political Alienation in Denmark, Scandinavian Political Studies, Vol.23- No.4, 2000 ISSN 0080-6757.
- Campbelle, John.L, and Pederson, Ove K. (2014), The National Origins of Policy Ideas Knowledge Regimes in The United States, France, Germany and Denmark, Princeton University Press, Princeton and Oxford.
- Christiansen, P.M. and Rommetvedt, H., From Corporatism to Lobbyism? Parliaments, Executives, and Organized Interests in Denmark and Norway, Scandinavian Political Studies, Vol.22- No.3,1999, ISSN 0080-6757
- Danimarka Kraliyet Anayasası,
https://www.constituteproject.org/constitution/Denmark_1953.pdf?lang=en Erişim tarihi: 21.12.2021
- Demir, K. A. (2020). COĞRAFİ KEŞİFLERİN EKONOMİ VE KAMU YÖNETİMİ SİSTEMİNE KATKILARI: MERKANTİLİZM VE KAMERALİZM . Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 29 (1) , 118-135 . DOI: 10.35379/cusosbil.570806

- Erdem, Ç. (2010). MEHMET SADIK RIFAT PAŞA VE 19. YÜZYIL OSMANLI İMPARATORLUĞU'NA BATILILAŞMA BAĞLAMINDA KAMERALİZMİN GİRİŞİ . Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 12 (2) , 171-196 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/gaziuiibfd/issue/28322/300968>
- Jakobsen JGG. A Brief History of Medieval Monasticism in Denmark (with Schleswig, Rügen and Estonia). Religions. 2021; 12(7):469. <https://doi.org/10.3390/rel12070469>
- Jensen, Mette Frisk (2014) THE QUESTION OF HOW DENMARK GOT TO BE DENMARK - ESTABLISHING RULE OF LAW AND FIGHTING CORRUPTION IN THE STATE OF DENMARK 1660 - 1900 QOG THE QUALITY OF GOVERNMENT INSTITUTE WORKING PAPER SERIES 2014:06 https://www.gu.se/sites/default/files/2020-05/QoGWP_2014_06_Frisk%20Jensen.pdf Erişim Tarihi: 15.06.2016
- Jespersen, K.J.V (2003), Factsheet Denmark, Ministry of Foreign Affairs of Denmark. <https://www.danskkultur.com/wp-content/uploads/2017/02/History-2003-en.pdf> Erişim Tarihi: 10.04.2016.
- Koefoed, Nina Javette (2019) Authorities who care, Scandinavian Journal of History, 44:4, 430-453, DOI: 10.1080/03468755.2018.1562965
- Larsen, H. (2005), Analysing the Foreign Policy of Small States in the EU the Case of Denmark, Palgrave Macmillan, New York.
- Lind, Gunner (1987) Military and absolutism: The army officers of Denmark-Norway as a social Group and political factor, 1660-1848, Scandinavian Journal of History, 12:3, 221-243, DOI: 10.1080/03468758708579117
- Lockhart, P. D. (2001). Political Language and Wartime Propaganda in Denmark, 1625-1629. European History Quarterly, 31(1), 5-42.
- Lykketoft, M. (2014), The Parliamentary System of Denmark, https://www.ft.dk/-/media/pdf/publikationer/english/the-parliamentary-system-of-denmark_a4_opslag_24s-pdf.ashx Erişim Tarihi:10.06.2016.
- Munck, Thomas (2018) Petitions and 'legitimate' engagement with power in absolutist Denmark 1660-1800, Parliaments, Estates and Representation, 38:3, 378-391, DOI: 10.1080/02606755.2018.1532654
- Pederson-Green, C. (2002), The Politics of Justification Party Competition and Welfare-State Retrenchment in Denmark and The Netherlands From 1982 to 1998, Amsterdam University Press, Amsterdam.
- Reeh, Niels (2016). Secularization Revisited - Teaching of Religion and the State of Denmark 1721-2006. Springer International Publishing.
- Runciman, D. (2016), Politika, Domingo Yayınları, İstanbul.

- Sørensen, A. B. (1998). On Kings, Pietism and Rent-seeking in Scandinavian Welfare States. *Acta Sociologica*, 41(4), 363-375. <https://doi.org/10.1177/000169939804100405>
- Torun, İshak (2002). Kapitalizmin Zorunlu Şartı "Protestan Ahlâk". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2002, Cilt 3, Sayı 2, ss. 89-98. <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/150.pdf>
- Tuncer, Aziz (2018). Patrimonyal Ve Bürokratik Yönetim Arasında Bir Geçiş Dönemi Yaklaşımı Olarak Kameralizm . *Journal of Political Administrative and Local Studies* , 1 (2) , 1-20 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/jpaljournal/issue/39232/465844>
- Usta, S. & Akıncı, A. (2018). BİR ALMAN YÖNETİM YAKLAŞIMI OLARAK KAMERALİZM . *Journal of Political Administrative and Local Studies* , 1 (1) , 67-86 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jpaljournal/issue/37016/424491>
- Weber, Max (1999). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. Çev. Zeynep Gürata, Ayraç Yayınevi, Ankara.
- Yavaş, Halil (2020), "Avrupa'da İlk Birlik Pratiği Olarak Kalmar Birliği ve Kalmar Anayasası, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Yıl: 2020, Sayı: 22, Sayfa Aralığı: 349 - 371.

DİASPORA KAVRAMI VE TÜRKİYE'NİN DİASPORA POLİTİKASINA YÖNELİK ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ALGISI

Araştırma Makalesi

Zehra HOPYAR⁹

Fikret TOPAL¹⁰

Soner TAUSCHER¹¹

Özet

Son dönemlerde, özellikle 2010 sonrası, diaspora çalışmalarına yönelik ilgi Türkiye akademik camiasında giderek artmaktadır. Klasik anlamını Yahudi, Ermeni, Rum ve Filistin gibi diasporalarda bulan kavram küreselleşme süreciyle birlikte değişerek farklı bir boyuta evrilmiştir. Modern diasporaların hem kaynak ülke hem de ev sahibi ülke içinde siyasal alanı etkilemeye yönelik faaliyetleri diaspora çalışmalarını ve ülkelerin diaspora politikalarını dönüştürmüştür. Türkiye de bu bağlamda 2010'lardan bu yana diaspora politikasında yeni açılımlar ile Türk diasporasına yönelik ilgi ve alakasını arttırmıştır. Bu çalışma tam da artan ilgi ve alakanın ve değişen politikaların özellikle bu alana yönelik bilgi üreten eğitim kurumlarında ne düzeyde karşılık bulduğunu anlamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda diaspora kavramının nasıl algılandığını anlamayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla ilk olarak diaspora kavramının değişen anlamına değinilmiştir. İkinci olarak Türkiye'nin değişen diaspora politikası ele alınmıştır. Sonrasındaysa Sakarya Üniversite'sinin çeşitli bölümlerinde okuyan öğrenciler ile yapılan mülakatlar neticesinde elde edilen bulgular paylaşılmaktadır. Çalışmanın önemli bulguları arasında katılımcıların diasporaları hala klasik anlamıyla travmatik ve zorunlu göç eden gruplar olarak tanımladığı ve modern anlamıyla henüz ciddi bir yaygınlık kazanmadığı gelmektedir. Ayrıca katılımcılar kavram bağlamında kültürel ve maddi ayrımlar yapmaktadır. Yurtdışında yaşayan Türkler kültürel anlamda deformasyona uğramış ancak yaşam koşulları açısından daha iyi durumda olan bir topluluk olarak görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Diaspora, Türk Diasporası, Anavatan, Lobcılık, Kültürel Deformasyon.

⁹100/2000 YÖK Doktora Bursiyeri, Sakarya Üniversitesi SBE, Sosyoloji Bölümü, zerahopyar@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2028-9812.

¹⁰Arş. Gör. , Sakarya Üniversitesi Diaspora Araştırma Merkezi, fikrettopal@sakarya.edu.tr , ORCID: [0000-0001-7579-0017]

Makale Gönderim Tarihi: 3 Mart 2022

Makale Kabul Tarihi: 28 Nisan 2022

¹¹Dr. , Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, sonert@sakarya.edu.tr , ORCID:[0000-0003-1837-5831]

PERCEPTION OF UNIVERSITY STUDENTS ON THE CONCEPT OF DIASPORA AND TURKEY'S DIASPORA POLICY

Research Article

Abstract

Recently, interest in diaspora studies has been increasing progressively. The concept, that finds its classical meaning in diasporas such as Jewish, Armenian and Palestinian, has changed with the globalization process and evolved into a different dimension. The activities of modern diasporas aimed at influencing the political sphere in both the source country and the host country have transformed diaspora studies and diaspora policies of countries. In this context, Turkey has increased its interest and relevance towards the Turkish diaspora with new initiatives in diaspora policy since the 2010s. This study tries to understand exactly at what level the increasing interest and relevance and changing policies are met in educational institutions that produce knowledge in this field. In this context, it aims to understand how the concept of diaspora is perceived. Therefore, firstly, the changing meaning of the concept of diaspora was mentioned. Secondly, Turkey's changing diaspora politics has been discussed. Afterwards, the findings obtained as a result of interviews with students in various departments at Sakarya University are shared. Among the important findings of the study are that the participants still define diasporas as traumatic and forced migration groups in the classical sense and the concept has not yet gained a serious prevalence in the modern sense. Besides, the participants make cultural and material distinctions. Turks living abroad are seen as a community that has been culturally deformed but in a better situation in terms of living conditions.

Keywords: Diaspora, Turkish Diaspora, Homeland, Lobbying, Cultural Deformation

GİRİŞ

Genellikle sosyoloji disiplinin göç çalışmaları bahsinde adı anılan diaspora kavramı bugün pek çok disiplin tarafından çalışılmaktadır. Diaspora kavramı, küreselleşme süreciyle beraber tartışmaya açılan egemenlik meselesi üzerinden siyaset bilimi disiplininin ilgi alanına girerken; sermaye, emek gibi kavramlar üzerinden de ekonomi-iktisat disiplinin çalışma alanına; farklı dini diasporaların varlığı üzerinden din bilimlerine; diaspora yönetimi bağlamında kamu yönetimi gibi farklı disiplinlerin çalışma alanlarına dahil olmaktadır. Böylece “diaspora” kavramı zaman içerisinde diğer disiplinlerin ilgi alanına girerek tartışma alanını da genişletmiş ve bu bağlamda sadece ev sahibi ülkeler değil kaynak ülkeler de inceleme nesnesi haline gelmiştir.

Küreselleşme ve ulus aşırılışma ile demokratik talepler artmış, azınlık olarak kabul edilen grupların hem kaynak ülke hem de ev sahibi ülke içinde konumu değişime uğramıştır. Bir taraftan kaynak ülke kendi içindeki diasporaların yönetimi ile meşgul olurken diğer taraftan da kendi diasporasına yönelik adımlar atmaktadır. Bilhassa dış politikada önemli bir “enstrüman” haline gelen diasporaya yönelik politika üretme ihtiyacı hasıl olmuş ve bu doğrultuda pek çok devlet kurumu oluşturulmuştur. 1980’lerde bir elin parmaklarını geçmeyen diaspora kurumları 2010’lu yılların ortasına gelindiğinde 110 devlette bakanlık, daire, ofis vb. düzeylerde bulunmaktaydı (Gamlen, 2014: 185). Ayrıca 2013 yılında Uluslararası Göç Örgütü tarafından Cenevre’de “Diaspora Bakanlıklar Konferansı” (Diaspora Ministerial Conference) düzenlenmesi¹² konuya duyulan ilgiyi göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Tarihsel olarak diaspora çalışmalarında temelde iki yaklaşım görülmektedir. Biri ilk çalışmalarda görülen eski kabullerle ilişkilendirilen klasik yaklaşım, diğeri ise 1980’li yıllarla beraber başlayan ve küreselleşme, ulus aşırılışma gibi olgularla etkileşim içinde ortaya çıkan modern yaklaşımdır. Yani kavramın anlamı zamanla dönüşüme uğramış, daha geniş bir anlam bütününe ihtiva etmeye başlamıştır.

Bu çalışmada öncelikle diaspora kavramının çerçevesi çizilmekte ve özelliklerinden bahsedilerek kavrama yönelik gelişen klasik ve modern yaklaşımlar karşılaştırılmaktadır. Ardından diasporanın politika ile olan ilişkisi, iki olgunun birbirini nasıl etkilediği ve bu doğrultuda Türkiye’nin diaspora politikasının oluşumu/dönüşümü analiz edilmektedir. Çalışmanın son kısmındaysa yapılan saha çalışmasının bulguları paylaşılarak bunlara yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışma bu anlamıyla öğrencilerin diaspora kavramı ve Türkiye’nin diaspora politikası hakkında ne düşündüklerini ve bunların sebeplerini anlamayı hedeflemektedir.

¹² Konferansın ayrıntıları için bakınız: <https://www.iom.int/idmdmc>, Erişim Tarihi: 19.07.2021

1. Diaspora Kavramı ve Dönüşümü

Dağılma veya kopuntu gibi anlamlara gelen diaspora kavramı, bir ulusun veya inanç grubunun ana vatanları dışında fakat onunla bağlarını koruyarak yaşayan topluluklarını ifade etmektedir. Yaşanan politik, ekonomik ve sosyal değişimlerle kavramın zamanla dönüşüme uğradığı görülmektedir. Bu sebeple günümüzde diaspora disiplini iki temel yaklaşım altında incelenmektedir. Reis'in (2004: 42) belirttiği gibi bunlar klasik ve modern/geç modern yaklaşımlardır.

Diasporanın klasik sınıflandırmasını yapan Safran (1991: 83-84), bir topluluğun diaspora olabilmesi için bazı özellikleri barındırması gerektiğini savunmaktadır. Buna göre; anavatanlarından iki veya daha fazla bölgeye dağılmış; anavatanları (fiziksel konum, tarih veya başarı) hakkında ortak bir hafıza, vizyon veya miti sürdüren; gittikleri ülke toplumları tarafından kabul edilmediklerinden ve edilmeyeceklerini düşündüklerinden yabancılaştı ve yalıtılmış olduklarına inanan; bir gün şartlar uygun olduğunda anavatanlarına kendileri veya torunlarının geri döneceklerini düşünen; toplu şekilde anavatanlarını korumaya veya restorasyonuna, güvenlik ve refahına bağlı kalmaları gerektiğine inanan; anavatanla ilişkilerinin bir şekilde devam ettiği ve etno toplumsal bilinçleri ve dayanışmaları olan topluluklardır. Bir başka deyişle klasik diaspora yaklaşımına göre diaspora, göç etmek zorunda kalarak dağılan ve geri dönmenin bir mit haline geldiği travmatik durumlara karşılık gelmektedir. Yahudi, Ermeni, Filistin diasporaları bu yaklaşıma örnek teşkil etmektedir. Yani diaspora üyeleri ile o ülke toplumunun kültürel, ekonomik, siyasi bağlamlarda bütünleşmenin olmadığı, aksine aralarında sınır olduğu görülmektedir. Hem travmatik bir durum ve geri dönme mitiyle var olmaya çalışan diaspora topluluğu hem de ev sahibi toplum tarafından o topluluğa yönelik ayrımcı uygulamaların varlığı bunun en önemli sebepleri arasındadır. Dolayısıyla klasik anlayışın temelinde yer alan anavatana dönme isteğiyle beraber yurtsuz kalmanın verdiği acı, uyum sürecinin getirdiği zorluklar gibi durumlar ortak bir bilincin meydana getirilmesi diasporanın oluşumunu etkilemektedir (Clifford, 1994: 306).

Bu anlamda kavrama yeni eklemeler de sık sık yapılmaktadır. Bu durum bizlere geleneksel diaspora kavramının günümüz diasporalarını açıklamada yetersiz kaldığını göstermektedir. Klasik diaspora yaklaşımı temel olarak şu iki durumu merkeze koymaktadır. Bunlardan ilki diasporaların travmatik bir kopuşa işaret ettiğidir. İkincisi ise bir mit olarak geri dönüşün zihinlerde var olduğudur. Bu noktada modern yaklaşımlar bunları eleştirerek farklı bir perspektif ortaya koymaktadır.

Cohen (2019: 21) bu klasik diaspora tanımlamasına eleştiri getirmiş, ancak klasik diaspora yaklaşımının özelliklerini de göz ardı etmeden yeni bir tanımlama yapmıştır. Buna göre Safran'ın belirttiği özelliklere üç şey eklemiştir. Bir anavatandan iş arayışı içinde ticaret veya başka kolonyal isteklerle yayılma (1),

yurdun işlevini kaybettiği zamanlar da dahil olmak üzere başka ülkelerdeki aynı etnik grup üyeleriyle empati ve ortak sorumluluk duygusu (2), çoğulculuğa hoşgörü gösterilen ülkelerde kendine özgü yaratıcı, zenginleştirici bir yaşam olasılığı (3) eklediği üç şeyi oluşturmaktadır.

Cohen'in diaspora toplumlarının anavatandan iş arayışı içinde ticaret veya başka kolonyal isteklerle yayılarak oluşabilme durumunu ortaya atmasıyla anavatandan travmatik bir ayrılma koşulunun olduğu yaklaşım yerine kavramın ifade ettiği şekilde genişleyen yeni bir anlam görülmektedir. Bu durum da dönüşen dünyanın yaşadığı siyasal, toplumsal, ekonomik değişimlerle tutarlı görülmektedir. Kavrama yönelik bir başka önemli katkı da başka ülkelerdeki soydaşlarla ortaklık halinin dile getirilmiş olmasıdır. Bununla sadece anavatandakilerle değil nerede olduğu fark etmeksizin soydaşlarla birlikte olma duygusu ifade edilmiş ve teknolojideki gelişmeler sayesinde artan ulaşım ve haberleşme ile bu durum mümkün olmuştur.

Cohen'in katkılarıyla büyük dönüşüm yaşayan diaspora kavramına farklı düşünürler de katkılarını sürdürmüştür. Onlardan biri olan Bruneau günümüz diasporik toplulukların özelliklerini şöyle açıklamıştır. Çağdaş diaspora grupları afet, felaket, kıtlık, vb. sebeplerle ana vatani dışındaki yer ve bölgelerde yaşayan; daha önceden giden göçmenleri izleyerek hedef ülke seçimi gerçekleştiren; gidilen ülkede asimile olmadan entegre edilen ve güçlü bir kimlik bilincine sahip olan; dağınık halde bulunmalarına rağmen hem kendi içlerinde hem de anavatan toplumuyla ağlar aracılığıyla iletişimlerini koruyan ve geliştiren; nesilden nesile kimliklerini aktaran; kültürel, politik, dini, mesleki dernek ve benzeri yapılarıyla hem gittikleri ülkeden hem de anavatanlarından özerk bir sosyal oluşum olma eğiliminde olan topluluklardır (Bruneau, 2010: 36-37). Görüldüğü gibi artık travmatik olmadan da herhangi bir sebeple anavatanını terk eden, geri dönüş miti yaratmadan anavatanıyla bağlarını koruyup iletişim halinde kalan ve kolektif bir bilinç oluşturan grupları diaspora olarak nitelendirmek mümkün olmuştur.

Bu doğrultuda Reis de(2004: 46) modern diasporaların sadece herhangi bir kriz veya travma ile oluşmak zorunda olmadığını, küreselleşme ile yaygınlaşan iş ve eğitim fırsatları da modern diasporaların oluşumuna etki edebileceğini veya sebep olabileceğini söylemektedir.

Görüldüğü gibi klasik diaspora açıklamaları bilhassa Yahudilerin yaşadıklarından yola çıkılarak hazırlanmıştır. Modern yaklaşımlar ise herhangi bir diasporanın baskın veya merkezi rol oynadığı bir düzlemde yapılan incelemeye karşı çıkarlar. Yani kavram bir zamanlar Yahudi, Yunan ve Ermenilerin yayılmış halini tanımlarken artık göçmen, mülteci, misafir işçi, sürgün topluluğu, denizaşırı topluluk, etnik topluluk gibi kavramları içeren daha geniş bir anlamsal alana sahiptir (Tötölyan, 2012: 4). Dolayısıyla diaspora kavramı küreselleşmenin alanının genişlemesi ve ulus devletin zayıflamasıyla her türlü göç ve dağılma neticesinde ortaya çıkan olgularla ilgili hale gelmiştir.

Küreselleşme ve devamındaki dinamikler neticesinde diaspora ulus aşırı alanda varlık göstermeye başlamış ve hatta ağlar kurarak varlığını sağlamlaştırmıştır. Diasporaların ulus aşırı topluluklar olabilmesi için diasporik topluluk üyelerinin göç alan ülkeyle sosyal ve sembolik bağlara sahip olması gerekmektedir (Faist, 2003: 282). Bununla diasporanın kurduğu sembolik ve ulus aşırı ağların sadece kaynak ülke ile olmasının yeterli olmadığı, her iki ülkenin toplumsal düzeyinde hissedilir ve görülebilir bağlara sahip olması ifade edilmektedir (Ulusoy, 2015:18). “Yeniden kavramsallaştırılmış haliyle diasporalar; kutsal, kabile toplumuna ait bir anavatanın arayışında olan bozulmamış, zorla ya da mecburiyetten yurdundan uzaklaştırılmış/dağılmış insanların amaç birliğinden ziyade farklı, karma ve heterojen kimlikleri barındıran geçirgen ve sürekli dönüşen sosyal ve kültürel oluşumlar olarak anlaşılır.” (Ataman, 2012: 53). Diaspora kavramına geleneksel çizgide yaklaşan ve genellikle Yahudi, Ermeni ve Rum diasporaları dışında kalan göçmen gruplarını politik ve hukuki olarak daha alt katmanda değerlendiren ulusötesi topluluk, profesyonel göçmen ve mülteci/sığınmacı tanımlamalarına karşın modern dönemde diaspora kavramının dönüşmesi, diasporaları daha siyasi ve gruplar arası dengenin olduğu bir zemin üzerinden tartışmayı mümkün kılmaktadır. Diaspora kavramının genişlemesiyle onu etkileyen ve onun etkilediği etmenler de aynı oranda genişlemiştir. Bu sayede diasporalar küresel güçlerin siyasi, ekonomik ve kültürel üretimlerinin önemli araçlarından biri haline gelmiştir.

2. Türkiye'nin Değişen Diaspora Politikası

Diaspora kavramının anlamında yaşanan dönüşüm sayesinde son yıllarda diaspora sadece kültürel boyutu ile değil aynı zamanda ekonomik ve siyasi boyutu ile de dikkat çekici bir olgu haline gelmiştir. Uluslararası alanda diasporaların lobicilik faaliyeti başta olmak üzere baskı grubu olarak artan faaliyetleri diasporaların siyasette oynadığı rolü önemli kılmıştır. Bir başka deyişle diasporaların kimliğinin çok boyutlu ve ulus aşırı olması sebebiyle uluslararası siyasetteki konumları güçlenmiştir. Yani siyaset alanındaki belirleyicilikleri artmıştır. Ayrıca siyasetteki etkileri yalnızca aktör rollerinden kaynaklanmamakta aynı zamanda doğalarındaki bir varoluşun da yansıması olmaktadır. Diasporalar hem anavatanla ilişkili hem de onun ötesine geçebilen ve muhakkak bir kimlikle şekillenirken iç çatışmalarının ortaya çıkmasına da neden oldukları için politiklerdir (Madakbaş- Gülenler, 2020: 395).

Diaspora ve politika ile ilgili literatürün büyük kısmı üç konuya odaklanmıştır: Kendi topraklarında ikamet eden ve vatandaşı olmayan nüfusun ulus devlet tarafından yönetilmesi (göç politikası gibi); diaspora gruplarının ikamet ettikleri ülkelerin iç ve dış siyasetinde güçlü aktör ve lobi rolleri (etnik lobi faaliyetleri gibi); diasporaların siyasi toplum teorileri ve modellerine yönelik katkı ve itirazlarının dikkate alınması (çok kültürlü vatandaşlık gibi). Küreselleşmenin sağladığı iletişim ve ulaşım kolaylığı ile diasporalar, anavatanındaki siyasi gelişmeleri etkilemeye ve aynı zamanda ulus devletleri dışarıda yaşayan

vatandaşları ile birlikte hareket etme farkındalığına teşvik etmişlerdir (Lyons ve Mandaville, 2010: 91).

Uluslararası siyaset bağlamında diasporaların sahip olduğu nitelik ve unsurlar iki ülke arasındaki ilişkinin nasıl geliştiğini ve gelişeceğini göstermekte, zaman zaman farklı aktörlerce kullanılan etkili bir araç veya ajan olabilmektedir. Diasporalar kendi içinde farklılık göstermekle birlikte, demokratik katalizör görevi görme, sivil toplumun önemini bilerek hareket etme, ulus aşırı ağları koruma ve geliştirme gibi ana işlevlere sahiptir. Yani hem uluslararası ticareti hem de siyaseti etkileme güçleri oldukça yüksektir. Bu anlamıyla siyasi, ekonomik ve toplumsal alanları etkileyen önemli birer aktör olarak diasporalar baskı grubu niteliğinde faaliyet göstererek etkili olmaktadır.

Diasporaların bu küresel önemlerinin anlaşılması genellikle diasporanın göç literatürünün içinde fakat farklı bir disiplin olarak ele alınmasıyla paralel bir zamanda gerçekleşmiştir. Yurtdışında yaşayan Türklerin toplumsal ve ekonomik olarak konumlarının iyileştiği yani sınıf atladıkları ve üçüncü nesle ulaştıkları dönem olan 2000'lerin başında Türk göçmenler söylemi yerini yavaş yavaş Türk diasporasına bırakmıştır. Bu doğrultuda 2000'lerde Türk diasporası kavramı basında yer bulurken¹³ zamanla siyasetçiler tarafından da kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin 2011 yılında Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu "IV. Büyükelçiler Konferansı" açılış konuşmasında "Diaspora kavramını değiştireceğiz. Dini ve mezhebi ne olursa olsun, Anadolu topraklarından göçmüş her birey bizim diasporamızdır." (MFA, 2011) ifadesiyle hem diaspora kavramına işaret etmiş hem de diaspora politikasının değişeceğinin ilk nüvelerini ortaya koymuştur. Yine Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ'da bu yıllarda yeni kurulan ve Türk diasporasına yönelik faaliyetler yürütmekle görevli *Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nı* (YTB) "diaspora bakanlığı" olarak tanımlamıştır (AA, 2013).

Benzer söylemler ve diasporanın artan gücü neticesinde 2010 yılında YTB teşkilatı kurulmuştur. Kurumun görev tanımı diasporaya, kardeş topluluklara ve Türkiye'de öğrenim gören uluslararası burslu öğrencilere yönelik hizmetleri organize etme ve geliştirme olarak açıklanmıştır. Türkiye'nin resmi diaspora politikasını yürüten kurum olan YTB, Türkiye'nin diaspora politikasının amaçlarını, yurtdışındaki Türklerin anavatanına aidiyetlerinin muhafazası; yaşadıkları ülkelerdeki anadil, kültür ve kimliklerinin korunması; buldukları ülkelerde toplumsal statüsünün güçlendirilmesi olarak belirtmiştir (Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 2018: 321).

Diaspora kavramının tarihsel olarak aleyhimize faaliyet yürüten gruplarla ilintilendirildiği için korkulan bir kavram olduğu ve bu yüzden uzun dönemdir yurtdışında yaşayan Türklerin diaspora olarak tanımlanamadığının belirtildiği dönemler artık 2010'lu yıllarda kırılmıştır. Bu yıllar Avrupa içerisinde Türk diasporasının etkin olmasının istendiği yıllardır. Artık Türk diasporasından

¹³ Bkz: (Haber7, 2005; Barlas, 2006).

siyasetin nesnesi değil öznesi olması istenmektedir. “Acı gurbet öykülerinin değil küresel başarı öykülerinin” anlatıldığı bir diaspora tahayyülü ile birlikte Türk diasporasından Çin, Hindistan ve İsrail diasporaları gibi anavatanlarını kalkındırmaları ve katma değer üretmeleri istenmeye başlanmıştır. Diaspora için artık bir “eylem planı” hazırlanmaktadır (TASAM, 2014). Bu kalkınma perspektifinden doğan yaklaşım çerçevesinde TOBB Başkanı Rıfat Hisarcıklıoğlu da (TOBB, 2011) “küresel Türkler” olarak tanımladığı Türk diasporasını Türkiye’nin ekonomik büyümesinde önemli bir rol oynayacağını ve Türkiye için “güçlü diaspora” sürecinin başladığını ifade etmiştir. Ayrıca artık yurtdışındaki Türklerin göçmen işçi toplulukları değil “Türk diasporası” olduğunu söylemiştir.

Türkiye, bu anlamıyla diasporadan buldukları ülkelere entegre olmalarını ve orada siyaset, ekonomi, TV-Medya vd. aktif bir faaliyet içerisinde yer almalarını beklemektedir. Bunun yanında da Türkiye ile bağlarını güçlendirmeleri ve ev sahibi ülkeyle bağlantılarının kopmaması beklenmektedir. Nitekim bu beklentinin zaman içerisinde evrildiği motto da “Güçlü diaspora güçlü Türkiye” (Erdoğan, 2021) olacaktır.

Tarihsel olarak bakıldığında Türkiye’nin bir diaspora politikasından bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Her ne kadar çeşitli kurumlar ile yurtdışında yaşayan Türkler ile temaslar kurulmuş olsa da bu hususta önemli adımların ya da bir diaspora politikasından bahsedebilmenin özellikle 2010 sonrası ortaya çıkan yeniliklerle mümkün olduğu görülmektedir. Bu tarihlerden itibaren yurtdışında yaşayan Türklerin de Türkiye’ye yönelik ilgisi zaman içerisinde artmıştır.

Türkiye’nin diaspora politikasının başlıca uygulayıcısı YTB’nin yanında değişen politikaya yönelik başka kurum ve kuruluşlar da bu yönde hizmet sunmaya başlamıştır. 1992 yılında kurulmasına rağmen 2000’li yıllarda Türk dış politikasında yaşanan değişimlerle faaliyet alanını genişleten *TİKA*, gerçekleştirdiği veya ortak olduğu projelerle ata topraklarının kalkınmasına, oradaki eğitim faaliyetlerinin gelişmesine ve ortak kültürel mirasın korunmasına katkı sağlamıştır. 2007 yılında kurulan *Yunus Emre Enstitüleri* ise ağırlıklı eğitim odaklı olmakla beraber Türk dilini, kültürünü, sanatını tanıtmaya ve yurt dışında öğrenmek isteyenlere hizmet verme yönünde rol almaktadır. Okul öncesinden yükseköğretime kadar faaliyet yürütmekte olan ve 2016’da kurulan *Türkiye Maarif Vakfı* ise Milli Eğitim Bakanlığı dışında Türkiye devleti adına eğitim kurumu açma yetkisine sahip kuruluş olarak diasporaya yönelik eğitim faaliyetlerini koordine etmektedir. Türk diasporasına yönelik farklı kurumsal mekanizmaların varlığı hem Türkiye devletinin değişen diaspora politikasına hem de kendi içindeki dönüşümüne işaret etmektedir.

Diaspora politikasındaki dönüşümün önemli sacayaklarından birini de üniversiteler oluşturmaktadır. Bu anlamıyla 2015 yılında Sakarya Üniversitesinde Diaspora Araştırmaları Merkezi (DIAM), 2017 yılında Selçuk Üniversitesinde Uluslararası Göç ve Diaspora Araştırma Merkezi, 2018 yılında Necmettin Erbakan

Üniversitesinde Erol Güngör Türk Diasporası Uygulama ve Araştırma Merkezi gibi kurumlar da ihdas edilmiştir.

Diaspora'ya artan ilgi sadece kurumlarla kalmamış bu anlamda çeşitli adımlar da atılmıştır. Bu adımlar neticesinde yurtdışında yaşayan Türklerin anavatanla olan bağları güçlenirken ev sahibi ülkeden de kopmalarının önüne geçilmiştir. Bu anlamda aile hayatı, çocukların vatandaşlığı, emeklilik işlemleri, boşanma kararları, ehliyet düzenlemeleri gibi mikro alanlarda düzenlemeler hayata geçirilmiştir (Hürriyet, 2020). Daha geniş bir perspektiften ise örneğin diasporanın *yaşadığı ülkede oy kullanmasını* sağlayan 2012 yılında yapılan yasa değişikliği Türkiye'nin dönüşen politikasının önemli ayaklarından birini oluşturmuştur. Bu yasa değişikliğiyle Türkler 2014 yılında yapılan seçimlerde ilk kez Türkiye'ye gelmeden ev sahibi ülkelerde kurulan seçim sandıklarında oy kullanmıştır. Başka bir örnek de aynı yıllardaki *Mavi Kart* uygulamasıdır. Çifte vatandaşlığa izin vermeyen ülkelere karşı kendi vatandaşının karşılaşacağı sıkıntıları gidermek için yürürlüğe konulan bu uygulama Türk diasporasının "diasporik" niteliğinin korunmasına hizmet etmektedir.

Bu amaç ve açıklamalarla bağlantılı olarak Ulusoy'a göre (2017: 145-146) mevcut diaspora politikamız beş temel alan üzerinden yürütülmektedir: Eğitim, din, çalışma, ekonomi ve sivil toplum kuruluşları. Türkiye kökenli öğrencilere Türk dilini, kültürünü ve tarihini öğretme amacıyla yurtdışına öğretmenler gönderilmiştir. Benzer şekilde yurtdışında yaşayan Türklerin dinen ihtiyaçlarının giderilmesi ile çalışma alanında karşılaşılan sorunların çözümü ve şartların iyileştirilmesine yönelik atışeler aracılığıyla destek olunmaktadır. Görünürlüğü ve sayısı artan sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri ile yurtdışında yaşayan girişimci Türklerle Türkiye'deki sanayi ve ticaret örgütlerinin iyi ilişkiler kurması şeklinde kurgulanan politikalar da son iki alana işaret etmektedir.

Türkiye'nin diasporaya artan ilgisi zaman içerisinde özellikle Avrupa'da da diasporaya yönelik bakışı değiştirmiştir. Bir zamanlar geri dönüş için açık tutulan kanallar yavaş yavaş kapanmıştır. "Avrupa değerleri" ile entegrasyon artık Avrupa'nın diasporadan ilk beklentisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden de Türkiye'nin diasporaya yönelik artan faaliyetleri ev sahibi ülkelerin diasporaları kriminalize eden çeşitli değerlendirmelerine konu olmuştur. Bu doğrultuda Türk diasporası "silah haline getirilmiş" (ISDP, 2017), "beşinci kol", "Truva atı" (Aydın, 2014: 23), "Erdoğan'ın uzun kolu" (Foreign Policy, 2019) gibi kavramlarla ilintilendirilmiştir.

Diaspora kavramının değişen anlamı ve kavramın uluslararası siyasetteki rolünün artmasıyla kavramın anlamı, işlevi, öne çıkan örnekleri ve Türk diasporasına yönelik ilgi de siyasi ve toplumsal düzeyde artmıştır. Bu doğrultuda kavramla ilişkili olabilecek siyaset bilimi ve kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, sosyoloji, tarih ve ortadoğu çalışmaları bölüm öğrencilerine kavramın anlamına, öne çıkan örneklerine ve Türk diasporası hakkındaki bilgilerine yönelik sorular sorulmuştur. Diaspora olgusuna yönelik Türkiye'de artan toplumsal ilginin ne boyutta olduğu, kavramın akademik eğitimde ve bu alanla ilgili olduğu

düşünülen bölüm öğrencilerinde ne düzeyde karşılık bulduğu anlaşılmaya çalışılmıştır.

3. Metodoloji

Çalışmada, Sakarya Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerin diaspora kavramını ve Türk diasporasını nasıl anlamlandırdıkları ve hangi sosyal bağlamlarda nasıl değerlendirdikleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Sosyal gerçekliğin bireyler tarafından oluşturulduğunu kabul eden anlayış doğrultusunda gerçekliği ortaya koyabilen yeterli çeşitlilikte bireylerin deneyimleri, bunların sosyal bağlamlardaki etkileşimleri ve sosyal ilişki örüntülerini anlamak nitel araştırmalarla mümkündür (Kümbetoğlu, 2019: 43). Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemi içinde olgubilim (fenomenoloji) araştırma deseni kullanılmıştır. Fenomenoloji bireylerin bir kavrama veya olguya dair algılarını ve yükledikleri anlamları ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu yaklaşım konuyu "anlamak" için kullanılmaktadır. Nitel araştırmanın başlıca veri toplama yöntemlerinden olan mülakat tekniği çalışmada kullanılmıştır. Çalışmanın verileri 2019 yılında ilgili bölüm öğrencileriyle yüz yüze ve yarı yapılandırılmış soruları içeren mülakatlar neticesinde elde edilmiştir. Yapılan görüşmelerde hem notlar tutulmuş hem de katılımcıların izni doğrultusunda ses kayıtları alınmış ve bunlar deşifre edilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen veriler yine bu desen bağlamında tümevarım yöntemiyle analiz edilmiş, betimsel analiz yaklaşımı kullanılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler neticesinde belli başlı temalara ulaşılmış, bunlar üzerinden diaspora kavramına ve politikasına yönelik algı görüşmelerdeki doğrudan alıntılara yer verilerek aktarılmıştır. Çalışmanın temel kaygısı öğrencilerin diaspora kavramı ve Türkiye'nin diaspora politikası hakkında algılarını anlamak ve bu algıların muhtemel sebeplerini yorumlamaktır.

Çalışma boyunca son sınıfta okuyan Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümü (12 kişi), Uluslararası İlişkiler bölümü (13 kişi), Sosyoloji bölümü (18 kişi), Tarih bölümü (12 kişi) ve Ortadoğu Çalışmaları (5 kişi) öğrencilerinden toplam 60 öğrenci ile görüşülmüştür. Katılımcıların bir kısmı lisans öğrencilerinden oluşurken bir kısmı yüksek lisans-doktora düzeyinde öğrencilerden oluşmaktadır. Bu noktada farklı eğitim düzeyleri arasında kavrama yönelik algıda genel bir farklılık olup olmadığı ve farklılık varsa bunun hangi dinamiklerden etkilendiğini ortaya koymak çalışmanın bir başka amacını oluşturmaktadır. Yapılan görüşmeler neticesinde araştırmacılar tarafından veri doygunluğuna ulaşıldığında araştırma sonlandırılmıştır. Katılımcıların okuduğu bölümlerin seçiminde ise diaspora kavramının bu disiplinlerle olan ilişkisi ve öğrencilerin bu bölümlerde diaspora temalı derslerle doğrudan muhatap olması rol oynamıştır. Yani amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmış, konuyla ilgili bilgiye sahip olduğu düşünülen kişilerle yapılan görüşmeler sonucunda olgu ve olayların keşfedilmesi ve açıklanması mümkün olmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 118).

Çalışma iki ana kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda diaspora kavramına dair bilgi ve algı düzeylerini anlamaya yönelik sorular sorulmuştur. İkinci kısımda ise Türkiye'nin değişen diaspora politikasına dair algıları anlaşılmaya çalışılmıştır.

4. Bulgular ve Tartışmalar

Katılımcıların diaspora kavramına ve Türkiye'nin diaspora politikasına dair algılarını anlamaya yönelik bulgulara geçmeden önce katılımcılara yurtdışındaki haberleri ne sıklıkla ve nasıl takip ettikleri sorulmuştur.

Tablo 1'de görüleceği üzere katılımcıların büyük çoğunluğu ara sıra ve sık sık yurtdışındaki gelişmeleri takip etmektedir. Bu durum ilgili bölüm öğrencilerinin yurtdışında yaşanan olaylardan kopuk olmadığını, yaşananlardan haberdar olmaya çalıştıklarını göstermektedir.

Tablo 1: Katılımcıların Yurtdışındaki Gelişmeleri Takip Sıklığı

Zaman sıklığı	Tüm Katılımcılar
Hergün	2
Sık sık	21
Ara Sıra	29
Hiç	8

Yurtdışındaki haberleri nasıl takip ettiklerinin sorgulanmasında ise en fazla karşılaşılan cevap "sosyal medya" olmuştur. Ardından "TV" ve "yazılı basın" gelmektedir. Sosyal medyanın neredeyse sınırsız olan alanı, kolay erişilebilirliği, güncelliği, vb. özellikleriyle en çok tercih edilen haber kaynaklarını bünyesinde barındırmaktadır. Bununla bağlantılı olarak katılımcıların Yurtdışındaki Türklere yönelik haberlere ilgi duyma düzeylerinin ortalaması yaklaşık 7 civarındadır¹⁴. Dolayısıyla araştırma örneklemindeki katılımcılar tarafından hem "yurtdışındaki gelişmelere" hem de "yurtdışındaki Türklere ilişkin gelişmelere" bigâne olmadıkları ifade edilmektedir.

4.1. Diaspora Kavramının ve Gruplarının Algılanmasına Yönelik Bulgular

Araştırmada ilk olarak kişilerin diaspora kavramına dair bilgileri olup olmadığını anlamak amacıyla katılımcılardan diasporayı bir cümle ile açıklamaları istenmiştir. Bu doğrultuda katılımcıların neredeyse yarısı bütünlüklü bir tanımlama yapamamaktadır. Dolayısıyla çalışmanın en önemli bulguları arasında

¹⁴ Burada katılımcılardan "Yurtdışındaki Türklere yönelik haberlere ilgi duyma" düzeylerini sıralamaları istenmiştir. Katılımcılar bu soruyu 0'dan 10'a doğru hiç ilgi duymamalarından en fazla ilgi duymalarına doğru numaralandırmışlardır.

öğrencilerin bir kavram olarak “diasporaya” uzak oluşları gelmektedir. Öğrencilerin büyük bir kısmı kavramı daha önce duymamış ve dolayısıyla ne anlama geldiğini bilmemektedir. Bu noktada bölümler arasında da bir farklılık bulunmamakla beraber tarih öğrencilerinin neredeyse hiçbiri diaspora kavramını açıklayamamıştır. Açıklayabilenlerden sayıca çoğunluğu sosyoloji bölümüne ait kişilerden oluşmaktadır.

Tablo 2: Katılımcıların Diaspora Kavramına Yönelik Tanımlamaları

Öne Çıkan Temalar
Anavatanından ayrı başka bir ülkede yaşayan insan topluluğu
Azınlık
Lobi grupları
Kendi haklarını savunmaya çalışan topluluk

Katılımcıların diğer yarısının ise diaspora kavramına yönelik genel bir fikirleri bulunmaktadır (Tablo 2). Bu noktada fikirleri olan katılımcıların büyük bir çoğunluğu kavramı “anavatanından ayrı başka bir ülkede yaşayan insan topluluğu” olarak görürken “azınlık” ve “lobi grubu” olarak tanımlayanlar da bulunmaktadır.

Kavrama ilgisi olanların diaspora kavramını hem klasik hem modern anlamıyla ilişkilendirmesi çalışmanın ikinci bulgusunu oluşturmaktadır. Bu noktada Sosyoloji bölümü öğrencileriyle SBKY bölümü öğrencileri arasında farklılık olduğu gözükmemektedir. Sosyoloji öğrencileriyle yapılan görüşmelerde diaspora kavramı;

“Bir etnik grubun ülkesinden ayrılarak bütün dünyaya yayılmış bir yapı” (Sos 15)

“Diaspora etnik kimliğinden dolayı bir grubun yerinden edilmesi ve bu olay neticesinde o grubun kendi anavatanlarına dönme, orayı özleme duygularının yer aldığı bir kavramdır” (Sos 17)

“Vatanlarından göç ettirilmek zorunda olan insanların tümü” (Sos 18) şeklinde tanımlanmaktadır.

Dolayısıyla diaspora kavramının sosyoloji öğrencilerinin zihninde büyük ölçüde etnik kimlik ve zorunlu göç üzerinden tanımladıkları için klasik diaspora yaklaşımına yakın olduğu görülmektedir. SBKY öğrencileri ise kavramı daha çok modern bağlamda düşünmekte ve kavramı,

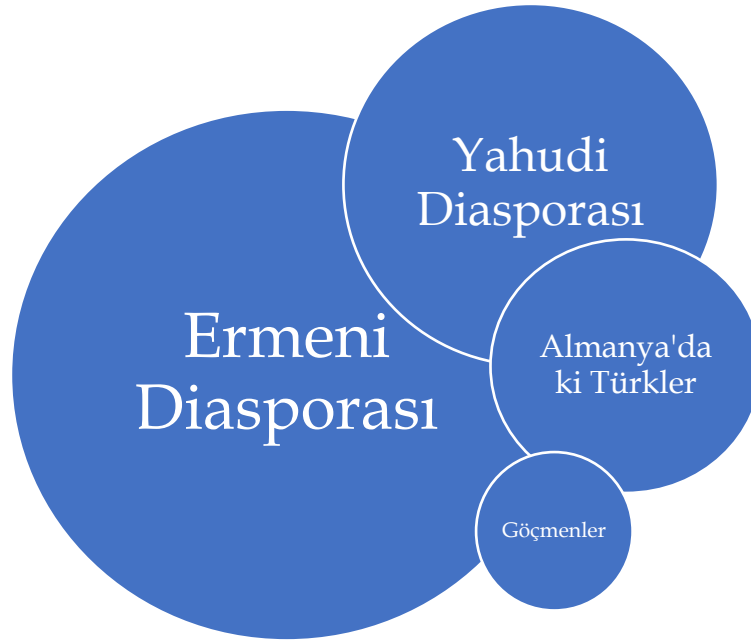
“Kendi toprakları dışında yaşayan topluluk” (SBKY 3),

“Bir milletin kendi toprakları dışında yaşayan vatandaşları” (SBKY 6),

“Memleketinden kopup başka ülkelere yaşamak için gidenlerin azınlık olarak yaşaması” (SBKY 12) şeklinde tanımlanmaktadır.

İki bölüm öğrencileri arasındaki farkındalık karşılaştırıldığında sosyoloji öğrencilerinin klasik literatüre olan hakimiyetlerine nazaran SBKY öğrencileri diaspora kavramını daha güncel ve ulus ötesi alan aktörü anlamıyla kullanmaktadır.

Çalışmanın bir diğer bulgusunu ise diaspora kavramı ile ilintilendirilen grupların hangisi olduğunu anlamaya çalışan kısım oluşturmaktadır. Bu noktada ilintilendirilen gruplar daha çok günlük dilde kullanıldığı haliyle, tamlamalarla birlikte düşünülmektedir. Bu bağlamda katılımcıların ilk aklına gelen tamlamalar "Ermeni diasporası" ve "Yahudi diasporası"dır. Diaspora kavramını duyanların aklına gelen ilk şey Ermeniler olmakta ardından Yahudiler ve sonrasında Almanya'daki Türkler ile göçmenler gelmektedir.

Ermeni diasporası cevabının sayıca diğer cevaplardan fazla olmasının en önemli sebebi şüphesiz dünya genelindeki güçlü lobicilik faaliyetleri ve Türkiye'de de uzun yıllardır süre gelen politik tartışmalardır. Ayrıca diaspora kavramı ile ilişkilendirilerek akla gelen ilk iki şeyin Ermeni ve Yahudiler olması şüphesiz diasporanın zorunlu göç olgusu ile yani klasik diaspora yaklaşımına denk düşen haliyle eşleştirildiğini göstermektedir. Ayrıca modern diaspora tanımlaması içerisine girdiği şekliyle Türkiye dışında yaşayan Türklerin de giderek bir diaspora olarak kabul görmeye başladığı gözlemlenmektedir. Bu durumun SBKY öğrencilerinde görülmesi diaspora kavramının siyasi önemini de işaret etmektedir.

Tablo 3: Katılımcıların Yurtdışında Yaşayan Türkleri Tanımlama Biçimleri

Öne Çıkan Temalar
Daha iyi yaşam standartları için gidenler
Eğitim ve iş olanağı için gidenler
Gurbetçi
İşçi
Almancı
Asimile olmuş
Kimliklerini korumaya çalışan kişiler

Diaspora kavramına yönelik algıya dair bulguların sonuncusu ise yurtdışında yaşayan Türklerin nasıl tanımlandığına dair olmuştur. Öğrenciler yurtdışında yaşayan Türkleri genel olarak “iş imkânları, yaşam şartları ve ekonomik standartları yüksek olduğu için yurtdışına gidenler”, “gurbetçi”, “işçi” vd. şekillerde tanımlamaktadır (Tablo 3).

Katılımcılar ağırlıklı şekilde yurtdışındaki Türkleri daha iyi yaşam şartlarından dolayı giden insanlar olarak algılamakta ve “genellikle ekonomik şartlarda yurt dışına çıkan daha iyi yaşama arzusuyla o ülkeye giden insanlar” (Sos 7) şeklinde ifade etmektedir. Yine “imkânlar yetersiz olduğu için iş olanağı daha yüksek olduğundan dolayı yurtdışına çıkmış insanlar” (Tarih 3) ifadesi de bu durumu göstermektedir.

Gurbetçi, işçi, Almancı gibi ifadelerle tanımlanan yurtdışındaki Türkler ayrıca “...kimliklerini koruma gayreti içindeyken yaşadıkları yere entegre olmaya çalışan insanlardır” (SBKY 12) ve “...zamanla kendi kültüründen uzaklaşarak yaşadıkları ülkelerdeki kültürü benimsedikleri gözlenebilir” (Uli 13) ifadelerinde de görüleceği üzere kimliklerini koruma ve asimile olma üzerinden zihinlerde yer tutmaktadır. Bu anlamıyla ileride de görüleceği üzere kimlik ve kültür vurgusu önemlidir.

4.2. Türkiye'nin Diaspora Politikasına Yönelik Algıya Dair Bulgular

Diasporaların küresel olarak artan önemiyle birlikte Türkiye’de de 2000’lerden itibaren diasporaya yönelik politika üretmek amacıyla yeni kurum ve kuruluşlar oluşturulmuştur. Bu yıllardan itibaren Türk dış politikasının merkezine yerleşen diaspora olgusu, özellikle Türkiye’nin AB ile olan ilişkilerinde önemli roller üstlenen bir dış politika enstrümanına dönüşmüştür. Araştırmanın bu kısmında katılımcılara Türkiye’nin diaspora politikasına yönelik sorular sorularak bu sürece ilişkin fikirleri ve değerlendirmeleri anlaşılmasına çalışılmıştır.

Diaspora olgusuna yönelik algıyı anlamak üzere katılımcılara ilk olarak yurtdışındaki Türklerin haklarını savunmaya yönelik Türkiye Cumhuriyeti’nin rolünün nasıl olması gerektiği sorulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti tarafından

yurtdışındaki Türklerin haklarının savunulmasına dair ne düşündüklerine ve bunun nedenlerine yönelik olarak katılımcıların neredeyse tamamının kanaatinin yurtdışındaki Türklerin haklarının savunulması lehinde olduğu görülmektedir. Bu durumun genel olarak Türkiye'nin lehine olabileceği düşünülerek lobicilik faaliyetleri işaret edilmiştir.

"... yurtdışında yaşayan Türkler o ülkede Türkiye için lobi faaliyetleri yapabilir, Türkiye'nin menfaatlerini gözetebilir ve ikinci olarak da Türk haklarının korunması ve geliştirilmesi Türkiye Cumhuriyeti devletinin görevidir." (Sos 18)

Katılımcılar yurtdışında yaşayan Türklerin Türk vatandaşı olup olmadığına bakılmaksızın Türkiye tarafından haklarının savunulması gerektiğini ifade ederken (bkz: Tarih 8),

"... Türkiye yurtdışındakilerin haklarını savunmalı tabi ki her türlü, sonuç olarak bu insanlar oy kullanıyor. Alman vatandaşı olsa da savunulmalı çünkü çalışmak için gittiler oraya" (Tarih 8)

Aynı zamanda aşağıda da görüleceği üzere "kimlik kaybı yaşandığı" ve "egemenlik" gerekçesiyle Türkiye'nin bir şey yapmaması gerektiğini ifade edenler de bulunmaktadır.

"... kendi memleketi neresiyse orası savunmalı. Çünkü artık Türklüğünü kaybetmişler" (Tarih 10)

"Her ülke kendi sınırı içerisinde kendi vatandaşların hakkını savunmalı. Diğer ülkelerin iç mesellerine karışmamalı" (SBKY 3)

"Eğer yurtdışındaki Türklerin Türkiye'ye bir katkısı varsa savunulmalı" (Uli 1)

Yukarıda da belirtildiği gibi katılımcılar oy kullanma davranışı ve lobicilik faaliyetleri üzerinden yurtdışında yaşayan Türklerin haklarının savunulmasına dair bir gerekçelendirme yapmaktadır. Bu noktada savunulması gerektiğini ifade edenlerin perspektifi Türkiye'nin yeni diaspora politikasıyla uyum içerisinde. Ancak katılımcılar arasında kimlik meselesini ön plana çıkararak ve egemenlik tartışmalarını merkeze alarak bir değerlendirme de yapılmaktadır. Yurtdışındaki Türklerin haklarının savunulmaması gerektiğini ifade edenler bu anlamıyla onları diaspora olarak görmemektedir. Diasporalar tanım itibarıyla kültürel olarak kaynak ülkeden kopamayan topluluklardır. Fiziksel olarak ayrılrsa da kültürel bağlarının devam ettiği düşünülür. Oysa bu bağlamda katılımcıların bir kısmı yurtdışında yaşayan Türklerin kültürel olarak yaşadıkları ülkelere asimile olduklarına işaret etmektedir.

İkinci olarak yurtdışındaki Türklerle Türkiye'deki Türkler arasında farklılıkların neler ve neden olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Buna yönelik ortaya çıkan tema "kültür-kimlik ilişkisi ve yaşam tarzı" şeklindedir. Böylece bu temalar üzerinden iki grup arasında farklılık olduğu düşünülerek aşağıdaki ifadelerde olduğu gibi gerekçelendirilmiştir.

"... yurtdışında yaşayan Türkler kültürel olarak deforme oluyorlar ve asimile oldukları için örf ve adetleri bizden farklı" (Sos 1),

"... maddi açıdan Türkiye'de yaşayanlar yurtdışında yaşayan Türklere göre dezavantajlıdır. Ama yurtdışında yaşayanlar da kültürel olarak asimile olmuş" (Sos 5)

"...aramızdaki en önemli fark kültürel farktır. İşçi göçünden 2. ve 3. kuşaklarından sonraki nesille Türkiye'deki aynı nesil arasında baya fark olduğu görülüyor" (Ortadoğu 4)

Yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı üzere yurtdışında yaşayan Türklerin kültürlerini korumakta zorlandıkları ve dolayısıyla asimile olduklarından kimliklerini koruyamadıkları ağırlıklı olarak dile getirilmiştir. Katılımcılar yurtdışında yaşayan Türkleri kültürel olarak deformasyona uğramış, kültürüne yabancılaşmış veya kültürünü unutmuş olarak görmektedir. Ayrıca kültürel deformasyona rağmen katılımcılar yurtdışında yaşayan Türklerin yaşam şartlarının daha iyi olmasından dolayı kişisel donanımlarının yüksek olduğunu dile getirmektedir. Bu durumu örnekleyen ifadeler aşağıdaki gibidir;

"orada yaşayan Türklerle buradakiler arasında kültürel olarak fark var, ne kadar yaşamaya çalışsa da kültürünü unutmaktalar fakat yaşam bakımından yurtdışındakiler daha şanslı" (Tarih 9) ve

"... orada yaşayan Türklerin hem avantajlı hem de dezavantajlı oldukları noktalar var. Avantaj olarak yurtdışındaki Türkler döndüklerinde maddi olarak daha iyi sermaye sahibi ve edebiyat sanat ve bilim alanında geliştirmişlerdir kendilerini. Dezavantaj olarak kendi aidiyetlerini zamanla kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyalar" (Uli 13)

Diaspora olgusunu anlamaya yönelik üçüncü noktamızdaysa yurtdışında ve anavatanda yaşamının nasıl imlendiğini anlamak gelmektedir. Bu hususta iki tema ortaya çıkmaktadır. Katılımcılar yurtdışında yaşayanları maddi olarak iyi durumda, ekonomik ve refah düzeyi yüksek, iyi eğitim aldıkları için şanslı olarak nitelendirirken diğer yandan kültürel olarak kendi kültürlerine yabancılaştıkları veya unuttukları için şanssız olarak değerlendirmektedir.

"...kendi vatanımda olduğum için şanslıyım yabancı bir kültürde büyümedim" (Sos 1)

"Türkiye'de yaşadığım için tabii ki şanslı hissediyorum. Çünkü kendi değerlerimle birlikte yaşıyorum" (SBKY 9)

Katılımcılar Türkiye'de yaşamaktan dolayı kültürel olarak şanslı olduklarını ifade etmekte ve "vatan", "cennet vatan", "vatan toprağı" gibi ifadelerle bu şanslı olma haline vurgu yapmaktadırlar. Bu şanslılık halinin "vatanda büyüme", "kültürden uzak kalmama", "dini hassasiyetlerini yerine getirmedeki konfor" ve benzeri örneklerden kaynaklandığı çokça ifade edilmiştir.

“... kendimi kültürel anlamda ülkemde yabancı hissetmiyorum ama ekonomi, eğitim vs. anlamında da şanslı görmüyorum” (Sos 7),

“...sosyal yaşantı bakımından şanslıyız. Ancak ekonomik ve refah açısından iyi durumda değiliz hatta kötüyüz” (SBKY 11),

“...kendimi şanslı görmüyorum, çünkü batı Avrupa özelinde belirtmek gerekirse orada farklı fikirlere ve kültürlere daha geniş özgürlük alanı mevcut” (ULI 13)

Yurtdışında yaşayan vatandaşları şanslı olarak değerlendirenlerse bunu daha çok yurtdışındaki yaşam şartlarının (eğitim, haklar, vb.) daha iyi olmasıyla ilişkilendirmektedir. Yukarıdaki ifadelerde de görülebildiği gibi manevi olarak kendilerini şanslı hissetseler de maddi meselelerde, özgürlük, haklar, eğitim ve benzeri konularda yurtdışında yaşayan Türkleri kendilerine göre daha şanslı görmektedir.

SONUÇ

Diaspora kavramı son yıllarda klasik travmatik ve zorunlu göç ile ilintilendirilen anlamından sıyrılmaktadır. Kavram daha modern bir bağlamda ulusötesi aktörleri kavrayacak bir düzeye doğru evrilmektedir. Dolayısıyla artık tüm dünyada diasporalardan bahsetmek mümkün olmaktadır. Buna istinaden de interdisipliner bir alan olarak diaspora çalışmaları son yıllarda giderek artmaktadır. Bu artan öneme binaen Sakarya Üniversitesi bünyesinde kurulmuş olan Diaspora Araştırmaları Merkezi (DİAM) tarafından kavrama ve Türkiye'nin diaspora politikasına yönelik bir araştırma yapma ihtiyacı hasıl olmuştur. Yapılan bu çalışmada toplam 60 öğrenci ile görüşülmüştür. Bu 60 katılımcı arasında eğitim düzeyleri (lisans-yüksek lisans ve doktora) ve okudukları bölümler (SBKY, Sosyoloji, ULİ, Tarih, Ortadoğu) bağlamında cevaplarda bir farklılıkla karşılaşılmamıştır.

Katılımcılar yurtdışındaki olaylarla ilgili haberleri ara sıra veya sık sık sosyal medya ve TV aracılığıyla takip ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda yurtdışındaki Türklere yönelik haberlere ilgi duyma düzeyinin de on üzerinden yedi düzeyinde olduğu görülmektedir. Yani Türk diasporasına dair haberlerden kopuk olmadıklarını ifade etmişlerdir.

Çalışmanın ilk bulgularından biri olarak diaspora kavramının bilinilirliğinin kavramla ilgili bölüm öğrencileri arasında oldukça az olduğu görülmüştür. Bilenler de diaspora kavramını “anavatandan ayrı başka bir ülkede yaşayan insan topluluğu”, “azınlık”, ve “lobi” gibi kavramlar etrafında ifade etmektedir.

Diaspora kavramı denildiğinde katılımcıların akıllarına ilk gelen Ermeniler ve Yahudiler olmuştur. Bununla paralel şekilde dünyada bilinen en fazla diaspora örnekleri de bu gruplarla ilişkilendirilmiştir. Bu durum diaspora kavramının zorunlu şekilde yerinden edilme ile ilişkilendirildiğini ve bu iki diaspora grubunun dünya genelindeki yaygın lobi faaliyetlerinin etkisi altında kaldığını düşündürmektedir. Ayrıca Türk diasporası da sayıca az olmasına rağmen

katılımcıların ifadelerinde “Almanya’daki Türkler” şeklinde yer bulmuştur. Yurtdışında yaşayan Türklerin daha çok eğitim, iş, ekonomi, haklar ve özgürlükler gibi alanlardaki daha iyi yaşam koşulları için yurtdışına giden insanlar olarak algılandıkları ile karşılaşmıştır. Bununla birlikte “işçi, gurbetçi, Almancı” gibi tanımlamalar az da olsa bulunmaktadır. Bu noktada diaspora kavramı ve diasporik toplulukların algılanması daha çok etnik kimlik ve zorunlu göç bağlamında şekillenmektedir. Katılımcılar tarafından Yurtdışındaki Türkler ise diaspora olarak görülmemektedir.

Türkiye’nin diaspora politikasına yönelik algıya dair bulgularda ise yurtdışındaki Türklerin haklarının Türkiye Cumhuriyeti devleti tarafından savunulması vatandaşlık ve lobicilik üzerinden şekillenmektedir. Bu durum Türkiye’nin değişen diaspora politikasının yani diasporaların uluslararası siyasette önemli enstrümanlar haline geldiğinin bir nebze kabul görmeye başladığına işaret etmektedir. Ancak katılımcıların bir diğer kısmı da Türklerin kimliğini kaybettiği ve diasporaya yönelik faaliyetlerin o ülkenin egemenlik sınırlarını ihlal ettiği gerekçesiyle yurtdışındaki Türklerin haklarının Türkiye Cumhuriyeti tarafından savunulmaması gerektiğini ifade etmektedirler.

Bunun yanında katılımcılar genel olarak kültürel ve maddi ayrımlar yapmakta, maddi imkânlardan dolayı yurtdışında yaşayanları şanslı olarak addetmekte ancak kültürel olarak da kendilerini şanslı görmektedirler. Yabancı bir kültürde büyümemiş olmayı şanslı görmekle birlikte yaşam şartlarının (eğitim, haklar ve benzeri) ve maddi durumların yurtdışında daha iyi olduğuna yönelik kanı katılımcılar arasında hâkimdir. Dolayısıyla kendi anavatanlarında büyümekten dolayı manevi konularda kendilerini şanslı bulsalar da geriye kalan maddi, eğitim, iş olanağı, ekonomi, özgürlük ve benzeri tüm meselelerde yurtdışında yaşayan Türklerin daha avantajlı olduğunu düşünmektedirler. Bu durum da bizi son yıllarda artmakta olan beyin göçü kavramını düşünmeye teşvik etmektedir.

KAYNAKÇA

- AA (Anadolu Ajansı), <https://www.aa.com.tr/tr/politika/dogru-is-yapanlar-kirletilemez/217110> , 21.09.2013
- Ataman, Bora (2012), *Kozmopolitan Hayatlar, Diasporik Kimlikler*, Libra Yayıncılık, İstanbul.
- Aydın, Yaşar (2014), *The New Turkish Diaspora Policy*, SWP Research Paper, RP10
- Barlas, Mehmet (2006), *Sabah Gazetesi, Artık Dünyada Bir Türk Diasporası da var*, https://www.sabah.com.tr/yazarlar/barlas/2006/12/19/artik_dunyada_bir_turk_diasporasi_da_var, 07.07.2020.
- Bauböck, Rainer ve Thomas Faist (2010), *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*, Amsterdam University Press, Amsterdam.

- Bruneau, Michel (2010), "Diasporas, Transnational Spaces and Communities", *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*, Editörler: Thomas Faist ve R. Bauböck, Amsterdam University Press, Amsterdam, p.35-49.
- Clifford, James (1994), "Diasporas", *Cultural Anthropology*, Volume:9, Issue:3, p.302-338.
- Cohen, Robin (2019), *Küresel Diasporalar*, Çevirmen: Erdoğan Boz, Koyu Siyah Yayıncılık, Ankara.
- Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (2018), "Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum Ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum Ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi", <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/19.5.4.pdf>, 12.02.2021.
- Faist, Thomas (2003), *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*, Çevirmen: Azad Zana Gündoğan, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- FP (Foreign Policy), <https://foreignpolicy.com/2019/05/07/erdogans-long-arm-in-europe-germany-netherlands-milli-gorus-muslim-brotherhood-turkey-akp/>, 07.05.2019
- Gamlen, Alan (2014), "Diaspora Institutions and Diaspora Governance", *International Migration Review*, 48 (1), p.180-207.
- Georgiou, Myria (2006), *Diaspora, Identity and The Media: Diasporic Transnationalism and Mediated Spatialities*, Hampton Press, New York.
- Haber 7 (2005), Baykal 'Türk Diasporası' önerisini yineledi, <https://www.haber7.com/siyaset/haber/88993-baykal-turk-diasporasi-onerisini-yineledi>, 07.07.2020.
- HÜRRİYET, <https://www.hurriyet.com.tr/avrupa/turk-diasporasinin-temelleri-60larda-atildi-41617892>, 22.09.2020
- ISDP (Institute for Security & Development Policy), <https://isdpeu/publication/weaponizing-diaspora/>, 05.04.2017
- Kümbetoğlu, Belkıs (2019), *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, 6. Basım, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Lyons, Terrence ve Peter Mandaville (2010), "Diasporas and Politics", *Diasporas: Concepts, Intersections, Identities*, Editörler: Kim Knott ve Sean Mcloughlin, Zed books, New York, p.91-96.
- Madakbaş-Gülener, Elif (2020), "Diaspora-Üzerine-Uzman(lık), Politika Çalışmaları İçin Neyi İma Ediyor?", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 15/1: 393-424.
- MFA (Ministry of Foreign Affairs) , , https://www.mfa.gov.tr/dorduncu-buyukelciler-konferansi_acilis-konusmalari.tr.mfa, 23.12.2011

- Reis, Michele (2004), "Theorizing Diaspora: Perspectives on "Classical" and "Contemporary" Diaspora", *International Migration*, Volume: 42, Issue:2, p.41-60.
- Safran, William (1991), "Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return", *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, Volume: 1, Number: 1, p. 83-99.
- TASAM (Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi), https://tasam.org/tr-TR/Icerik/25731/dunyada_diaspora_stratejileri_turk_diasporasi_icin_oneriler,17.02.2014
- TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği), <https://tobb.org.tr/Sayfalar/Detay.php?rid=1042&lst=MansetListesi>, 19.11.2011
- Tölölyan, Khachig (2012), *Diaspora Studies: Past, Present and Promise*, Oxford University Diasporas Programme Working Papers International Migration Institute, No.55.
- TR/Icerik/25731/dunyada_diaspora_stratejileri_turk_diasporasi_icin_oneriler,17.02.2014
- Ulusoy, Ergin (2015), *Uluslararası Siyasetin Bir Enstrümanı Olan Diasporanın İşlevselliği ve Türk Diasporasının İnşası*, Doktora Tezi, T.C. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Ulusoy, Ergin (2017), "Diaspora Kavramı ve Türkiye'nin Diaspora Politikalarının Modern Teori Çerçevesinde Sosyo- Politik Bir Analizi", *İnsan ve Toplum Dergisi*, 7(1), s.139-160.
- VATAN, <https://www.gazetevatan.com/gundem/cumhurbaskani-erdogan-erdogan-almanyaya-her-turlu-destegi-veriyoruz-1422228>, 30.10.2021
- Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek (2016), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 10. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

DONALD TRUMP'IN KÜRESEL SİYASET VE DIŞ POLİTİKA ANLAYIŞININ COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNE YANSIMALARI

Selçuk ÖNDER¹⁵

Özet

2019 Aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde ilk kez görülmeye başlayan COVID vakaları, kısa süre içerisinde dünya geneline yayılarak ülkelerin ana gündemi haline gelmiştir. COVID-19 salgınının gerek yerel gerekse küresel boyutta; siyasi, toplumsal ve ekonomik alanlara ciddi yansımaları olmakla birlikte, ülkelerdeki karar alıcıların pandemiye yaklaşımlarının, kendi iç ve dış politika anlayışlarına göre farklılaştığı iddia edilebilir. Yapılan bu çalışmada Trump'ın küresel siyaset ve dış politika anlayışının COVID-19 pandemi süreci yönetimine etkileri incelenmiştir. İnşacılık kuramı perspektifinden yapılan incelemede, Trump'ın küresel siyaset ve dış politika anlayışının, pandemi yönetimini farklı açılardan etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Pandemi, Donald Trump, Küresel Siyaset, Dış Politika

¹⁵Öğr. Gör. , Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Yabancı Diller Bölümü, selcukonder@subu.edu.tr , ORCID: [0000-0002-4976-3178]

Makale Gönderim Tarihi: 27 Ekim 2022

Makale Kabul Tarihi: 18 Mayıs 2022

THE IMPACT OF DONALD TRUMP'S FOREIGN POLICY UNDERSTANDING ON COVID-19 PANDEMIC PROCESS

Selçuk ÖNDER

Abstract

Covid cases, which started increasing in Wuhan, spread around the world in a short time and became the main agenda of countries. In addition to the serious effects of the COVID-19 pandemic on political, social and economic fields, it can be claimed that decisions of the leaders about the coronavirus pandemic process differ according to their own domestic and foreign policy understandings. In this study, the effects of Trump's foreign policy strategies on the management of the COVID-19 pandemic process were discussed. In the research conducted from the perspective of the constructivism theory, it was concluded that Trump's understanding of global politics and foreign policy affected his pandemic management from different perspectives.

Key Words: COVID-19, Pandemic, Donald Trump, Global Politics, Foreign Policy

GİRİŞ

Donald Trump'ın 8 Kasım 2016'da başkanlık seçimlerini kazanarak ABD'nin 45. başkanı olması hem iç politikası hem de uluslararası politikada yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Seçim öncesinden başlayarak Donald Trump'ın, mitinglerinde, beyanatlarında ve sosyal medyadaki paylaşımlarında serbest ticaret, göç, ittifaklar, anlaşmalar, uluslararası hukuk ve uluslararası işbirliği konusundaki söylem ve görüşleri, Amerika'nın dünyadaki rolüne ilişkin 2. Dünya savaşıdan beri genel olarak kabul gören liberal demokrasi ve dünya düzeni anlayışının tersine olmuştur. "Önce Amerika" (America First) ve Yeniden Büyük Amerika (Make Amerika Great Again) sloganlarıyla seçmenlerin karşısına çıkan Trump, ABD'deki mevcut yönetimlerin küresel siyaset, göç, ticaret ve ulus inşası gibi temel konulardaki anlayışının, ABD'yi zayıflattığını ve Amerikan halkının çıkarlarını koruyamadığını öne sürmüştür (Edwards, 2018: 181). Amerikan halkının çıkar ve menfaatlerinin her zaman ön planda tutulmasını sıklıkla vurgulayan Trump, tek taraflı ve milliyetçi bir politikanın, Amerika'yı tekrar müreffeh bir devlet haline getireceğini savunmuştur.

Trump'ın başkanlık yaptığı döneme bakıldığında, aşması gereken sorunların en önemlilerinden birisi COVID-19 olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), 3 Mart 2020 tarihinde küresel boyutta bir salgının başladığını duyurarak, virüsün yayılmasının önüne geçmek ve halk sağlığını korumak adına tedbirler alınması gerektiğini ilan etmiştir. Güncel verilere bakıldığında 2 Şubat 2021 tarihinde dünyadaki vaka sayısının 102.817.575 olduğu ve bugüne dek virüs kaynaklı ölüm sayısının 2. 227.420'ye ulaştığı görülmektedir. Bu döneme kadar ABD'de 25.930.068 vakanın görüldüğü ve 437.964 ölümün gerçekleştiği gözlemlenmektedir (World Health Organization, 2021). Çok hızlı şekilde yayılan ve ölümcül sonuçları olabilen COVID-19 salgını, yerel bazda tüm devletleri tedbir almaya mahkum etmiştir. Aynı zamanda dünyayı siyasi, sosyal ve ekonomik alanlardada etkilediği için küresel bir tehdit oluşturması kaçınılmaz olmuştur. Bazı devletler bu süreçte radikal kararlarla salgının önüne geçmeye çalışırken, birçok devlet hazırlıksız yakalanarak, hatalı veya geç alınmış kararlarla ağır bedeller ödemek zorunda kalmıştır (Aslan, 2020: 16-17).

Bu çalışma, Donald Trump'ın küresel siyaset ve dış politika anlayışının, COVID-19 pandemi sürecine etkilerini tartışmayı amaçlamaktadır. Bu tartışmada Trump'ın küresel siyaset anlayışı, COVID-19 pandemi süreci yönetimini nasıl etkilemiştir? sorusu araştırma sorusu olarak düşünülmüştür ve ABD'nin bu dönemdeki yönetim anlayışının, salgın süreci üzerine yansımaları tespit edilmeye çalışılacaktır. İnşacılık kuramı perspektifinden değerlendirilecek olan bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırma konusu, nadiren inşacı perspektiften değerlendirildiği için özgün bir çalışma olacağı öngörülmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde teorik çerçeve çizilecek, ikinci bölümde Trump yönetiminde geçen dönemde ABD'nin dış politikada attığı adımlar dile getirilecek, üçüncü bölümde ABD'nin pandemi sürecini yönetimi değerlendirilecek, dördüncü bölümde Trump yönetiminin küresel siyaset anlayışının salgın sürecine yansımaları inşacılık perspektifinden açıklanacaktır. Araştırmanın son bölümünde elde edilen bulgular neticesinde çalışmanın araştırma sorularına cevap aranacaktır.

TEORİK ÇERÇEVE

İnşacılık, 1980'li yılların son dönemlerinde küresel olarak ortaya çıkan büyük değişimleri açıklayabilmek amacıyla diğer sosyal bilim alanlarından Uluslararası İlişkiler alanına uyarlanan yaklaşımlardandır. Alexander Wendt'e göre, uluslararası düzenin anarşik yapısından dolayı şekillenen devlet ilişkilerinde, fikirlerin, sosyal yapıların ve normların en az maddi unsurlar kadar önemli olduğu bir gerçektir (Wendt, 1999: 309). Diğer taraftan devletlerin ulusal çıkarları düzleminde dış politika üretmeleri, devletlerin kimlikleriyle doğrudan ilişkilidir. Devletler için her zaman geçerli olan bir ulusal çıkar tanımlaması yoktur. İnşacılık kuramına göre devletlerin çıkar algıları, kimlikleri tarafından belirlenir. Devlet kimliği, devletin uluslararası arenadaki hak, yükümlülük ve sorumluluklarını tanımlama şekli olarak ifade edilebilir. Zaman, coğrafya gibi faktörler, devletlerin kimlik oluşumu üzerinde etkili olmaktadır ve devletler, belirli şartlarda oluşturdukları kimliklerine uygun olarak çıkarlarının ne olduğuna karar vermektedir. Dolayısıyla devletlerin dış politikalarındaki çıkar algılamaları, kendilerini tanımladıkları kimlikten bağımsız değildir (Demirtaş, 2014:159-161).

Birey ve toplumsal yapının birbirini nasıl şekillendirdiğini anlatan yapılanma (structuration) yaklaşımını uluslararası ilişkiler alanına uyarlayan inşacılık kuramına göre, birim olan devlet ve yapı olarak uluslararası düzen, karşılıklı olarak devamlı birbirlerini etkilerler ve bu şekilde karşılıklı olarak birbirlerini oluşturmaktadırlar (Wendt, 1987: 335-370). Bu kurama göre devletlerin dış politikalarının hangi kriterlere göre belirlendiğini anlamak için en temel kavramlardan biri kimliktir. Devletler önce kimliklerini oluşturur ve daha sonra kimlikleriyle uyumlu şekilde çıkarlarını oluşturmaktadırlar. Kimlik temeline dayalı oluşturulan çıkarlara paralel olarak dış politika belirlenir. Bu da devletin önce kendini tanımlamasıyla ulusal çıkarlarını belirleyebileceği anlamını taşır. Örneğin kendini barış yanlısı olarak tanımlayan bir devlet, çıkarlar algısını ve dolayısıyla dış politikasını bu tanıma uygun şekilde oluşturacaktır (Demirtaş, 2014: 160-161).İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'nın kendini tanımladığı kimlik ve yürüttüğü dış politika bu duruma örnek gösterilebilir. Diğer taraftan devletin karar alıcıları, kendi devletlerinin kimliklerini ortaya koyarken diğer devletleri de tanımlarlar ve etkileşimin ne şekilde gerçekleşeceğine yön verirler.

Wendt'e göre devletlerin diğer devletleri dost ya da düşman olarak tanımlamaları maddi unsurlardan çok sosyal unsurlardan etkilenir. Örneğin ABD'nin askeri gücü Küba için tehdit olarak algılanmakta iken Kanada için aynı durum söz konusu değildir. Bu da ülkelerin diğer ülkelere ilişkin algılarında maddi unsurların yanı sıra sosyal yapıların mutlaka dikkate alınması gerektiğinin bir göstergesidir (Wendt, 1999: 25).Burada hatırlanması gereken diğer bir husus, değer, düşünce ve normların uluslararası düzende etkili olmasının her zaman kalıcı barış, müttefiklik veya işbirliği sağlamayacağıdır. Uluslararası düzende devletler arasında gerginliğin mi yoksa saygı ve işbirliğinin mi olacağı, aktörlerin birbirlerini öznel olarak nasıl algıladıkları ve tanımladıklarına bağlıdır. Bu algılama da hangi kimlikleri ve prensipleri benimsedikleri de önem arz etmektedir (Demirtaş, 2014: 162-163).

Özet olarak inşacılık kuramına göre, devletler arası ilişkilerde sosyal yapılar en az maddi güç unsurları kadar öneme sahiptir. Düşünceler, sosyal normlar ve devletlerin hem

kendilerine hem de diğer devletlere yönelik kimlik algıları, dış politika için vazgeçilmezdir. Bununla birlikte aktörler dış politikayı, yeni bir kimlik oluşturmak için kullanabilirler. Aktörler çıkarlarını kendilerini tanımladığı kimlik paralelinde şekillendirirler. Ayrıca devletler kendi kimliklerini tanımladığı gibi diğer devletlere ilişkin algılar da oluştururlar ve onları da tanımlayarak konumlandırır. Aktörlerin birbirlerini tanımlamaları neticesinde, ilişkilerini şekillendirirler.

Bu çalışmada ABD'nin Trump dönemindeki devlet kimlik anlayışının tek taraflılık, ötekileştirme ve milliyetçilik üzerinden tanımlandığı varsayılmıştır. Yapılan çalışmada, yukarıdaki çizilen çerçeve baz alınarak, Trump'ın Amerikan kimliğini nasıl tanımladığı, tanımladığı kimliğin yürüttüğü dış politika ile uyumlu olup olmadığı, benimsenen küresel siyaset anlayışının pandemi sürecine etki edip etmediği sorularına cevap aranacaktır.

Trump Dönemi Dış Politikasına Genel Bir Bakış

Trump döneminin dış politika anlayışının, alışılmış Amerikan siyasetinden oldukça farklı bir çizgide olacağı, 2016 yılı seçim kampanyasından itibaren kendini belli etmeye başlamıştır. "Önce Amerika" sloganıyla Trump'ın yürüttüğü seçim kampanyasında ve yönetimde kaldığı dönemde, en temel argümanlardan biri mevcut uluslararası liberal düzene getirdiği eleştirilerdir. Ikenberry Amerika Birleşik Devletleri, 1930'lardan beri ilk kez, liberal enternasyonalizme aktif olarak düşman olan bir başkan seçtiğini dile getirmiştir. Trump'a göre mevcut düzendeki serbest ticaret, ittifaklar, anlaşmalar, uluslararası hukuk ve uluslararası işbirliği Amerika'nın dünyadaki lider pozisyonunun sonunu getirmektedir (Ikenberry, 2018: 7).

Trump dönemindeki yaşanan değişimlerden ilki serbest ticaret üzerine olmuştur. Serbest ticaretin ABD'yi zarara uğrattığını defalarca dile getiren Trump, Çin ile ticaret savaşı başlatarak sanayi, teknoloji ve tarım alanlarındaki bazı ürünlere vergiler getirmiştir. Bununla birlikte Çin'in de bu duruma karşılık vererek iki devletin ticaret savaşına girişmeleri, Trump döneminin öne çıkan gelişmelerinden biridir. Ayrıca büyük Çin şirketlerinin ABD' de kısıtlanması yine bu dönemde gerçekleşmiştir. Serbest ticaret üzerine yapılan değişiklikler konusunda bu dönemdeki başka bir gelişme ise AB ülkeleri, Kanada, Meksika ve Türkiye'nin de içinde bulunduğu bazı ülkelere ek vergilerin gündeme gelmesi olmuştur (Gündüz, 2018).

ABD'nin mevcut ticaret anlaşmalarının revize edilmesi gerektiğini savunan Trump, düzenleme yapılmadığı takdirde Amerika'nın yükümlülüklerinden muaf olacağını duyurmuştur. Bu anlamda Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nın (NAFTA) adil bir anlaşma olmadığını hatta Amerika için bir felaket olduğunu dile getirmiştir (Mali, 2015). Diğer taraftan Trans Pasifik Ortaklığı (TTP) gibi anlaşmaların Amerikan menfaatleri açısından revize dahi edilemeyecek kadar kötü olduğunu ve çok taraflı anlaşmalar yerine ikili anlaşmaların daha adil olduğunu belirtmiştir (Gruszczynski ve Lawrence, 2019: 26-29). Trump'ın bu izlenimleri, dış politikadaki adımlarına yansımış ve NAFTA'da düzenlemeye gidilerek UMSCA adında yeni bir ortaklık kurulmuştur. Ayrıca ABD bu dönemde TTP'den çekildiğini duyurmuştur (BDI, 2020). Mevcut düzende anlaşmalar, uluslararası hukuk ve uluslararası işbirliğinin de adil olmadığı ve ABD'nin ekonomik haklarını savunmadığı tezini destekleyen adımlara yönetim devam etmiştir. İran Nükleer Anlaşması, Paris İklim Anlaşması, BM İnsan Hakları Konseyinden ABD'nin çekilmesi bu adımlara örnektir (Drezner, 2019: 725). NATO,

BM, WTO (Dünya Ticaret Örgütü) gibi uluslararası kuruluşların bu dönemde sert bir şekilde eleştirildiği ve yıpratıldığı söylenebilir. NATO'nun gerçek işlevini yitirdiğine, liderlik pozisyonunu hep ABD'nin üstlendiğine vurgu yapan Trump, üye devletlerin maddi olarak destek vermesi gerektiğini, aksi takdirde ABD'nin NATO'ya yönelik politikasını değiştirebileceğini birçok kez dile getirmiştir. WTO'nun Amerika Birleşik Devletleri'nin egemenliğini elinden aldığı ve kendi çıkarları için kendi kararlarını alma yeteneğini gasp ettiği, Trump'ın savunduğu başka bir iddia olmuştur. Bu bağlamda Trump yönetimi, NATO, Birleşmiş Milletler ve WTO gibi örgütlerin, devletin kendi işlerini kontrol etme imkanından vazgeçmesine neden olduğu düşüncesini politik adımlarına yansıtmıştır (Edwards, 2018: 176-195). Ülkesine adaletsiz şekilde davranıldığını belirten Trump, bu örgütlerden çıkma tehdidinde bulunmuştur.

Trump'ın seçim kampanyasından bu yana savunduğu diğer bir konu ABD sınırlarının korunması ve yasadışı göçün önlenmesi olmuştur. Yasadışı göçmenlerin ülkeden sınır dışı edilmesi, Meksika'dan gelen yasadışı göçleri ve uyuşturucu ticaretini engellemek adına sınıra duvar örülmesi ve masrafının Meksika'ya ödetilmesi, Körfez ülkeleri gibi Müslüman coğrafyasından gelen mültecilere giriş yasağı gibi bir dizi önlemler, Trump'ın göçmen siyasetinin ana hatlarını oluşturmaktadır (BBC News Türkçe, 2019). Bu vaatlerin Trump döneminde kısmen yerine getirildiği gözlenmiştir. Meksika duvarının devam eden inşasında ABD ciddi miktarda para harcamak zorunda kalmıştır (Rodgers and Bailey, 2020).

Ortadoğu'da tartışmalı kararlar alan lider, çoğu ülkeyle mutabık olmadan, Kudüs'e ABD büyükelçiliğinin taşınması ve İsrail'in başkenti olarak tanınması, Ortadoğu'dan asker çekilmesi (kısmen yerine getirildi), İran'a yönelik yaptırımlar gibi birçok adım atmıştır (BBC News Türkçe, 2019).

Trump'ın küresel siyaset anlayışına genel olarak bakıldığında, ABD'nin kimliğini küreselleşmeye karşı tek taraflılık ilkesi eksenine oturttuğu söylenebilir. Gerek yürüttüğü seçim kampanyasında gerek yönetimde kaldığı süreçte kullandığı söylem, oluşturmak istediği kimlikle örtüşmektedir. Her fırsatta Amerika'nın çıkarlarının en öncelikli mesele olduğunu dile getiren lider, kullandığı sloganlarla da (Amerca First / Make America Great Again) bunu gündemde tutmuştur. Diğer taraftan kendini de milliyetçi olarak tanımlayan Trump'ın, devlet kimliğine, Amerikan milliyetçisi ideolojisini adapte etmek istediği görülmektedir. Bu ideolojinin Amerikan çıkarlarını savunmada daha etkili olacağı kanısı, Trump'ın söylem ve eylemlerinde gözlenmiştir. Bununla birlikte Trump'ın yürüttüğü dış politikanın tanımladığı kimlik anlayışıyla uyumlu olduğu çıkarımı yapılabilir. Zira çok taraflılık yerine tek taraflılığı benimsediği, ABD yönetiminde bulunduğu süre zarfında verdiği politik kararlardan açıkça görülmektedir. Ticari faaliyetleri Amerika'nın lehine olacak şekilde tekrar düzenleme isteği, anlaşmalar ve ittifaklardan gerek çekilmeler gerekse düzenlemelere gitmeler, uluslararası kurum ve örgütlere karşı benimsenen tutum, uluslararası işbirliği yerine ikili ilişkiler şeklinde ilişkilerin düzenlenme çabası oluşturulmak istenen kimlikle, yürütülen dış politikanın uyumlu olduğunun göstergeleri olabilir. Diğer taraftan tanımladığı milliyetçi ideoloji ve Meksikalılara, Müslümanlara ve mülteci olmak isteyenlere gösterdiği tutum benzeşmektedir. Bu dönemde Trump'ın tanımladığı kimliğe göre hareket etme arzusunda olduğu açıkça görülse de, aldığı bazı politik kararlarda gelgitler yaşadığı ve hayata geçirmek istediği uygulamalarda kısmen başarı sağladığını söylemek daha doğru olacaktır.

Trump'ın COVID-19 Pandemi Sürecini Yönetimi

Dünya, ilk kez COVID virüsünden 31 Aralık 2019'da Çin'in DSÖ'ye Wuhan kentinde kaynağı belli olmayan ve solunum sıkıntısına neden olan bir hastalığın ortaya çıktığını bildirmesiyle haberdar olmuştur. İlk başlarda bölgesel bir salgın olduğu düşünülen gizemli hastalık küresel bir hal alarak, önce Avrupa daha sonra Amerika'da en yaygın boyutta görülmüştür. Bu virüsle ilgili alınması gereken tedbirler ve atılacak adımların neler olabileceği ülkelerin ana gündemini oluşturmaya başlamıştır (Bağ ve Sade, 2020).

ABD'de ilk COVID-19 vakası Ocak ayında görülmüştür. ABD'nin hastalıkla tanıştığı ilk günlerde, Trump'ın endişe verici bir durumun olmadığı yönünde açıklamaları görülmektedir. Çin ile irtibat halinde bulduklarına ve her şeyin kontrol altında olduğuna dair açıklamaları basına yansımıştır. Örneğin 22 Ocak 2020'de CNBC'de yaptığı röportajda Trump, koronavirüs konusunda Çin'e güvendiğini ve Amerika'da her şeyin kontrol altında olduğunu duyurmuştur (Belvedere, 2020). Dünyada virüsün hızlı yayılımına binaen DTÖ'nün acil durum ilanından hemen sonra 31 Ocak 2020'de ABD'de halk sağlığına yönelik acil durum ilan edilmiştir. Seyahat kısıtlamaları ve Çin'e seyahat edenlere ülke girişine kısıtlamalar getirilmiştir (Health and Human Services, 2020).

Ülkede ilk ölüm vakası 29 Şubat'ta açıklanmış ve takip eden günlerde ölümlü vaka sayıları artış göstermeye başlamıştır. Buna rağmen Trump bu durumun başa çıkılabilir olduğunu dile getirerek normal grip vakalarındaki ölüm oranlarına atıfta bulunmuştur. 9 Mart tarihinde attığı bir tweette Trump : " Yani geçen yıl 37.000 Amerikalı yaygın gripten öldü. Yılda ortalama 27.000 ila 70.000 arasındadır. Hiçbir şey kapatılmaz, hayat ve ekonomi devam eder. Şu anda 22 ölümlü sonuçlanan 546 doğrulanmış koronavirüs vakası var. Bunu bir düşün!" şeklindeki söylemiyle durumun vahim bir seviyede olmadığını iddia etmiştir (Kiely ve diğ. , 2020).

Trump'ın bu virüsü Çin ile ilişkilendirmeye ilk olarak Mart ayında başladığı görülmüştür. Paylaştığı tweetlerde ve açıklamalarında koronavirüs yerine *Çin Virüsü* ifadesini kullanması, Çin tarafından tepkiyle karşılanmıştır (NTV, 2020). ABD'de Mart ayının sonlarına doğru vaka sayısının 200.000'e yaklaşması ve ölümlü vaka sayısının 5000'i geçmesi ile Trump'ın, salgınla mücadeledeki kesin ifadelerini değiştirdiği söylenebilir. Ülkede alınan tedbirlere ve sosyal mesafe kurallarına uyulması gerektiği konusunda uyarılarda bulunduğu gözlenmiştir. 29 Mart tarihinde bir görev gücü toplantısında " Ne kadar iyi yaparsan, kabus o kadar çabuk bitecek" şeklinde telkinde bulunmuştur (Keith, 2020).

Mart ayından sonra hem vaka sayısının hem de salgın kaynaklı ölümlerin ciddi şekilde artması, Trump'ın Dünya Sağlık Örgütü'ne karşı tavır almaya başlamasına neden olmuştur. Başkan Donald Trump, ABD'nin, BM sağlık kurumunun COVID-19'un yayılmasını yanlış yönetip yönetmediğine veya örtbas edip etmediğine dair bir soruşturma yürüttüklerini ve 14 Nisan itibarıyla Dünya Sağlık Örgütü'ne olan fonunu resmi olarak durdurduğunu açıklamıştır. Bu kararından önce Trump'ın DSÖ'nün fonlanmasını durdurmakla tehdit etmiş, buna sebep olarak fazla "Çin merkezli" olduğunu ve bu nedenle yanlış yönlendirmelerde bulunduğunu iddia etmiştir (Mahase, 2020).

Kendi halkına virüs ile etkin bir şekilde mücadele edildiğini ve bu virüsün en nihayetinde gerek aşı gerekse diğer yöntemlerle üstesinden gelineceğini belirten Trump, kimi zaman diğer ülkelerle kendi ülkesini karşılaştırarak, ülkelerinin iyi bir konumda olduğunu

dile getirmiştir. 13 Nisan tarihlerinde görev gücübasiın brifinginde verdiği demeçte virüs ile mücadelesini Şu Şekilde dile getirmiştir : *"Amerika, virüse karşı savaŐımızda kritik ilerleme kaydetmeye devam ediyor. Hafta sonu boyunca, günlük yeni enfeksiyonların sayısı ÷lke çapında sabit kaldı. ... Bu, virüsle mücadeleye yönelik agresif stratejimizin iÇe yaradığının ve Amerikalıların yönergeleri izlediğinin açık bir kanıtıdır."* (Kiely ve diğ. , 2020).

Hızla artan ölümler ve salgının maliyeti konusunda Çin'i sorumlu tutan Trump, 27 Nisan'da Çin'den tazminat istenmesi gerektiğini zira Çin'in sınırları içerisinde önlenebilecek pozisyonda iken DSÖ ile birlikte bu durumu dünyadan gizlediğini savunmuştur. Dünyadaki tahribata bakıldığında, tüm ÷lkelere Çin'in tatmin edici miktarda tazminat ödemesi gerektiğini belirtmiştir. Diğer taraftan ABD yönetimi ve istihbaratının Çin ve DSÖ'nün olayı gizleyip gizlemediği veya virüsün kasıtlı olarak üretilip üretilmediği konusunda araştırma içinde olduğu açıklanmıştır (NTV, 2020). DSÖ'nün kendinden utanması gerektiğini ve Çin'in oyuncağı haline geldiğini savunan Trump, virüsün Wuhan'daki bir laboratuvardan çıktığına dair kanıtlar gördüğünü fakat Őimdi açıklamayacağını dile getirmiştir. Çok kısa bir süre içerisinde ABD istihbarat örgütü yetkilileri virüsün insan yapımı olmadığı konusundaki verilerle hemfikir olduğunu duyurmuŐlardır (TRTTÜRK, 2020).

Mayıs ayı sonunda, ABD'de ölümlü vaka sayısı 100.000'i aŐmıŐtır. Takip eden aylarda ise ölüm sayıları katlanarak artmış Ekim ayına kadar toplam vaka sayısı 7 milyonu, ölüm sayısı 200.000'i aŐmıŐtır. Bu süreçte Trump'ın gündemini kullanılabilecek ilaçlar, aşı çalışmaları, Çin'in bu konudaki ihmali ve bu konudan sorumlu tutulması, ABD'nin diğer ÷lkelere nazaran iyi bir konumda olduğu ve iyi iş çıkardığı, virüsün evlere kapanarak değil kurallara uyularak yenilmesi gerektiği, inşa edilen Meksika duvarının virüsü engellemede önemli bir etken olduğu gibi konular yer almıştır (Kiely ve diğ. , 2020). Vaka sayısının hızla artışa devam ettiği Haziran ayında Trump, Meksika duvarının muhteŐem bir Şey olduğunu ve virüsten Amerika'yı koruduğunu, duvarın olmaması halinde durumun çok daha kötü olacağını açıklamıştır (Koyuncu, 2020). 18 Haziran bir gazetede verdiği röportajda Çin'in bu virüsü Dünya ekonomilerine zarar vermek için örtbas edip etmediği sorusuna, olayın bu doğrultuda gerçekteŐtiđini ima etmiştir. Ayrıca kendi pandemi yönetimi sürecine ilişkin bir soruya : *"Koronavirüs konusunda çok hızlı hareket ettim ve erken hareket ettim. Ve onlar bunun üstesinden gelemezler. Harekete geçmeseydim, 3 milyon ölümümüz olacaktı. Ve bunun yerine 110.000'deyiz. Ve 150.000 ila 200.000'den yüksek bir sayıya doğru gidiyor olabiliriz, nasıl gittiğine bağlı olarak hepsi Őimdi bitiyor olabilir. AŞı konusunda çok iyiyiz. Tedavi konusunda çok iyiyiz. Ama yaptığımızı yapmasaydım, 1,5 milyondan 3 milyona kadar ölümlerle karŐılaŐırdık. Bu sahip olacağımızdan 20 kat daha fazla olurdu, biliyor musun? 10 ila 30 kat daha fazla."* Şeklinde cevap vermiştir (The Wall Street Journal,2020).Vaka sayısının 6 milyona yaklaŐtıđı Ağustos ayının sonlarında Trump, verdiği koronavirüs brifinglerinde ÷lkesindeki vakaları Avrupa devletleriyle karŐılaŐtırmıŐ ve Amerika'nın salgınla mücadelede, batı blokunda en üstün devlet olduğunu ima etmiştir. Bu karŐılaŐtırmaların ise gerçeeği yansıtmadığı konusunda görüşler vardır (McDonald, 2020).

2 Ekim tarihinde Trump ve eŐinin koronavirüs hastalığına yakalandığı ve tedavi altına alındıkları duyurulmuŐtur (NTV, 2020). Kısa bir süre sonra tedavisi tamamlanan Trump, kendini güçlü hissettiğini ve artık virüse karşı bađıŐıklık kazandığını söylediklerini dile getirmiştir (Sabah Gazetesi, 2020). Bu süreçten sonra iniŐli çıkıŐlı söylemlerine devam eden

Trump, 22 Aralık tarihinde hem senato ve temsilciler meclisinde onaylanan, fakir ülkelerin de yararlanacak olduğu 892 milyar dolarlık korona yardım paketini imzalamayarak, bu paketi rezalet olarak nitelendirmiştir. Bu yapılacak yardımların Amerikan halkına yapılması gerektiğini savunmuştur (Deutsche Welle, 2020).

Trump'ın Küresel Siyaset Anlayışının Pandemi Sürecine Yansımaları

Daha önce çizilen teorik çerçeveye göre Trump'ın küresel siyaset anlayışını oluşturan en önemli faktörlerden biri, tek taraflılık prensibine dayanmış olmasıdır. Bu prensibe göre küresel işbirliği yerine Amerikan çıkarlarının ve menfaatlerinin ön planda tutulması elzemdir. Trump döneminde en çok dile getirilen konulardan ilki mevcut küresel düzendeki ticari anlaşma ve faaliyetlerin, Amerikan menfaatlerine zarar getirdiğidir. Önce Amerika prensibiyle Amerika'nın menfaatlerini koruyan uygulamaların hayata geçirilmesi dış politikayı şekillendirmelidir. Bu minvalde başta Çin olmak üzere ticari faaliyetlerin Amerika'yı fakirleştirdiği ve bir dizi önlem almanın kaçınılmaz olduğu savunulmaktadır. Trump'ın bu durumu COVID-19 pandemi yönetim stratejisine yansıttığı söylenebilir. Her ne kadar hastalığın baş gösterdiği ilk dönemlerde Çin'in durumu gayet iyi yönettiği ve hastalık konusunda Çin ile koordineli bir şekilde çalışıldığı dile getirilse de, ilerleyen dönemlerde bu söylem değişmiştir. Hastalığın salgın boyutuna gelmesi ile birlikte, Çin'i bu durumdan sorumlu tutan Trump'ın, salgını Çin'e karşı politik bir araç olarak kullanmak istediği düşünülmektedir. Zira virüsün yayılmasını, Çin'in yarattığı dezenformasyona bağlayan Trump, aynı zamanda virüsü dünya ekonomilerini zayıflatmak için kasten yayabileceğini dile getirmiştir. Trump'a göre dünyanın yaşadığı bu buhranın sorumlusu olarak, Çin verdiği zarar oranında ülkelere tazminat ödemelidir ve bunların başında da Amerika gelmelidir. Trump'ın bu yöndeki açıklamaları, Çin ile başlattığı ticaret savaşı ile uyumlu görünmektedir.

Tek taraflılık ilkesi düzleminde, Trump'ın savunduğu diğer bir konu, uluslararası kuruluş ve örgütlerin, Amerikan çıkarlarını gözetmediğidir. Bu anlamda kendi döneminde bazı ortaklıklardan Amerika'yı çeken Trump'ın, DSÖ'den de çekilmesi bu dönemde gerçekleşmiştir (NTV, 2020). Trump'ın bir dizi iddialarına göre, DSÖ'nün salgın sürecini iyi yönetememiş, virüs hakkında ilk dönemlerde yeterli bilgi sağlamayıp, olayın Çin ile ilişkisini örtbas etmeye çalışmış, Çin'in oyuncu haline gelip Çin'in menfaatleri doğrultusunda hareket etmiş, ABD'den yüklü miktarda fon alıp, ABD'nin çıkarlarına uygun hareket etmemiştir. Bu nedenle örgütten çıkılması gerekmektedir. DSÖ'ye COVID-19 pandemi süreci üzerinden savaş açan Trump'ın, hem DSÖ'nün hem de BM sağlık kurumunun olayı doğru şekilde yönetip yönetmediği konusunda soruşturma başlatılmasını sağlaması yine bu dönemde gerçekleşmiştir. Ve en nihayetinde ABD, DSÖ'den çekilmiştir. Trump'ın, çok taraflı kuruluş ve örgütlerin ABD çıkarlarını savunmaması düşüncesi, pandemi yönetimi sürecine yansımış DSÖ ve BM gibi kuruluş ve örgütler bu dönem içerisinde Trump tarafından ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Bu bağlamda Trump'ın uluslararası işbirliğini sağlayan kuruluşlarla çatışma geleneğinin, pandemi sürecine de yansıdığı görülmektedir.

Trump döneminin göze çarpan *biz ve ötekiler* siyaseti pandemi sürecinde de kendini göstermiştir. ABD'nin pandemi süreciyle mücadelesinin takdire şayan olduğunu çoğunlukla öne çıkaran Trump, sıklıkla Çin ve Avrupa ülkeleriyle kendi ülkesinin durumunu mukayese etmiştir. Hastalığın ortaya çıkmasından itibaren gerek alınan önlemlerin gerekse aşı ve ilaç çalışmalarının en mükemmel şekilde ABD'de uygulandığı iddiasında bulunan lider, fakir

ülkelerin de arasında bulunduğu ülkelere yardım paketi gibi, diğer ülkelere destek veren uygulamalara kuşkuyla yaklaşmıştır. Zira Aralık ayında 892 milyar dolarlık yardım paketini reddetmiş, bu paranın Amerikan halkının ihtiyaçları için harcanması gerektiğini savunmuştur.

Kendisini milliyetçi olarak tanımlayan Trump'ın yürüttüğü dış politikada, etnik ve sivil milliyetçiliğin kendini gösterdiği söylenebilir. Yasadışı göçü engellemek adına ülkedeki izinsiz kişilerin sınır dışı edilmesi, Meksika tarafından gelen göçü durdurmak için duvar örülmesi, terörizmi körüklediği düşüncesiyle Müslüman uyruklu kişilerin ülkeye girişlerinin engellenmesi gibi düşünceler Trump'ın seçim kampanyasından beri dile getirip savunduğu fikirler olmuştur. Bu düşünceleri kendi döneminde kısmen gerçekleştiren lider, pandemi sürecinde de milliyetçi düşüncelerini yansıtmıştır. İlk olarak koronavirüs adı verilen hastalığı Çin virüsü şeklinde adlandırması, hem Çin'i hedef haline getirme hem de hastalığa etnik bir kimlik oluşturma çabası olarak görülebilir. Söylemlerinin çoğunda bu tabiri kullandığı izlenmiş ve Çin tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Diğer taraftan Meksikalı insanların ülkeye girişlerini engellemek adına inşa edilme sürecinde olan Meksika duvarından çoğunlukla övgü ile bahsetmiş ve duvarın olmaması durumunda ülkeye koronavirüsün çok daha hızlı yayılarak ölümlerin katlanacağını söylemiştir. Bu bağlamda Meksika duvarını pandemiye karşı bir kalkan olarak ta görmüştür. İzlediği siyasette önce Amerika halkının ihtiyaçlarının giderilmesi için tüm imkanların seferber edilmesi gerektiği düşüncesi yine bu kategoride değerlendirilebilir.

SONUÇ

Yapılan bu çalışmada Trump döneminin küresel siyaset anlayışı ve pandemi yönetim sürecine etkileri incelenmiştir. Çalışmanın ilk araştırma sorusu, Trump'ın ABD kimliğini nasıl konumlandığı ile ilgilidir. Trump döneminde izlenen dış politikanın, ABD'nin menfaatleri doğrultusunda çoğunlukla mevcut liberal düzene karşı olma şeklinde duruş sergilediği söylenebilir. Anlaşmalar, ittifaklar, uluslararası kurum ve kuruluşlar, uluslararası işbirliği konusunda bu dönemde farklı bir dış politik anlayışla ele alınmıştır. Kimi zaman eleştiri ve tehdit tarzında söylemler, kimi zaman anlaşmalardan çekilme veya anlaşmalarda revizyona gitme gibi uygulamalar, son yıllarda ABD'nin sergilediği dış politika çizgisinden oldukça farklı görünmektedir. Bununla birlikte Trump döneminin dış politikasında dikkat çeken diğer bir özellik, etnik ve sivil milliyetçi tutumun hakim olmasıdır. Ekonomik olarak korumacı bir politikanın benimsenmesi ve Amerikan halkının önceliğine dayalı siyaset, göçmenlere karşı hasmane tutum, dış yardımlara kuşkuyla yaklaşma gibi adımlar, etnik ve sivil milliyetçiliğin bazı boyutlarıyla uyumlu görünmektedir.

Çalışmanın ikinci araştırma sorusu, Trump'ın tanımladığı devlet kimliği ile yürüttüğü dış politikanın uyumlu olup olmamasına ilişkindir. Trump döneminde benimsenen dış politikanın tanımlanan kimlikle çoğunlukla örtüştüğü çıkarımı yapılabilir. Tek taraflılık, ötekileştirme ve milliyetçilik üzerine tanımlı bir kimlik üzerinden yapılan çoğu politik adım, bu durumun göstergesi olmuştur. İttifak anlayışının tamamen değiştiği bir dönem olan Trump döneminde, ikili ilişkilerin ön planda tutulduğu ve çok taraflı mevcut ittifakların önceliklerine dikkat edilmediği iddia edilebilir. ABD'nin Asya ülkeleriyle ticaretini düzenleyen, Trans-Pasifik Ortaklığı'ndan ayrılma, BM İnsan Hakları Konseyi ve Paris İklim Anlaşması gibi uluslararası oluşumlardan ayrılma verilebilecek örneklerin sadece bir kaçıdır. Bu dönemde 2.

Dünya Savaşından bu yana AB ile ortak tutum içerisinde olma anlayışı değişmiş ve zarar görmüştür. AB' ye konulan gümrük vergileri, NATO'ya getirilen ağır eleştiriler ve tehditler gibi hareketlerin sonucu iki taraf arasında güven duygusunun zayıflamasına sebebiyet vermiştir. Trump'ın yürüttüğü dış politikada, etnik ve sivil milliyetçiliğin bazı unsurları izlenebilmektedir. Göçmenlere karşı üretilen politikalar bu duruma örnek teşkil etmektedir. Meksika duvarı, yasadışı göçmenlerin sınır dışı edilmesi, Müslüman kökenli mültecilerin ülkeye girişinin yasaklanması, mülteci taleplerini reddetme gibi öne çıkan birçok adım, kendini milliyetçi (Forgey, 2018) olarak tanımlayan Trump'ın, Amerika sınırlarını koruma politikasının ana eksenini oluşturmuştur. Ayrıca ekonomik olarak korumacı bir politikanın benimsenmesi, Amerikan halkının gereksinimlerinin en öncelikli konu haline gelmesi, dış yardımlar konusunda çekinceli ve isteksiz davranma gibi adımlar bu durumla uyumlu görünmektedir.

Çalışmanın son araştırma sorusu, benimsenen küresel siyaset anlayışının salgın sürecine yansıyor yansımadağı ile alakalı olmuştur. Yapılan incelemede Trump'ın küresel siyaset anlayışının pandemi yönetim sürecini etkilediğı kanısına varılmıştır. Salgını, ticaret savaşına girdiğı Çin'e karşı politik bir araç olarak kullanma çabaları bu dönemde kendini göstermiştir. Bu dönemde Trump, virüse etnik bir kimlik kazandırmış (Çin Virüsü), ulusal ve uluslararası düzeyde yaşanan tüm siyasi sosyal ve ekonomik sıkıntıların kaynağı olarak Çin'i işaret etmiştir. Bununla birlikte Çin'in, bu duruma binaen yaşanan kayıpları tazminat ödeyerek gidermesi gerektiğinin dillendirilmesi, bir açıdan salgın üzerinden Çin'i sıkıştırma politikası olarak görülebilir.

Uluslararası kuruluşları yıpratma ve ittifakları kendi isteğı doğrultusunda şekillendirme geleneğinin pandemi üzerinden devam ettirildiğı söylenebilir. DSÖ ve BM gibi kurum ve örgütler pandemi yönetim süreci konusunda sıkça eleştirilmiştir. Ötekileştirme bağlamında, kendi halkını bir tarafa koyan Trump, pandeminin küresel manada son bulması için yeterli katkı sağlamamış, hatta ekonomik olarak çok zor durumda kalan çeşitli bölgelere yardımların yapılmasına karşı çıkmıştır. Göçmen karşıtı politikalarını, pandemi süreci ile bağdaştıran anlayış bu dönemde kendini göstermiştir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda Trump'ın küresel siyaset anlayışının pandemi yönetimine etkisini gözlemlemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Arslan İbrahim, (2020), "Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk", Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, No:10, s. 1-36.
- Bağ, Mustafa ve Gizem Sade, (4 Mayıs 2020), "Dünyada Covid-19: İlk 4 ayında neler yaşandı? Salgının seyri ne durumda?", <https://tr.euronews.com/2020/05/04/dunyada-covid-19-salg-n-n-ilk-100-gununde-yasananlar-ilk-nerede-ortaya-c-kt-nas-l-yay-ld> (Erişim tarihi 2 Şubat 2021).
- BBC News Türkçe, (20 Ocak 2019), "Beyaz Saray'da Donald Trump'la 2 yıl: Vaatlerinin ne kadarını yerine getirdi?", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46920140> (Erişim tarihi, 2 Şubat 2021).
- BDI, (16 Aralık 2020), "How Did Donald Trump Change U.S. Trade Policy and What Can We Expect from Joe Biden?", <https://english.bdi.eu/article/news/how-did-donald-trump-change-us-trade-policy-and-what-can-we-expect-from-joe-biden/> (Erişim Tarihi 2 Şubat 2021).
- Belvedere, Matthew J. , (22 Ocak 2020), "Trump says he trusts China's Xi on coronavirus and the US has it 'totally under control'", <https://www.cnbc.com/2020/01/22/trump-on-coronavirus-from-china-we-have-it-totally-under-control.html> , (Erişim tarihi 2 Şubat 2021).
- Demirtaş, Birgül, (2014), "İnşacılık", Şaban Kardaş & Ali Balcı (Ed.), Uluslararası İlişkilere Giriş, İstanbul, Küre Yayınları.
- Drezner, Daniel W. , (2019), "Present at the destruction: The Trump administration and the foreign policy bureaucracy" *The Journal of Politics*, Cilt 81, No 2, s.723-730.
- DW, (23 Aralık 2020), "Trump korona yardım paketini imzalamadı", <https://www.dw.com/tr/trump-korona-yard%C4%B1m-paketini-imzalamad%C4%B1/a-56039255> (Erişim tarihi 3 Şubat 2021).
- Edwards, J. A. , (2018), "Make America great again: Donald Trump and redefining the US role in the world", *Communication Quarterly*, Cilt 66, No 2, s.176-195.
- Forgey, Quint, (22 Ekim 2018),"Trump: 'I'm a nationalist'", www.politico.com/story/2018/10/22/trump-nationalist-926745 (Erişim tarihi 2 Şubat 2021).
- Gruszczynski, Lukasz ve Jessica Lawrence, (2019), "Trump, International Trade and Populism", *Netherlands Yearbook of International Law* 2018, The Hague, TMC Asser Press, s.19-44.
- Gündüz, Rahmi, (6 Temmuz 2018), "6 Maddede ABD - Çin Ticaret Savaşı", <https://tr.euronews.com/2018/07/06/abd-ve-cin-ticaret-savasini-anlama-rehberi-merak-edilenler> (Erişim Tarihi 2 Şubat 2021).
- Health and Human Services, (31 Ocak 2020), "Secretary Azar Declares Public Health Emergency for United States for 2019 Novel

- Coronavirus", <https://www.hhs.gov/about/news/2020/01/31/secretary-azar-declares-public-health-emergency-us-2019-novel-coronavirus.html> (Erişim tarihi 2 Şubat 2021).
- Ikenberry, G. John, (2018), "The end of liberal international order?", *International Affairs*, Cilt 94, No 1, s. 7-23.
- Keith, Tamara, (21 Nisan 2020), "Timeline: What Trump Has Said And Done About The Coronavirus", <https://www.npr.org/2020/04/21/837348551/timeline-what-trump-has-said-and-done-about-the-coronavirus> (Erişim tarihi 2 Şubat 2021).
- Kiely, Eugene et al., (2 Ekim 2020), "Timeline of Trump's COVID-19 Comments", *FactCheck.org*, <https://www.factcheck.org/2020/10/timeline-of-trumps-covid-19-comments/>, (Erişim tarihi 2 Şubat 2021).
- Koyuncu, Hüseyin, (24 Mayıs 2020), "Trump'tan 'Meksika duvarına' övgü: Dünyanın en güçlü duvarı, Covid-19'u bile durdurdu", <https://tr.euronews.com/2020/06/24/trump-tan-meksika-duvar-na-ovgu-dunyan-n-en-guclu-duvar-covid-19-u-bile-durdurdu>, (Erişim tarihi 3 Şubat 2021).
- Mahase, Elisabeth, (2020), "Covid-19: Trump halts WHO funding in move labelled "petulant" and "short sighted", *BMJ*, 369:m1502, doi: 10.1136/bmj.m1502.
- Mali, Meghashyam, (26 Eylül 2015), "Trump Threatens to 'Break' Trade Pact with Mexico, Canada", <https://thehill.com/blogs/ballot-box/255053-trump-vows-to-renegotiate-or-break-trade-pact-with-mexico-canada> (Erişim Tarihi 2 Şubat 2021).
- McDonald, Jessica, (27 Ağustos 2020), "Trump Touts Misleading and Flawed Excess Mortality Statistic", <https://www.factcheck.org/2020/08/trump-touts-misleading-and-flawed-excess-mortality-statistic/> (Erişim tarihi 3 Şubat 2021).
- NTV, (17 Mart 2020), "Trump'ın 'Çin virüsü' sözüne Çin'den ağır cevap", <https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/trumpin-cin-virusu-sozune-cinden-agir-cevap>, SzEm4IczXk6aPR4DVifzAA/Jv-nWYoAokO9Q eampBX gBw (Erişim tarihi 2 Şubat 2021).
- NTV, (29 Nisan 2020), "ABD istihbaratından Çin ve DSÖ'yü Covid-19 salgınına ilişkin soruşturması istendiği iddiası", <https://www.ntv.com.tr/dunya/abd-istihbaratindan-cin-ve-dsoyu-covid-19-salginina-iliskin-sorusturmasi-istendigi-iddiasi,2ZNdKIQO-Eq5Gqrj52ZZ3A>, (Erişim tarihi 3 Şubat 2021).
- NTV, (7 Temmuz 2020), "ABD yönetimi DSÖ'den resmi olarak çekildiğini Kongre'ye bildirdi", <https://www.ntv.com.tr/dunya/abd-yonetimi-dsoden-resmi-olarak-cekildigini-kongreye-bildirdi,TDDbPWZ6i0CTe26wYXtn9Q> (Erişim tarihi 4 Şubat 2021).
- NTV, (2 Ekim 2020), "Trump ve eşi corona virüse yakalandı", <https://www.ntv.com.tr/dunya/trump-ve-esi-corona-viruse-yakalandi,fQOmquO7NUuLPsJPczOdqQ> (Erişim tarihi 3 Şubat 2021).
- Rodgers, Lucy ve Dominic Bailey, (31 Ekim 2020), "Trump wall: How much has he actually built?", <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-46824649> (Erişim tarihi, 2 Şubat 2021).

Sabah Gazetesi, (13 Ekim 2020), "Trump'tan son dakika corona virüsü açıklaması: "Artık bağışıklığımın olduğunu söylüyorlar!", <https://www.sabah.com.tr/dunya/2020/10/13/trumpan-son-dakika-corona-virusu-aciklamasi-artik-bagisikligimin-oldugunu-soyluyorlar> (Erişim tarihi 3 Şubat 2021).

The Wall Street Journal, (18 Haziran 2020), "Transcript of President Trump's Interview With The Wall Street Journal", <https://www.wsj.com/articles/transcript-of-president-trumps-interview-with-the-wall-street-journal-11592501000> (Erişim tarihi 3 Şubat 2021).

TRTTÜRK, (1 Mayıs 2020), "Trump: DSÖ kendinden utanmalı", https://www.trtturk.com.tr/haber/dunya/trump-dso-kendinden-utanmali_12791 (Erişim tarihi 3 Şubat 2021).

Wendt, Alexander, (1999), Social theory of international politics. Cambridge, Cambridge University Press.

Wendt Alexander, (1987), "The agent-structure problem in international relations theory", International organization, Cilt 41, No 3, s.335-370.

World Health Organization,(2 Şubat 2021), "WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard", <https://covid19.who.int/> (Erişim tarihi 2 Şubat 2021).